

Lapszámunkat Kiss Márta festőművész munkáinak reprodukcióival illusztráltuk.

SZEMHATÁR

- 3 | L. Simon László: *A Tokaji Író-tábor küldetése*
- 4 | Czigány György: *Kegyelem; Parton, kerékpárral*
- 5 | Mezey Katalin: *Rovarok;*
- 6 | *Valami kismadár*
- 7 | Mirtse Zsuzsa: *Bölcsőmben magam ringatom*
- 10 | Báthori Csaba: *Elégia*
- 11 | Fecske Csaba: *Trüngülő*
- 14 | Nagy Gábor: *Krumpliverem; Fecskék; Temetés*
- 15 | Nemes Attila: *„Szabadabban kísérleteztem a szöveggel”*
Interjú Oberczián Gézával
- 17 | Both Balázs: *Jeszenyini futamok; Tizenhat sor a Dalos-hegyen*
- 18 | Füleki Gábor: *Hetven év léleksejtcseréje*
- 26 | Jánoki-Kis Viktória: *Kilencvenkilenc százalék*
- 33 | Finta Éva: *Belső kert; Időtlen*
- 34 | Oláh Mátyás László: *Szimbólumokba rendezett, egyetemes tapasztalat. Interjú Kiss Márta festőművésszel*
- 36 | Halmai Tamás: *Harmat a cipőn*
- 39 | Rózsássy Barbara: *Az Emlékezés palotája*
- 42 | Bálint Péter: *A mesehős rejtélyes eltűnése az erdőben*
- 49 | Bene Zoltán: *Isten, ítélet*

NYITOTT MŰHELY

- 54 | Luzsicza István: *A lokalitás létjogosultsága*
Beszélgetés Bene Zoltánnal

KÖNYVSZEMLE

- 63 | Tóth Tibor: *Történelemtől – közérthetően*
Szakály Sándor: Történelmünkről – hosszabban, rövidebben
- 66 | Iancu Laura: *A világ dolgai között eligazodni*
Fodor Pál: Magyarság és bölcsészettudomány
- 68 | Deák András Miklós: *Harc a felejtéssel – Kárpátalja krónikása*
Marcsák Gergely: Fekete-Tisza
- 71 | Pósa Zoltán: *Az embert a hagyomány, a kultúra és a mítosz tette emberré*
Miklóssy Endre: Várkonyi Nándor olvasókönyv; Kende Katalin: Várkonyi Nándor életének és munkásságának válogatott bibliográfiája

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar
Írószövetség
lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány
(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon a 06-1-767-8262 számon,
levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető
a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Erős Kinga, Horváth Antal, Kalász Márton,
Kő Pál, *Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajjai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajjai@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő, gyerekkönyvek)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: ekler.andreaanna@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó (szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János (ügyvezető)

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-8147

Címlap- és belívterv: **Vincze Judit**

Grafikai kivitelezés: **Oláh Máttyás László**

A címlapon: **Bene Zoltán**

(Fotó: Vadócz Dávid)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg,
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.*

A Tokaji Írótabor küldetése

L. Simon László
(1972, Székesfehérvár)
költő, esszéíró, politikus,
József Attila-díjas

1983-ban Fekete Gyula *Az a bizonyos alapsejt* címmel közölte aktuális feljegyzéseinek kivonatát a Népszavában, rámutatva arra, hogy abban az évben az írótabor milyen fontos társadalmi ügyeket feszegetett. Nem pusztán irodalmi kérdésekben szólaltak meg az írók, hanem – a magyar irodalom legnemesebb hagyományainak mentén – a haza és nemzet, a közösség és az abban boldogulni akaró személyek szellemi, lelki, és politikai állapotáról is értekeztek. Az írótabor sajátossága, hogy „mindig időszerű közéleti gondok kerülnek ilyenkor terítékre – településfejlesztés, aprófalvak jövője, lakótelep...”

Azok a bizonyos alapsejtek természetesen nem a kommunista párt alapszervezetei, hanem – Fekete Gyula a népesség gyarapodása érdekében folytatott harcából is következően – a családok. „A társadalmi élet alapsejtje, a magánélet s a közélet keresztútján: a család – nincs ember, aki megkerülheti. Természetesen válságban van, már hogyne volna válságban, amikor erjed-forrong körülötte a társadalom, a gazdaság, a politika, a kultúra, s ebben a folyamatos átalakulásban a családra hárul a legnagyobb teher. Nehezen viseli el, ha egyáltalán elviseli. Mert igen sok család széthull, elroncsolódik, igen sok csak formálisan létező; elsőrendű szerepét nem, vagy csak elégtelenül tölti be: az örökölt életet nem a kellő mennyiségben és minőségben adja tovább. S ha már az élet átörökítése így akadozik, természetesen akadozik a szellemi, érzelmi, erkölcsi értékek átörökítése is, amelynek úgszintén a család volna az

első számú, semmi mással nem helyettesíthető műhelye.”

Ha ma még közöttünk lenne a szociográfia hőroza, döbbenettel nézné, hogy a halála óta eltelt évtizedben mennyit változott a világ: a feltörekvő ifjú politikusok nevében szónokló pártvezér a szívárványos molinójára ezt íratta rá: „Mi is család vagyunk!” Tehát az „alapsejtet” ma olyan kihívások érik, amelyek összetettebbek, mint bármikor voltak a kereszténység első kétezer évében. Normálisnak és természetesnek állítanak be mindent, ami nem az, hiszen léteznek olyan együttélési formák, amelyek képtelenek a család alapvető funkciójának betöltésére: az élet átörökítésére. A klasszikus értékekhez ragaszkodókat „erkölcsi” alapon homofóbnak bélyegzők leginkább azt a morált kezdik ki, amelyet a család intézménye képvisel, s ugyanennek a harcnak a jegyében nem új fogalmat találnak ki az együttélésnek a családétől eltérő módjaira, hanem az eredetét akarják új jelentéstartománnyal bővíteni annak érdekében, hogy éppen az a dimenziója vesszen el, ami „a szellemi, érzelmi, erkölcsi értékek átörökítéséről” szól.

Van tehát dolguk a magyar íróknak. A jövőben még határozottabban kell vállalnunk az írótabor örökül kapott küldetését: magas színvonalon szólni a közös ügyeinkről: a haza és a nemzet sorsáról, geopolitikai érdekeinkről, a V4-ek országaival való együttműködésről, a családok, a fiatalok, az olvasáskultúra jövőjéről.

L. Simon László

Czigány György

Kegyelem

Létezésünk a veszteségek
termő, eleven gyümölcsfája.
Halál mosolya minden emlék.
De pusztulásunk teremtő láng:
Pünkösd szítja képzeletünket,
a zúgó szél kapja föl, Lélek.
Kegyelem: nyár lehullt morzsája,
mikor a lány, a nyírfa és a
templom felnyújtózik a fénybe.

Czigány György

(1931, Budapest) költő,
szerkesztő, műsorvezető,
József Attila- és Magyar
Örökség-díjas

Parton, kerékpárral

Küllők, fémek arany extázisának
percére az ég tüzei leszállnak,
viszi, a napfényt ülteti a vázra,
mind elvész, amit elhagy, nem néz hátra,
előtte fut s bukfacezik a Nap,
tűntében part és lomb utánakap:
messzi vizeken villan a kerékpár,
tapos, az ezüst rónáig elér, már
özönvíz-ragyogásban kerekezve
lobog, s térdig merül a végtelenbe,
sejti, hogy ami most történik, rég volt,
szoknyája felhő, kabátja az égbolt,
a küllők szikráit nevetve hordják.
Ott van, s nem látom. Nincs más,
csak mennyország.

Mezey Katalin

(1943, Budapest) költő, író,
a Széphalom Könyvműhely
vezetője, Kossuth-díjas

Mezey Katalin

Rovarok

A rovarvilág kicsit
próbára teszi a hitemet.
Ezerféle ilyen-olyan bogár,
atkák, tetvek, tripszkek és bodobácsok,
csíkos pajzsos poloskák,
diófúró- és farontóbogarak,
fürkészek, legyek, hangyák, természetek,
ormányosbogarak, rühök, molyok.
Kinek hiányozna ez a sok
tökéletes és buzgó kártevő?

Uram, milyen kajánság munkált benned,
mikor minden teremtményednek
ezerféle ellenséget tervezteél,
aki megrágja, kifúrja, megeszi,
aki így vagy úgy, de a vesztére tör,
a vérét szívja, dagadtra csípi,
kinő belőle vagy belenő
a húsába, belerakja petéit,
hogy kikelő lárváinak
legyen majd mivel táplálkozniuk?

Vagy itt is belepancsolt
munkádba a fekete ördög?
Megmutatva ezerféle alakját
és lehetőségét a gyötremnek,
a lassú kínhalálnak
vagy a gyors pusztulásnak,
körütekintő és fantáziadús,
gonoszságot ébresztő gonoszsággal?
A teremtés fele gyönyörű,
a másik fele pedig
igyekszik elpusztítani a gyönyörűt.

Valami kismadár

Valami kismadár
énekel a lomb között.
Magát nem látom,
szavát nem ismerem,
csak a hangját hallgatom.

Bujdosó kismadár
ugrándoz az ágak közt.
Van-e, amit ehétel?
Van-e, amit ihatol?
Hol van az otthonod?

Hol laksz akkor, kismadár,
mikor nem a kertemben?
Hol van a fészked,
hol vannak a társaid,
apád-anyád merre jár?

Otthonod merre van,
ahová hazatérsz,
ahol fészked ringatott,
anyád pelyhe betakart,
ahol a szárnyad kinyílt?

A Nap fehér lánggal
süti át a felhőket,
rebbenek az ágak,
suhognak a levelek,
bujkál a szél közöttük.

Bujdosó kismadár
a lomb közt énekel,
elhallgat estére,
elviszi az éneket,
visszaszáll a fészkére.

Mirtse Zsuzsa
(1967, Budapest)
író, költő, szerkesztő,
Magyar Ezüst Érdemkereszt
díjas

Mirtse Zsuzsa

Bölcsőmben magam ringatom

Pandémia I–II.

Vannak képek, amelyek csak bennem vannak bekeretezve. Elbánt velük az idő, elkallódtak, talán valamelyik költözéskor, sorsuk nem is érdekes így utólag, hiszen nincsenek már, és soha többé nem lesznek. A sokrekeszes, öreg fadobozzal együtt – amelyben nagyanyám tartotta őket – elvesztek az életemből.

Sokáig felelőtlen voltam a tárgyaimmal, ahogy magammal szemben is. Annyira természetesnek fogadtam el a jelenlétüket, mint a levegőt, ami akkor is van, ha nem teszek érte semmit, és mindig számíthatok rá. Nem így volt.

De van egy másik kis fadoboz is valahol mélyen bennem, amelyet nem tudok elhagyni: az emlékezetem őrzi, a benne lévő képekkel együtt.

Az egyik kép éppen százéves lenne. Nem pontosan, de egy év ide vagy oda ilyen messzeségben nem számít. Cakkos, megsárgult szélét barnával pettyezte az idő, mintha égi kávé lötytyent volna rá. Odakint tombolt a spanyolnátha, láthatatlan kéz válogatta csokorba áldozatait egy óriási, fekete vázába. A képen lévők közül egyikőjük hamarosan szintén e csokor szála lesz.

Jó ideje már csak magamban nézegetem azt a képet. Már nem tudom a térdemre fektetni, forgatni az ujjaim között. Nem hibáztatom magam, hogy elveszett, hogy nem tudtam vigyázni rá, de sajnálom, hogy az emlékezetem maradt az egyetlen hiteles forrás, amikor újra és újra szeretném felidézni. Márpedig szeretném, mert ezzel a képpel dolgom van.

A szép nőknek még a korai halált is megbocsátják, gondoltam sokszor, amikor a képen ülő fiatal nőre néztem. Most is őt látom magam előtt. Tömött, gesztenyeszín haját kontyba tűzve viselte, kezében karonülő baba, nagyanyám.

Az asszony fejét felszegve, szemét kicsit összehúzva néz felém, felhőtlen és büszke, még nem tudja, hogy nemsokára egy másik házba költözik, oda, ahol nincs idő és álom és szenvedély.

Teste öles tüzeknek tudója. Mellette szál-egyenes férfi, dédapám. Jóval idősebb, jóval hidegebb és magasabb nála. A férfi szeme talán jégszürke lehetett, ezt sosem kérdeztem meg nagyanyámtól, de az biztos, hogy abban a színben volt valami, ami a havas hegycsúcsokra emlékeztetett. Tekintete úgy hatol át rajtam, mint a sebészkes, amikor finommetszést ejt a bőrön. Akire ránéz, azt rabul is ejti.

Védtelen vagyok vele szemben, ahogy az az asszony is. Gyereket akart szülni neki, ajándékot a hegynek, amennyit csak lehet, felnevelni a kicsinyeiket, rendes életet élni, akkor is, ha otthon haragudtak rá. Nem ilyen sorsot szántak neki, nem ilyen ember oldalán. Özvegyasszony akar lenni húsz év múlva?

Hogy hogyan lett volna, azt nem tudhatta meg. Néhány hét múlva az ő homlokán is ott volt a kereszt: teste katlanná vált, saját tüzeiben porladt el, tömött, gesztenyeszín hajából egyetlen tincs sem maradt.

A gyerekeknek viszont új anya kellett, üzekedni sem tud férfiember egyedül. Így lett nagy-

Tavaszi (80 × 90 cm, olaj, vászon, 2016)

anyám kétnyelvű, mert az új asszony nem beszélt magyarul.

Sokszor álmodom is vele, a dédanyámmal, aki fiatal nő maradt a fejében örökre. Pedig haját nem fésülték már száz éve, finom ujjaira por rakódott, legyek szálltak szempillájára, szemét becsukni rég nem tudta már.

Nem beszélhet hozzám, mégis megnyilvánul, jelen van, csak máshogy. Nem akarom megfejteni őt, mint azokat az álmaimat, amikor véretem csapolják, áldozati oltárhoz kötöznek, máskor ellopják az autómat, ami már amúgy évek óta nincs is. Amikor bogozom, mi lehet

a kastély, mi elől menekülök, miért olvad el a kulcs a kezemben, mi közöm van vajon az arc nélküli emberhez, aki hátulról erőszakoskodni próbál velem. Miért kell költözni folyamatosan, mikor és miért változom szarvassá, kígyóvá, kik azok az emberek, akik egy templom fülkéiben ülnek kitekert végtagokkal, miért vak a szolga, aki a kőkapuban mossa a lábamat.

Az ő jelenléte körül nem képződnek kérdések. Máshogy lenne jó megtudni, hogy mit üzen.

De lehet, hogy azért kellett szülnie dédanyámnak, hogy alig több mint száz évvel később itt sétálhassak a kis tó mellett, és én sétálhassak

itt pontosan akkor, amikor éppen a legszebb az aranyvessző, s ha felnézek az égboltra, a fűzfák hajlékony ágai között a látszólag eseménytelenül kék égboltot bámulhatom. Olyan, mint a szemem: nem mutatja a felhőit, pedig ott vannak azok, ha nem látszanak, akkor is.

Vannak helyek, amelyekhez felhevülve indulunk, bevenni készülünk, mint egy középkori harcos a várat: ereinkben a birtoklásvágy zubog. És vannak helyek, amelyeket nem akarunk meghódítani, legyőzni, mert azt szeretnénk képzelni, hogy eleve hozzánk tartoznak. Az én megmászandó hegyeim, bokatoró ösvényeim, fullasztó lópvilágaim odabent voltak, így ösztönösen kerestem a biztonságos, önmagukat erőfeszítés nélkül adó helyeket. A kis tó és környéke ilyen nekem. Úgy lehetek benne újra és újra, hogy nem kérdés, alkalmas vagyok-e rá, nincsenek feltételei, nem kell megfelelnem neki.

Összeszámolni sem tudnám, hányszor láttam, ahogy mögöttük a hegyet is, ami hegynek elég apró, de bennem sokkal magasabb, mint a valóságban. Télen dércsípte csipkebogyóért járok oda, és az első fűgét is ott találtam, az egyik elhagyott, kiégett faház kertjében. Több ilyen elvadult kert is volt ott, visszaharapta magának őket az erdő. A hegy lábánál a szűkülő tóvilág, az egykori mezőket beépítették, ha kora este járok arra, a félhomályban a hegyről ablakszemek hunyorognak rám. Nádas, tómeder, amelyet hol kikotornak télen, hol nem. Láttam felégetve, elszenesedett padokkal, meggyalázott pihenőkunyhóval. Csúszkáltam borostás, téli jégarcán, amelyet a nádas elszáradt torsai bökődtek át. Láttam sűrű gémet, ahogy hegyes, szigonyyszerű csőrének egyetlen pontos mozdulatával szűrja át az életet a hal vagy béka testében. Ideje sincs bennük a halálnak fájni. Régebben éjszakánként fülemüléket is lehetett hallani, de amióta kiirtották a bozótost, azóta máshol raknak fészket.

Tudom, hol terem a tó partján lucerna, lóhere, melyik fán keressem eső után azt a taplósze-

rű, napsárga gombát, amelyet fűzfátüdőnek is neveznek. Ezeket a fűzfákat számontartom. Mindegyiket, amióta ide költöztem, erre a talán végleges helyemre. Most is búcsúzom kettőtől. Korhadtan állnak, lombhajukat veszítve, már nem adnak gévának helyet, a tajtékos kabócák lárvái sem rajtuk raknak burokfészket. Nem tudtak vigyázni magukra, menniük kell. A többieket, az élőket viszont megszállják a kabócák, ezek a különös lények: lárváik a fűzfaágak levélnyalábjai között építenek varázsölcstől önmaguk köré. Ha alattuk járok, mintha eső permetezne: átlátszó cseppek hullanak karomra, vállamra. Amikor először éreztem a bőrömmön, nem tudtam még, hogy a habfészkekből jönnek. Ez védi meg a lárvákat a kiszáradástól, a legfőbb ellenségtől.

Eső hetek óta nincs, mégis, valahogy tartalékaiból újraszüli magát a természet.

Így kellene, így kellene nekem is, mondom egy újabb félelmes időszakban, mert nem akarok máshová költözni, ahogy a fülemülék tesz, hanem maradni akarok, elbújni, kivárni, felnevelni, akit lehet, az út végére talán még önmagam is.

Olyan szeretnék lenni, mint azok az apró állatok a fűzfákon: képes arra, hogy magamból növeszthessek védőburkot, ami megóv és oltalmaz, amíg olyan erős nem leszek, hogy biztonságosan kimászhatom belőle, aztán egyszer majd végleg elhagyom. Hogy el tudjak hagyni mindent és mindenkit, amikor már nem tud védeni. El tudjam földelni azt is, aki bennem halt el, de életet tudjak adni annak, aki továbbmegy.

És akkor hirtelen újra felerősödött bennem annak az asszonynak a képe. Világosan láttam őt: a bőség kosarát kínálta nekem, és végre, azt hiszem, megértettem, mit üzen. Talán tömött hajam is azért fogom fel időnként kontyba, hogy rá hasonlítsak. Arra, aki kiköhögte magából az életet. Hogy helyette is éljek.

Aranyvessző lehessenek, ágvégi cinkehang, berkenye bogernyőjében pókfonál.

Hogy minden tavasszal újraszüljem magam.

Báthori Csaba

Elégia

Nem jó lehűlni, habozó szoborként
állni fagyban-esőben, melegedni
hegyes napsugarak alatt, napokból
napokba szökni, vagy az eleven lényt
mímelni közbáméskodók hadában,
miközben a képzelet kínja áttol
a tájon, hol számolod, ennyi s ennyi
esett hajszál hava borítja vállam.

Nem jó meghalni, mielőtt valóban
meghaltál volna. Még be sem köszöntött
a tavasz, meghosszabbításra vártak
a vonalak, túlról még szerteszórtan
se suttog az idegenség, ki sem telt
fele életed, múlásod az ördög
se kapiskálja még, s itt lenn a társak
sem sejtik szavaidban a decembert.

Teher és gyönyörűség kitalálni,
mi a fontos a kis könnyebbedések
korában. Legyek könnyű önmagamnak
és könnyű mindenki másnak, akárki
vesz kezébe. Eltérsz saját szívedtől,
hogy hangtalan szűkölhess a sötét, vak
veremben, felkapaszkodhatsz a szélnek
hátára, mely éghez vág, s újra széttör.

Ember voltam én is, súgja a porszem.
Alulról szívesen szerettem volna
fényleni, vagy amit isten sugallott,
legalább kínban kiötlenni itt lenn.
Szellem vagyok én is, súgja a minden.

Báthori Csaba
(1956, Mohács) költő, mű-
fordító, irodalomtörténész,
Budapesten él,
József Attila-díjas

Fecske Csaba
(1948, Szögliget) költő,
publicista, Arnóton él,
József Attila-díjas

Fecske Csaba

Trüngüplü

„Mit gondolsz, meggyógyulok én még valaha?” – kérdezte egy tiszta pillanatában. Ritka alkalom volt, nem mindig ismert meg, olyankor csak nézte a plafont egykedvűen, míg én ott ücsörögtem az ágya mellett. „Persze hogy meggyógyulsz. Csak hallgass az orvosokra, szedd rendesen a gyógyszereidet” – mondtam talán túlságosan is lelkesen, az ellenkezőjét az igazságnak, annak, amit a belgyógyászat mogorva főorvosa mondott a hosszas vizsgálatok eredményeként, mielőtt az osztályról elbocsátották mint gyógyíthatatlant, aki huszonnégy órás felügyeletet igényel, és életét haláláig ágyban fekve kell, hogy töltsse. Hogy ez mennyi idő, azt csak a Jóisten tudja, mondta rezzenéstelen arccal. „Próbálja meg elhelyezni valahol. A mi lehetőségünk, hogy az ápolási osztályra helyezük át. Megmondom őszintén, nem egy Hilton Szálló. A kérelmet alá kell írniok, önnek és a betegnek.” „A feleségem nincs olyan állapotban, amint azt doktor úr nagyon jól tudja, hogy aláírjon bármit is.” „Muszáj, az előírások megkövetelik.” Fogtam a feleségem reszketeg kezét, és aláírtuk, jobban mondva aláírtam a papírt, ami kellett ahhoz, hogy helyet kapjon az ápolási osztályon, mert jobbat nem találtam. Az öregotthon megfizethetetlenül drágának bizonyult, de ilyen súlyos állapotban lévő személyt amúgy sem fogadnak, a Hospice-nál csak rákos betegekkel foglalkoznak, elutasítottak a szertetszolgálatnál is. Volt egy potentát ismerősöm az önkormányzatnál, nála is próbálkoztam, hi-

ába. Maradt hát, amit a főorvos ajánlott. Abban igaza volt, hogy nem egy Hilton Szálló. Málldozó vakolatú, öreg épületben volt az ápolási osztály, egy elég meredek, hosszú utca végén. Évekkel előtte itt volt a szülészeti. Most halált szülő osztály, közismert nevén elfekvő, ahonnan nem a saját lábukon szoktak távozni a betegek.

Feleségem a második emeleten kapott helyet egy hatágyas kórteremben. Az ágyak összevissza, alig lehetett tőlük közlekedni. Kilépek a liftből, jobbra fordulok, nyolc-tíz lépés után benyitok a 4-es kórterembe, de nem is kell benyitnom, mert az ajtó rendre nyitva van, ennek ellenére érezni lehet a húgyszagot, a lecsúszott takarók alól kilátszó pelenkák szagát. Már hunyt szemmel is meg tudnám tenni ezt az utat. A szememet ugyan nem hunyom be, de az ablakok mintha behunyták volna. Nyugtalanul nézek az ablak alatti ágy felé, ott fekszik a feleségem, ha fejét az ajtó felé fordítja, akkor tudom, hogy vár, tehát eszméleténél van. „De örülök, hogy eljöttél!” – mondta, és látszott is rajta, hogy örül. „De hiszen én minden nap jövök” – mondtam. Valóban jöttem minden nap, mert ha nem tudtam jönni valamiért, ideges voltam, vajon mi lehet vele. A látogatás sem nyugtatott meg, borzasztó volt látni ilyen elesett állapotban. Ültem az ágya mellett, simogattam hideg kezét, megigazítottam rajta a folyton lecsúszó takarót, kioldoztam a köteléket, amivel kikötötték a védőrácshoz. A vörös hajú nővérke mondta, hogy éjjel ki akart menni, leesett az

Kacsa (60 × 40 cm, olaj, vászon, 2015)

ágyról, ezért volt szükség erre a drasztikus lépésre. Megettem, megittam. Mindig fél nyolckor jöttem, a reggeli idejében, s mindig hoztam valami csemegét, gyümölcsöt, édességet. „Megjött a menetrend szerinti járat” – hallottam összesúgni a nővéreket a hátam mögött. Leteszem a hátizsákot, ledobom magamról a kabátot, leülök. Észrevettem, hogy a szekrényéből hiányzik ez-az, apróságok: fogkrém, arcápoló, papír zsebkendő, eltűnt a szép kék hálóinge is, amit úgy szerettem. Ezek eltulajdonítása még érthető is. De hogy a szemüvegét is ellopták, ez

már túl sok volt. Vajon nyert-e a tolvaj annyit a szerzeményével, amennyit veszített a károsult? Ez még akkor is bosszantó, ha szegényke nem használta, már nem tudott rejtvényt fejteni, s nem azért, mert a tollának is lába kelt. Ki lehetett a tolvaj? Ápoló, látogató, takarító? Akárki, hitvány alak.

„Európa, Európa” – mondogatja, egyetlen más szót se mondott egész idő alatt, amíg ott voltam. Néha felkapott egy szót, mint tyúk a kavicsot, és nem tudott szabadulni tőle. Egyszer nagyon mondani akart valamit, de nem találta hozzá a szavakat, csak szótagok jöttek a szájára, mint a beszélni tanuló kisgyerekeknek. Erőlködött, de nem boldogult, végül tehetetlenségében sírva fakadt. Nem tudtam meg, mit akart mondani. Én az orvosi vélemények ellenére reménykedtem a gyógyulásában. A remény fény a sötétben, lehet, hogy csak pislákoló lángocska, amit tenyerünkkel kell óvni a legkisebb fuvallattól is, de olyan barátságosan tud világítani, hogy megnyugszik az ember. Persze, ha kialszik, annál nagyobb lesz a sötét, és eltévedünk, félni kezdünk. A remény ösztökélt, hogy felkeressem az osztály főorvosát. A főorvos szikár, barna ember volt, feltűnően nagy ádámcsutkával. Úgy hatvan körül járhatott, haja erősen deresedett már, jókora tonzúra világított a feje tetején. „A feleségem állapota felől szeretnék érdeklődni – mondtam zavartan –, piros foltok jöttek ki az arcán” – tettem hozzá. „Nem vagyok én kozmetikus!” – mondta az orvos barátságtalanul. No, dokikám, gondoltam, az a boríték, ami a zsebemben lapul, kibélelve egy húszassal, az most a zsebemben is marad. Felcser! Dühöngtem magamban. A vörös hajú nővérke, a legbarátságosabb az összes ápoló közül, elmondta, hogy a feleségem éjszaka énekelt. „Egészen szép hangja van – mondta –, a *Boldogasszony anyánkat* énekelte.” A feleségem volt a legfiatalabb a kórteremben. A többiek mind túl a hetvenen, csonttá fogyott élőhalottak, akikbe csak hálalni jár a lélek. A sarokban egy izgága bolgár

öregasszony feküdt. Néha bolgárul kiabált, a pálinkát magyarul követelte. Néhány nap múlva elvitték. Élve vagy halva, nem tudom, mint ahogy azt sem, kapott-e pálinkát. Egyéb-ként csendes szoba volt szótlan, magatehetetlen múmiákkal.

„Trüngüpli!” – mondta vidáman. „Mügüpli?” – kérdeztem, és elnevettem magam. Erre ő is nevetni kezdett. Rég láttam ilyen jóízűen nevetni. A nevetés egészen megfiatalította, ki-simult meggyötört, beesett arca. Nevettünk és neveltünk. Már okát se tudtuk, miért. De olyan jó nevetni, megfeledkezni magunkról, mindenről.

Leszállni készültem a buszról, amikor megsörrent a telefonom. Minden hívás megjisz-tett mostanában. Összerezentem. A főnövér volt. „Felesége negyed négykor elhalálozott. Fogadja őszinte részvéte-met az osztály nevében!” – mondta kapkodva. Minél hamarabb túl akart lenni nemszeretem kötelességén. Így mondta, elhalálozott. Talán így akarta hangsúlyozni megrendültségét. Sokan szerették a feleségemet az ápolók közül. Jó beteg volt. Csendes, kedves mindenkihez. Hajnali negyed négy, amikor a téli nap még csak a hegyek mögött készülődik, és sötét van, némaság. Tanúk nélkül, magára hagyatva távozott, remélem, fájdalom nélkül.

Hirtelen úgy éreztem magam, mintha víz alatt lennék, megszűnt körülöttem a világ. Ki-

csit megkönnyebbültem. Véget ért a szenvedése, gondoltam. Olyan volt ez, mint amikor hirtelen megszűnik a fogfájás, kicsit pihen a fájdalom, hogy annál nagyobb erővel támadjon újra. Ahogy leszálltam, kiszaladt lábamból minden erő. A megálló drótkerítésébe kapaszkodtam. Hallottam a hátam mögött: „Jóformán még fel se kelt a nap, és ez már részeg. Hogy milyen emberek vannak!”

Szégyenkezve, fáradtan vánszorogtam a felvételi irodába, ahol egy méregzöld nejlonzsákban átadták a feleségem hátramaradt személyes holmijait, és az ápolási díj fennmaradó részét.

„Meg akarja nézni?” – kérdezte a főnövér. „Nem!” – vágtam rá talán túl nyersen is. „Tegnap élve láttam, így akarok emlékezni rá.” Később aztán bántam, hogy nem néztem meg. És eszembe jutott, vajon mit akarhatott mondani szegényke. Mi maradt benne kimondatlan?

Angyal a parton (60 × 70 cm, olaj, vászon, 2015)

Nagy Gábor

Nagy Gábor
(1972, Kőrmend)
költő, irodalomtörténész,
József Attila-díjas

Krumpliverem

A verembe Öregmama száll alá,
mint vakmerő denevér, köténye
szárnyaiban viszi a rózsálló krumplit,
és én szentül hiszem, amulettet hord
a kendője alatt, ahogy fittyet hány
a sötétlő neszekre s az öléből tompán
legördülő burgonya-koponyákra.
Egyszer láttam, amint kioldotta kontyát,
sűrű, kenderszálas zuhatag omlott
a derekáig, gyönyörű volt és titokzatos,
mint aki hadi ösvényre lépett.

Fecskék

Az istállóban fészkelő fecskék
nem vették zokon a szüntelen
jövés-menést, ganajozást, itatást,
tavaszról tavaszra mintha csak
a Rózsa meg a Bimbó kedvéért térnének
haza, a röptükben, tudtam, titok van.
Míg ki-be csapongnak az életöszton
kérelhetetlen ritmusára, Öregszüléim
összehangolt közönnyel húzkodják
a csecset, marhalánc csörren,
surrognak szárnyak, csöbörbe
csurran a tej, csivitel.

Temetés

Öregmamát, evangélikus lévén,
úgy esett, a fél falu megbotrányozására
fiatalka lelkésznő búcsúztatta,
némelyik zsebkendőss asszonyság
pityeregni is elfelejtett,
s én nem győztem követni anyám
suttogását, ki kicsoda átellenben,
egykor kinek csodáltam ringó csípőjét,
tenyér formálta kelttészta-mellét,
kinek kaptam el szemrebbenését
a halálhoz hozzásóványodott
horgas csőrű vénasszonyok
zavartan fészkelődő rajában.

” Szabadabban kísérleteztem a szöveggel ”

Oberczián Géza
(1961, Budapest)
agrarmérnök, író,
Dunakeszin él

Májusban jelent meg Oberczián Géza *hátsó szoba* című novelláskötete, amely a korábbi írásaitól eltérő módon fogalmazza meg a szerző „magántörténeteit”. Az önreflexív technika szerepéről, a narrátor személyéről, a szöveg tömörségéről és a humor fontosságáról beszélgettünk.

– Nem tipikus prózaírói utat járt be három, eddig megjelent kötetével: a Nógrádgárdonyi napló novellafüzér, *Az Áramlás kisregény*, a *hátsó szoba* pedig egy klasszikus novelláskötet. Tudatosan alakult így?

– Igen, ha azt veszem alapul, hogy a *Nógrádgárdonyi napló* és az *Áramlás* írása idején és utána is születtek novellák, amelyek időközben megjelentek valamilyen irodalmi fórumon, zömükben folyóiratokban, és most ebben a kötetben „gyűltekk össze”. Míg az előző könyvek összefüggő történetet mesélnek el, addig ezekben különálló, egyedi témákat tudtam feldolgozni. A *hátsó szoba* hét év írásainak a legjavát tartalmazza, ezért formailag és tematikailag is sokszínűbb, mint a megelőző kötetek.

– Az első két könyv narrátora – a kiégett értelmiségi, az otthonkereső ifjú – helyébe mintha egy új szereplő lépett volna, aki nehezebben meghatározható. Ki ő?

– Én vagyok, csak a történet miatt magamra húzott szerep és látásmód nélkül. Ezért is a műfaji megjelölés: magántörténetek. Ezekben a novellákban, elbeszélésekben sokkal inkább magam lehetek. Több témát feldolgozhatok. Sokféle stílust kipróbálhatok. Ezért is gondoltam, hogy érdemes lenne kötetbe szervezni

őket, bár témájukban szerteágazók, és hosszú idő novellatermésének legjavát reprezentálják.

– A 20. század '70-es, '80-as éveinek amerikai prózairodalma feszegette az önreflexív technikák megjelenítésének kérdéseit, az olvasó „beavatását” a fikcióteremtéssel kapcsolatos nehézségekbe. Ilyen tartalmú idézetet olvashatunk a könyv hátsó borítóján, s több novellában is megjelenik ez a szemlélet.

– Kétségtelenül sok amerikai irodalmat olvastam, és természetes, hogy nagy hatással voltak rám. Sok más mellett Bukowsky, Paul Auster, Brautigan, Philip Roth, és persze Vonnegut – tőle szinte mindent. Jóval később ismertem meg Bret Easton Ellist és Franzent. A többszörös narráció, a történetből való kitekintés, az összekacsintás az olvasóval kedvenc eszközeim egyike a történetmesélésben. Olyankor úgy érzem, mintha ott ülnének velem írás közben, hallgatnák a mesét, és amikor úgy látom, hogy értőn bólintanak, akkor érzem, jó úton járok. Példa erre a *Hármaskör* című írás, ami egy színházi helyzetgyakorlat szabályai szerint (ha vannak szabályai egyáltalán) épül fel, és a három szereplő a történeten túl egymással is kommunikál, ezzel mintegy háromdimenziós történetet hoznak létre.

– Maradva a narrátor kérdéskörénél: tévedünk, ha azt állítjuk, hogy egyfajta együttérző szenvtelenség – bármennyire is összeférhetetlen ez a két szó – jellemzi az elbeszélőt a kötet novelláinak többségében?

– Néha talán nem szenvtelen, vagy nem annyira, mint szeretném, de igen, ez jó meghatározás. Nem élem, csak mesélem a hőseim történetét, miközben átérzem a problémáikat, hiszen az enyéme is. Szinte kivétel nélkül átlagemberek, inkább szánnivalók, mint hősök, és legtöbbször úgy is maradnak a végére. Mégis történik velük valami, ami megváltoztatja az életüket.

– A kötet novelláiban talán több a sejtetés, a ki nem mondott elem, mint a korábbi írásaiban. Elég példaként a *Selejt* című novellát említeni, amely rondószerűen, fokozatosan avatja be az olvasót. A szerző változik, vagy inkább a témák igényelték ezt az elbeszélésmódot?

– Is-is. Mivel önálló rövid történeteket írtam, nem kötöttem a kötelező összefüggések és magamra húzott szerepek, mint az előző könyvek-nél. Szabadabban kísérleteztem a szöveggel, azzal, hogy mit bír el, mitől sok vagy kevés, mennyi az elég. Szeretem, ha van kötött szerkezet, de azon belül igénylem a szabadságot. Ilyen például a *Kaland* című novella, amely négy ember rövid története egy tömött villamoson. A szikár, rövid mondatokból összeállított feszes szöveg újabban nagyon tetszik, az Ön által említett *Selejt*, vagy a *Dadogós novella*, ami egyben a kötet legújabb írása is, jó példái ennek.

– Több novellában is megjelenik abszurditás, illetve a humor. A tévéfejű gyerek talán a legjobb példa erre.

– Írásban általában nem vagyok humoros, de ez a novella, és mondjuk az *Éhség*, tényleg hoznak némi abszurd humort. Mindkét írás közös jellemzője, hogy valós helyzetből és indulatból táplálkoznak. Számomra is meglepő volt, hogy milyen vitriolos írások születtek belőlük, nem ismertem ezt az oldalamat.

– Több novella már-már kisregény, nem annyira terjedelmi, mint inkább tartalmi szempontból. A címadó hátsó szoba mellett a *Baleset* című írásra is jellemző ez. Szándékos ez a nagymértékű tömörítés?

– Igen, egyre inkább úgy érzem, a tömör rövidpróza az én világom, nem véletlen, hogy két novelláskötet és egy kisregény jelent meg tőlem eddig. A tömörség szerintem növeli a hatást, gyorsabban, erőteljesebben működik a szöveg, ezért izgalmasabb, gördülékenyebb, egyben talányosabb is, több dolog marad kimondatlan.

– Mindkét írás a többféle nézőpontból megjelölt történetmesélésre is jó példa, szinte filmszerűek.

– Szerintem egy történetet egy oldalról nem lehet hitelesen elmesélni. Ezért is teszi izgalmassá a szöveget a nézőpontok változtatása. Sokszor kísérletezem ezzel, és néha magam is meglepődöm, milyen mélységeket találok egy történetben, amit én találtam ki.

– Már készül a következő könyv?

– Mondhatni a Magyar Napló már állandó kiadóm, nemrégiben elfogadták a *Téridő* című kisregény-trilógiám kéziratát, amely egy izgalmas gondolati játék egymással lazán összefüggő történetek sorozatán keresztül arról, hogyan is működik az idő a világunkban, és hogyan érzékeljük azt. Szóval maradok a kisregénynél, a tömör szerkezetnél és a sűrű mondatoknál. De talán ez most filozofikusabb lesz, mint az eddigiék.

Nemes Attila

Nemes Attila

(1972, Zalaegerszeg)

szerkesztő,
Isaszegen él

Both Balázs
(1976, Sopron)
költő, író,
Bella István-díjas

Both Balázs

Jeszenyini futamok

Fény horzsolta fák.
Vízmosásban csillámpala fénylik.
Szép ívű fenyőgally a lábad,
és mezítelen térdig.

Mókus neszez, vagy levél pereg
a gombaillatú csendben –
Hajadon őszi nap ragyog.
Erdőtűz lesz a szerelmem.

Tizenhat sor a Dalos-hegyen

A hegyen sátrat ver a nap,
fénylenek olajzöld ágak.
Villanó víztükroknél ébredő
szeptemberi vasárnap.

Zümmögő rovar-körtánc,
zöldmégű csalánsor köszön.
Vadvirágos tisztásokon
lengedez az öröm.

Szomjat szederág csókja,
fanyar gyümölcse enyhít –
Heverj a felmagzott fűbe,
álmodj az édenkertig.

Hullt levél bombatölcsért,
lombot cinkefütty bélel.
Miféle évszak készülődik
rozsdával, vizes széllel?

Füleki Gábor

Hetven év léleksejtcseréje

Lászlóffy Aladár: Juhász Ferencnek

Füleki Gábor
(1980, Gyöngyös)
költő, kritikus

Hétévenként, mondják az okosok,
kicszerélődnek sejtleink, a sok
esendő és mulandó kipereg.
Mint ki- és bevonuló hadsereg.
Mert hétévenként újraépülünk:
ágyékunk, gégénk, bendőnk, szánk és szűnk –
egy másik szobra ácsorog ma ott
annak, kit régen a gólya hozott.
Mint szorgalmas megszálló hangyahad,
tízszor vonultak fel a nagyszavak,
tízszor a kicsik, s báj-dinasztiák
vonultak félre, ki-be, rajtad át.
Ha valamiképp mégis elhiszem,
hogy hét év múltán nincs meg senki sem:
elsejtelik, mint halott csecsemőt
a hetvenévig működő erőt, –
annál mesésebb, hogy a költemény
varázslata bennünk ilyen kemény.

Barátom, nagy varázsló, kit a nyelv
magyari verscsodára kiszemelt,
ki nagyobb versországban vagy király,
mint ami testül-lelkül körüláll,
barátom ez a szelíd hatalom,
e tengersiznyi nyelvi Balaton,
e szósziklából font Kárpátkanyar,
ez tudja mindig s érti, hogy magyar.
Tékozló ország. Egyre boldogabb,
mert búza mellé betű volt a mag,
mert volt miből, mert tékozolhatott,
mert a te gazdagságodból kapott.
Neved megél, míg ez a vad, kemény
és drága szép sárkányfogvetemény,
képzelt élőid és halottaid

hetvenkedőn újraépülnek itt.
Ez a mi csendes szóajándokunk
s ez, ami menti mindig, hogy vagyunk.
Az Isten, aki erre kiszemelt
kis Tézeuszt teremtett így: EMELD!
S erőnk amelyet ehhez adagolt,
hála neki, ugyancsak tőle volt.

Barátságosan nevetséges ez
a masírozó kis sejthadsereg,
e hétmérföldes sejt-versláb-roham.
Elnézlek téged most, s nézem magam:
ilyenformán ki éppen érkezik –
Juhász Ferencekből a tizedik,
egy frissen hetvenéves, harmatos,
csak másképp számozott Károly s Lajos.
Itt benn kőműveskelemenkedik
a sors és sorra felfalazza itt
vagy lerombolja, ő tudja miért
(úgy is, ha ért, úgy is, ha mit sem ért)
Isten hol vég-, hol homokvárait:
egy-egy Ferencet, Sándort vagy Alit...

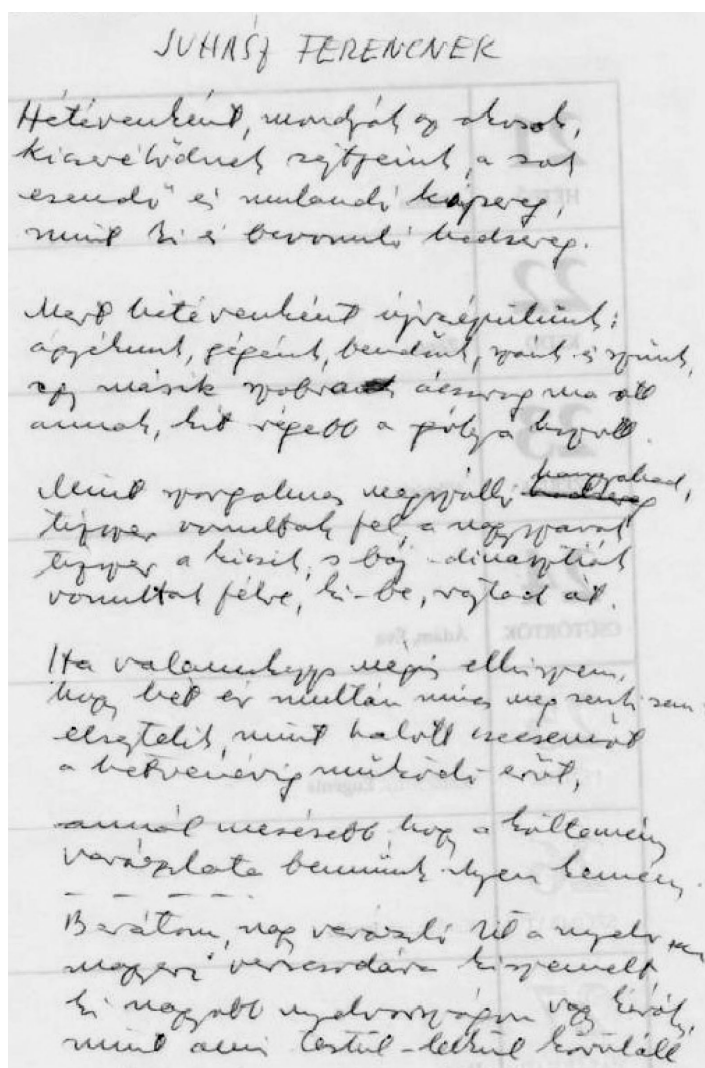
E különleges köszöntő vers Lászlóffy Aladár
Bársonyok és Borgiák című kötetében jelent meg
(Kortárs Kiadó, 2000), s Juhász Ferenc hetve-
nedik születésnapja alkalmából keletkezett.
A jeles életkor, évforduló mindenkor a számve-
tést, az elmélyedést, az értékelést és az önvizs-
gálat lelki helyzeteit implikálja. A vers ilyen
hangsúlyait fokozza, hogy immár mind a kö-
szöntő, mind a köszöntött eltávozott közü-
lünk – Juhász Ferenc négy, Lászlóffy Aladár tíz
éve. A verset tartalmazó kötet hangvételére

egyébként is nagymértékben jellemző az ön-
elemzés, önmegfigyelés, a számvetés, a lelki
folyamatok aprólékos elemzése, a sokszor szin-
te kínzó mélységekbe vágó (ön)értékelés, em-
beriségértékelés, az összegző visszatekintés
lírai attitűdje. Így történik e köszöntő vers ese-
tében is. A költőtársat ünneplő, grandiózus
életművét méltató alkotás fokozatosan önérté-
keléssé (is) válik, majd általánosító irányt véve,
magának a költői létnek a célját, értelmét teszi
vizsgálat tárgyává, általános érvényű ars poe-
ticává válva. Hasonló jelenséggel találkozunk
Petőfi és Arany közismert, egymást felfedező
költői levélváltásában, vagy Mallarmé *Gyász-
beszéd* című költeményében, amelyet nagy kor-
társ, Théophile Gautier emlékére írt, de önnön
új költészeti elveit is kifejti benne.¹

Esetünkben azonban a visszatekintő összeg-
zése a főszerep, ami a vers szakaszokra bontott
ívéből fokozatosan bontakozik ki. Az 54 soros
költemény három, szaggatott vonallal is elvá-
lasztott fő részre tagolódik, ezen belül a má-
sodik szakasz két alrészre bomlik. A sormeg-
oszlás részarányos: 18+(12+10)+14.

A vers a költői lét értelmét vonja górcső alá.
Van-e értelme a költői létet felvállalni, egyál-
talan: költővé válni demitologizált, száraz, va-
rázstalanított, mondhatni elköltőietlenített
korunkban? A lírikus válasza erős, hiteles még-
is-morált tükröz: van. A költői képesség ugyan-
is isteni adomány, a sors ajándéka, a nyelv cso-
dája, tálum, amelyről számot kell adni. Még
akkor is, ha pusztá kopáron vész is ki a dal,
még akkor is, ha későn és senkinek írjuk. A hi-
teles költő népe történelmének és művészet-
történetének hordozója-felelőse, a transzcen-
dens tudatba beavatottan az isteni láng és az
autentikus lét őrzője, a nyelv papja, ugyanakkor
az adott nyelv szépség-lehetőségeinek felmuta-
tója, s az adott nyelvből/nyelven születő gon-

1 Hasonló köszöntő versek hazai líráinkból: Weöres
Sándor: *Csorba Győzőnek, Határ Győzőnek*.

dolat kristályá párolója, acéllá edzője, nyelven
túli általános szférába emelője.

Mindezen tulajdonságok minden igazán
nagy költő életművében jelen vannak, szoro-
san egymáshoz izesülve, egymást áthatóan
egymásba átszövődve. Jelen esetben mind
a szerző – Lászlóffy Aladár –, mind a vers által
köszöntött ünneplott – Juhász Ferenc – élet-
művében is szervesen végigvonulnak ezek
a tendenciák, lírajellemzők.

A vers első, klasszikusan picturaként is fel-
fogható szakaszának tételmondata egy köz-
ismert, bár általánosításában kissé felületes
biológiai tényből indul ki: hétvéenként az

anyagcsere folyamatossága miatt kicserélődnek sejtjeink – tehát hétéves időszakonként teljesen megújulva állunk mások és önmagunk előtt, mintegy megszünten megmaradva, a pantha rei jó öreg szabályát betartva, azt ki sem kerülhetve. Ennek ellenére mégis megöregsünk, és életünk véges. Ez a szembetűnő ellentét és ellentmondás vonul végig a vers sejt-szövetén.

Lászlóffy kiindulópontként elfogadja az említett tudományos féligazságot,² noha ezzel szemben a kételkedés szilánkjának jogos és jellegzetes iróniáját tartja fenn, ezzel kismértékű, de huzamos, eltávolító hatású feszültséget hozva létre: „Hétévenként, mondják az okosok, / kicserélődnek sejtjeink”. E kezdő, materiális töltetű kép azonban máris szellemi szintre emelkedik. A költő a lecserélődésről agyunk természetes védekező-mechanizmusára, az adatlecserélésre, azaz a felejtésre asszociál, ami szükséges, szelektív, tisztító-lényegmegőrző folyamat, rendszerez, és áttekinthetővé teszi tudattartalmainkat: „a sok esendő és mulandó kipereg”, tehát csak az őrződik meg, ami igazán fontos –, s egy lendülettel rögtön akár ontológiai szinten is értelmezhetjük a sort: végül nem marad más, csak a lényeg, a létező és attribútumai; felesleges módusz-sallangjai lehámlanak, elfelejtődnek. „A mennyországba

2 Bár valóban folyamatosan cserélődnek elhalt sejtjeink, és újak állnak a helyükre, ennek időbeli ritmusa szervenként, szövetenként más. Lehet e ritmus néhány nap, mint a bélhámsejtek vagy a vörösvértestek esetében, de akár évtizedekre is nyúlhat. Sőt, csíravonal-sejtjeink és agysejtjeink sohasem cserélődnek le, csupán a bennük felszívódó, lebomló, át-vándorló tápanyagok, szerves vegyületek. S hozzá kell tenni: a DNS felerészben minden osztódáskor az előző sejtből származik, így valamennyi eredeti szakasz – még a szükséges javítások ellenére is – mindig megmarad belőle, sőt, néhány atom néhány ritkán (vagy nem is) osztódó tartós sejtünkben az átöröklés miatt akár nemzedékekre, ezerévekre visszamenőleg is azonos lehet!

csak kiképzett tulajdonságainkat vihetjük magunkkal” – vallja erről Goethe, s ezt nem más hordozza, mint a lélek állandósága, hiszen: „Van valami, ami változatlan / mindennek lényege ez a változatlan. / Ha minden esetlegestől mentesülök / nem marad más, csak a változatlan” – vallja az óind és minden metafizika alap-tanítását Weöres Sándor *A teljesség felé* lapjain.

Első szinten értelmezve tehát tisztítás, tisztulás, selejtezés, leltározás, avagy memória-fel-szabadítás, tárhely-karbantartás, az agyunk és a számítógép működésével manapság analógiákat vélő informatika szaknyelvén; s ez az életműködés szükséges a továbblépéshez, azaz meg kell szabadulni a fölöslegesen terhelő, lehúzó ballasztoktól. Magasabb szinten értelmezve: a mulandó dolgoktól való megválás, az azokról való leválás, hogy létrejöjjön és megmaradjon a kristályos létlényeg.

A versbeszéd ezután érvelő-bizonyító jelleget ölt: a kicserélődés képzelet újabb és újabb hasonlatokat serkent a költői képzeletből. A lecserélődő sejtek sokasága történelmi–militáris asszociációt kelt: átvonuló, életéért, fennmaradásáért küzdő sejthadseregeként látjuk viszont szervezetünket: „Mint ki- és bevonuló hadsereg”. A tételmondat gondolatrítmus-szerű megismétlését követi a testi funkciók felsorolása, majd következik a lelkieké is, amit egy tőhangváltva-alliterálva összecsempő szópár szimbolikusan is jelez: „Mert hétévenként újraépülünk: / ágyékunk, gégénk, bendőnk, szánk és szűnk –”; mindkettő testi és lelki funkciót is hordoz: a száj az étkezés és a beszéd, azaz értelem szerve, a szív pedig a keringése és az érzelmeké. Táplálkozás-légzés, értelem és érzelem. Ez utóbbi az archaizálással – amely akár Vörösmartyt is („Szűd teljék meg az öröm borával”) felidézheti – kiemelt hangsúlyt kap.

Ezután következtetésként a népi hagyomány és a tudományos tézis, a mese és a valóság csendül össze: lényünk gólyahozta csecsemő-lét óta tartó teljes kicserélődése és újjáalakulása

annak végül egy szoborként való megjelenésében fejeződik ki, ami már az öröklét előrevetítése is lehet, akár mint konkrét, emlékezetet őrző köztéri szobor, a maradandót alkotó ember emlékműve, memóriafogas és példa az utókorak: „egy másik szobra ácsorog ma ott / annak, kit régen a gólya hozott”.

A katonasejtsereg képzettársító íve ezalatt második szólamként tovább burjánzik: megszálló hangyahaddá válik, s a milliós hangyaboly masírozó katonái–dolgozói egyszerre a költői munka építőköveivé, szorgalmas szavakká változnak, melyek lélek-sejtekként járták át a költő testét–lelkét, mégpedig tízszer – s ebből már kikövetkeztethető az ünnepelet életkora: tíz lecszerélődési–átvonulási ciklus, hétszer tíz, azaz hetven esztendő. Egyben pedig komplex költői képben gyönyörködhetünk, palimpszesztként egymásra másolódik a sejtek, a hadsereg, a hangyák és a szavak képrétege, egymást erősítve, egymásba szövédvé, átláthatóan világos logikai összefüggés láncán: „Mint szorgalmas megszálló hangyahad, / tízszer vonultak fel a nagyszavak, / tízszer a kicsik, s báj-dinasztiák / vonultak félre, ki-be, rajtad át.”

A történetiség képzetkörét erősíti a „báj-dinasztiák” szókép is, a „báj” előtag, mint bűbáj, a költészet szépsége és varázsa értendő, a szókapcsolat költészet és történelem szoros összefüggésére vonatkozik. A „tízszer” szó anaforás ismétlése hívja fel figyelmünket arra, hogy nemcsak a nagy, hanem a kis szavak, dolgok, tettek is fontosak; mindennek, még a látszólag jelentéktelennek is megvan a maga helye, szerepe, amire talán csak későbbi időkben derül fény. A vonulás ismétlődése és a dinasztiák többes száma egyben szorgos munkára, tartós termékenységre is utalhat.

E második hasonlat után ellentételezés következik: a kételkedés tétova töltelékszóban („valamiképpen”) az elvetélésre, magzatelhajtásra, eltemetésre emlékeztető hangzású, sajátos iróniájú egyéni szóalkotásban („elsejtelik”),

kezdet és vég összekapcsolásában („mint halott csecsemőt”) csapódik le, és új következtetéshez, ráébredéshez vezet. A folytonos anyagáramlás és léleksejtcseré ellenére az emberben mégis megmarad a lényeg, a faustian működő teremtetőerő, ami a pusztulás helyett a célba érhet, s „annál mesésebb, hogy a költemény / varázslata bennünk ilyen kemény.” Finom, alig észrevehető párhuzam érezhető itt József Attila „K betűkkel szól keményen címe: »Költőnk és Kora«”, továbbá Márai „ha szólsz, álljon szavad az időben, mint a kő” ismert soraival.

A névmási határozószó többes szám első személyben íródott, tehát Lászlóffy Aladár itt Juhász Ferencre és önmagára is utal, sőt, általános értelemben az összes költőre, a költőkre mint varázslókra, a szóvarázs földi megbízottjaira, amely szerep annál is fontosabb, mert deszakralizált korunkban más varázslók már alig-alig maradtak. Hölderlin és Hamvas sokat írt erről. A szó pedig mitikus erő, a szómágia hatalom, amely túlél egyéni hanyattatást, történelmi sorsot, rendszerek örületeit, egymást váltó, lecszerelő korokat.

A költemény íve itt attaca vezet át a sententia-jellegű és két alegységre tagolódó második szakaszba, amely az ünnepelet megszólításával kezdődik: „Barátom, nagy varázsló, kit a nyelv / magyar verscsodára kiszemelt”. Juhász Ferencet mint barátot, egyenrangú költőtársat szólítja meg, kinek tehetsége, hatalmas életműve a „magyar verscsoda”, aki a sors e feladatára kiválasztott megvalósítója, mely esetben maga a nyelv választja ki csodája, varázslata hordozóját, megalkotóját.

Térben és időben is egyaránt tágas korszakokat ölel fel ez a szintetizáló életmű. Míg az időbeli teljességre a „magyar” szó archaikus jellegű használata utal – hagyományba ágyazottságot, történelmiséget sugallva –; addig a térbeli teljességet a népmesei elem felidézése képviseli: „ki nagyobb versországban vagy király, / mint ami testül-lelkül körüláll”. S ez

a lélek-ország messze túlterjed a fizikai Magyarország területén, s a barát megszólítás megisméltése némi megilletődöttséggel, sőt büszkeséggel telítődik, hisz „szelíd hatalom” ez a jóbarát, költőtárs, amely hatalom egyben teremtő erő is.

A méltatás, a köszöntés hangja fölhevül, az ünnepezt költő személye, életműve anyanyelv-hona, hazánk jeles földrajzi területeivel metaforákká forr össze és emelkedik fel, annak két geográfiai attribútumával fémjelezve ezt az univerzális életművet. E két lényegi tájunk, a Balaton és a Kárpátok: két táj-szélsőség, határeset, folyékony és szilárd, yin és yang, női és hím elem, tenger és szikla, víz és kő, mélység és magasság, egyszóval az ellentétek egysége, amelyből az ihletett teremtés által szikra, a magyar költészet fakad. E négy sor gondolatritmus-szerűen következik egymás után, szoros összefonódásukat az „sz” hangzók sűrű alliterációja is elősegíti: „barátom ez a szelíd hatalom, / e tengersizonyi nyelvi Balaton, / e szósziklából font Kárpátkanyar, / ez tudja mindig s érti, hogy magyar.”

S ez az életmű „Balaton-hatalom”, mely „Kárpátkanyar-magyar”: tékozló ország, a költő maga is tékozló fiú, saját szógazdagságának örömteli elszórója, amely szavakból mint lélekmagvakból, lelki táplálék kel ki majd: „Tékozló ország. Egyre boldogabb, / mert búza mellé betű volt a mag, / mert volt miből, mert tékozolhatt, / mert a te gazdagságodból kapott.”

A betű tehát a szellem búzája, a szósejt-alapegység, építőkö, amelyből vers-táplálék sarjad fel, a magyarajkú olvasóközönség esztétikai, lelki gazdagodását szolgálva. A háromszoros „mert” kötőszós anafóris indoklás magyarázza meg, hogyan lehetséges ez: maga a költő teremt olyan versgazdagságot, amelyből tékozolhat az ország; áradó ókori folyamként ő teszi termékeny hona szellemi tájait. Épp ezért egy-egy lényegű népével, nyelvével, neve fennmarad, amíg a magyar nép létezik; életműve vele él, és

vele pusztul – irodalmunk nyelvhez kötöttsége miatt, amit fokoz nyelvünk nehézsége és beszélőinek viszonylag kis lélekszáma. A szilaj és szép magyarság, melyet itt még Vörösmarty-allúzió is jellemez, egyben a költészet népe is, a megalkotott életmű versvilágával egyetemben „kemény-költemény-vetemény”, amely kép a sárkányfogak mellé most már a búzát és a szellemi táplálékot is asszociálja, s így a költészet már a történelemre való mentséggé, a Föld ember miatti fájdalmát enyhítő balzsammá válik. És ember ember okozta fájdalmát gyógyítóvá is. A költészet tehát ajándék a népnek, s egyben a nép ajándéka, hiszen belőle, s az általa beszélt, hordozott nyelvből fakad.

S nemcsak a költő, hanem a versek és az azokat befogadók újraépülése is fontos feltétel, ők is „hetvenkednek”, sejtjeik, sőt, ők maguk is végül lecserélődnek, de új sejt- és embernemzedékek állnak a helyükre: „képzelt élőid és halottaid / hetvenkedőn újraépülnek itt”. A „hetvenkedés” jellegzetes szójátéka egyébként gyakori irodalmi üdvözlő „fogás”, egy Lászlóffy-t köszöntő cikkben is előfordul (*Lászlóffy Aladár hetvenkedik*)³, de lehet egy kötet alcíme is: *Egyedül együtt, mindig derűvel. A hetvenkedő Szondi György köszöntése*, sőt, Weöres Sándor esetében is jelent meg ilyen című köszöntés (*Weöres Sándor hetvenkedik*).

A költő és értő népe egymásrautaltságának szükségszerűségét felismerve jutunk el a vers csúcspontjához, a költemény aranymetszetében megjelenik a nyelv nevében cselekvő, „kiszemelő”, maga Isten, aki a költő és nyelvtehetsége megteremtésével egyben tézeuszi terhet is ró rá. Szerencsére ennek hordozásához, továbbtermő beváltásához erőt is ad, mely köszönetet, hálát érdemel: „Az Isten, aki erre kiszemelt / kis Tézeuszt teremtett így: EMELD! / S erőnk

3 Görömbei András: *Lászlóffy Aladár hetvenkedik*. Napút, 2007/9. 3–4.

amelyet ehhez adagolt, / hála neki, ugyancsak tőle volt.”

Az igealak itt többes számra vált: ezzel válik mindez minden költő közös feladatává, sorává – párhuzamként most az ezen feladattal sokat viaskodó Mallarmét idézve, kinél a költő az, „Kitől a nép tisztább értelmű szót veszen”, avagy kinek feladata az eszmék evilágba való áttemelése, figyelve: „az angyal szózatára, / mely tisztább csengést ad a törzs szavainak”,⁴ s ugyanez a gondolat bontakozik ki itt is: a nép, a nyelv transzcendens nagykövete a költő, aki-ben a nyelv elér(het)i megtisztulását, beteljesülését.

Érzelmi-gondolati csúcspontja után következő harmadik szakaszában a költemény ironikus fordulatot vesz, utalva földi létünk és fontosnak vélt törekvéseink relativizálható, végső soron kicsinyes mivoltára. Ebben az űr-perspektívában minden emberi tény vanitatum vanitas-szá degradálódik; testünk nevetségesen „masírozó kis sejtahadsereg”, amely mint vonuló hadtest, kitűzött-képzelt célokkal a vak, ismeretlen jövő felé tör előre, nem tudva végső sorsát. Ez az irónia mégsem válik gúnnyá, mert a „barátságosan” módhatározó elveszi élet, bensőségessé, sztoikus nyugalmúvá teszi.

A sejtahadsereg-költő gondolataival világot utazhat be lélekbeli hétmérföldes csizmájával, s egy, a vers eddigi motívumait ötvöző képfúzióban történik meg az eddig kifejtett biológiai-történelmi-irodalmi szintek egyesítése: „e hétmérföldes sejt-versláb-roham”, amelyben, mint az egész vers holografikusan kicsinyített másában, remekül olvad egybe a sejt-tömegnek a hadsereggel és a népmesei jelzővel masírozó emberi lábak sokaságának időmértékes egységekkkel, verslábakkal való párhuzama.

4 Mallarmé, Stéphane: *Edgar Poe síremléke*. In: *Mallarmé és Valéry*. Európa Könyvkiadó, 1990. 66. (Somlyó György fordítása), illetve: *Mallarmé költeményei*. Magyar Helikon, 1964, 71. (Weöres Sándor fordítása)

Ezt követően a vers hangvétele megcsönDESÜL, szemlélődővé, majdhogynem elégikussá válik, s a költemény itt már egyben önmegszólító verssé is alakul: „Elnézlek téged most, s nézem *magam*”, a megszólítás tehát önmegszólítás is, így a két költő alakja egybemosódik (hiszen fennáll az életkori hasonlóság is), s a vers mondanivalója ezáltal az önértékelés és a létösszegzés irányába tart.

Egy lazább szövetű, a költőtárssal való találkozás szituációját ábrázoló átvezető sor tereli az olvasót a sorson való elmélyedő tünődés felé. A köszöntő költő szemléli a köszöntött földi, mulandó porhüvelyét, mely – s ismét finom irónia a tulajdonnév többes számú használata – biológiai értelemben vett életkorából kifolyólag „Juhász Ferencekből a tizedik”, kinek fizikai teste bár földi idő szerint öreg (vagy igazából ifjú, hisz lecserélődött sejtállományú, tizedik, új testet kapott!), szellemileg (is) mégis tökéletesen termékeny, fiatal, s éppúgy verskirály, mint ahogy földi uralkodó volt a két megidézett történelmi személyiség, a „szintén” – csak kronologikus okokból – sorszámozott X. Károly és X. Lajos király.⁵

S itt benn, a lélek terében történik meg a végső felismerés, a vers gondolatmenetéből kibontakozó konklúzió levonása. Isten/a sors munkálkodik bennünk, sejtjeinkben, szellemünkben egy látszólag érthetetlen, emberi békaperspektívánknak felfoghatatlan, ezért „Dévavára jellegű” célon: testünk, szellemi produktumaink, népeink, kultúránk folyton megújuló áradatán, egymásra épülő rétegein, a saras mélység ellenében a magasba törő Novgorod-utcasorain, műalkotásain, amely folyamat a letörések, összeomlások ellenére is előrehalad

5 Csupán az érdekesség kedvéért jegyzendő meg, hogy az angol és a francia polgári forradalom koronás áldozatai is épp Károly és Lajos nevű uralkodók voltak, ez az egybeesés talán a költői tudatalatti működése, de persze véletlen is lehet.

valamilyen ismeretlen, fensőbb létszint felé: „Itt benn kőműveskelemenkedika sors és sorra felfalazza itt / vagy lerombolja, ő tudja miért / (úgy is, ha ért, úgy is, ha mit sem ért) / Isten hol vég-, hol homokvárait: / egy-egy Ferencet, Sándort vagy Alit...”

Szűk és egyéni élethelyzeteinkben hiábavaló, jellegzetesen lászlóffys szófordulattal „kőműveskelemenkedésnek” tűnhet ez a megújuló, folyamatos falazás, mely a lét, a sorskerék körforgása; ám magasabb szintről szemlélve kibontakozik mintázata, iránya, s a legmagasabbról – mely Isten perspektívája – láthatóvá válik értelme, titkos célja is.

A megújuló életnek, a látszólag értelmetlen körforgásnak egyébként Lászlóffy költészetében gyakori metaforája a népballadai Kőműves Kelemen-képzet (lásd például az *Antik fél-álmok* című verset a kötetből: „Még falaznak kőművesangyalok?”, vagy a *Csasztuskákból* a *Kinek telik röppentyűre*, vagy a *Divina Transsylvania* című költeményeket⁶). De akár a Lászlóffy-példakép Szabó Lőrinc verse is felidézhető bennünk: „gépezés vagyok, aki saját / szerkezetének börtönében / vakon tesz-vesz, és a sötétben / egyszer majd elrontja magát” (*Börtönök*). Az ő szemlélete ugyan láthatóan individuális és materialista, míg Lászlóffyé kollektív és idealista, hiszen ő mindebben személyre szabott, célos sorsszerűséget feltételez: „itt benn kőműveskelemenkedik / a sors és sorra felfalazza itt”, azaz téglasort sorjában sorra rak; építi, s ha kell, bontja is ember-/társadalom-/világegyetem-építményeit. Zárójelben kockáztatja meg a költő: ez még akkor is érvényes és igaz, ha ezt a folyamatot még maga a sors, Isten sem érti...

S itt érünk el a végső kérdésekhez, amelyek évezredek óta izgatják az emberi képzeletet megoldhatatlanságukkal: honnan ered, végső

soron mi a világ, és merre tart? – ám, már az indiai *Upanisadok*ban is „a kérdésnek itt meg kell állni”,⁷ – inti a túl kíváncsi Gargit a tudós brahman, Jádnyavalkja. A *Védák*ban szintén a végső kérdések kútjának legmélyére ér a kutató mérőőn, mint Arany *Dante* című költeményében, mert: „E mélység fölött az értelem mér-ónja, / Mint könnyű pehelyszál, fönnakad, fölleben”, hiszen a végső választ „Ő, akitől van, aki a világra / örködve néz, aki a maga öse, / Ő, aki csinálta, vagy nem csinálta: / Ő tudja! tudja! – Vagy nem tudja Ő se?” (Szabó Lőrinc: *Rigvéda. A Teremtéshimnusz fordítása*).

Tudattalan a világ működése, vagy tudatos? – az eldönthetetlen kérdést, mint oly sokaknak, Lászlóffynak is nyitva kell hagynia; hisz „cél és értelem emberi fogalmak” – vallja erről Babits (*Örökkék ég a felhők fölött*) –, annyi biztos csupán, hogy egy belső erőtől hajtva sejt-várakként felépülünk, testben-léleekben többször megújulva, majd feladatunkat elvégezvén – amit a versben a végvár-állapot elérése jelképez – mások állnak a helyünkre. Felvetődik a feladat elmulasztásának esete is: a kisiklott, félre-élt sors homokvárként jelenik meg a vers szövetében. Isten várai vagyunk tehát, amely kép a biblikus zsoltársor megfordítása: „Erős várunk nekünk az Isten”, ezt egészíti ki emberi irányba, oda-vissza folyamatot hozva létre ember és Isten között. A vár egyben harc és védelem, ellenáll történelmi nyomásnak, az eszmék, emberi értékek menedéke; ha kell, elefántcsonttorony, kolostor, amely türelmesen vár, hogy eljőjön az ideje, és *vár-os-maggá*, új fejlődés kiindulópontjává, kisugárzó centrumává terebélyesedhessen, emelkedhessen. Mivel pedig itt a vár az ember, a költő szimbóluma, mindez a költő, az általános ember mindenkori lehetősége, feladata is. A végső célok mibenlétét pedig végül majd az idő forrja ki.

6 Széles Klára: „Mit látsz egy íróasztalon?” Lászlóffy Aladár világa. Napkút Kiadó, 2007. 484.

7 Hamvas Béla: *Az ősök nagy csarnoka I.* Medio Kiadó, 44–45.

A vers zárósora az előbbi általánosítást hirtelen fordulattal konkretizálja: a vár-költők sorából hármát emel ki és nevesít: „Isten hol vég-, hol homokvárait: / egy-egy Ferencet, Sándort vagy Alit...”, tehát a vers vége nyitva marad, ezzel a lezáratlansággal jelezve, hogy a sort hosszan lehetne folytatni, a helyet innentől átadja az elmélkedő, tűnődő csendnek, melyet az olvasó folytathat, tölthet ki önnön gondolataival. A három költő egyértelműen azonosítható: Juhász Ferenc, nyilvánvalóan Weöres Sándor, és maga Lászlóffy Aladár, aki ezáltal, e köszöntő költeményt önnön életműve jelentőségének, a két költőtárs életművével való összemérhetőségének tudatában egyben önértékelő és önbesoroló verssé is teszi.

A mű kiegyenlítően emelkedő érzelmi-gondolati ívével, lassan áradó tempójával összhangban áll puritán versformája: jambikus lejtésű kétütemű, páros rímmel összekapcsolt tízes sorok sorjáznak lassan, a tetőpontig egyenletesen gyorsuló ritmusban. A vers szövetében rendre felbukkannak az oly jellegzetes „Lászlóffy-védjegyek”: az említett történelmi asszociációk, lírai allúziók, különleges szóalkotások és gondolatritmikus szerkesztésű-lüktetésű sorok. Összegzőképpen elmondható, hogy Lászlóffy verse alkalmi jellegű költeményből emelkedik a költői lét sorsát és értelmét kutató, a tovább-elmélkedést a befogadóra bízó filozófiai-létösszegző költeménnyé, igényes kidolgozottságában a magyar líra egyik becses alkotásává.

Lány és bagoly (80 × 90 cm, olaj, vászon, 2017)

Jánoki-Kis Viktória

Kilencvenkilenc százalék

Jánoki-Kis Viktória
(1982, Tiszaföldvár)
építészmérnök, író,
Budapesten él

Ülök az étkezőasztalnál, nézem a feleségemet. A sütőnél áll, ujjai közé csippenti a maghőmérőt, kihúzza a sístergő borjúhúsból. Ötvennégy fok, éppen tökéletes, suttogja. Felszeleteli a bél-színt, elrendezi egy porcelántálon a főtt rizs, steak-burgonya és párolt spárga mellé. Ráérősen végigméri a művet, majd kiteszi az asztal közepére. Meggyújtja a gyertyát, rám néz, elmosolyodik. Szeme sarkából hosszú, vékony vonalak futnak a halántéka felé.

Olasz vörösbort töltök a poharakba, koccintunk. Kivágok egy darabot az alufóliába csomagolt krumbliból, belemártom a vajszószba, hozzátűzök egy falat borjút. Csendben eszünk, a nyitott ablakon keresztül behallatszik a villamosok csörömpölése.

A kandalló fölött még mindig ott lóg a *Narancsos csendélet*. A téli aukción akartam eladni, egy szlovák műgyűjtő két nappal az árverés előtt harmincmilliót ígért érte. Komolyan gondolta, pedig csak annyit tudott Czóbel Béláról, hogy tanult Nagybányán, és járt Párizsban. Ha eladom neki a képet, hónapokig nem alszom jól. Inkább töröltem a katalógusból, és hazahoztam. Kivárom rá a megfelelő vevőt.

- Mi volt a Marriottban? – kérdezi Izabella.
- Kész a terem, száznegyven szék fért el.
- A tárcsákat átvitted?

Bólintok, rágom a húst, bár alig kell, elporlad a fogaim alatt.

- Hány telefonos licitáló lesz? – faggat tovább.

Mutatom, hogy öt. Nem szeretek evés közben beszélni, igazán tudhatná.

– Remélem, az új pasas profi. Hangulatot kell csinálnia – jelenti ki a feleségem.

Lenyelem a falatot, megtörülöm a számat, hátradőlök. Megnyekken alattam a Thonet szék, lassan renováltatnom kell ezt is.

– Akár hatszázmillió is összejöhet, ha minden jól megy – mondom halkán.

– Ma délelőtt egy érdekes fazon járt a galériában. Nem volt hajlandó bemutatkozni, és kizárólag a kis felfedezett képeire volt kíváncsi.

– Milyen kis felfedezettre gondolsz?

– Hát Regőczyre – feleli Izabella. Hosszan néz rám.

Megköszörülöm a torkomat, iszom egy korty bort.

– És? Megmutattad neki a vásznakat?

– Körülvezettem a kék termen. Többet nézte a plafont, mint a festményeket. Aztán szó nélkül távozott.

– Érdekes. – Az arcomra koncentrálok, nehogy megváltozzon rajta valami. – Ha tényleg érdeklik azok a képek, majd eljön az aukcióra.

– Majd eljön az aukcióra – ismétli halkán a feleségem, és tovább eszik.

Előbb én végzek, aztán ő. Feláll, összeszedi a tányérokat. Az a ruha van rajta, amit tavaly nyáron vettem neki egy manhattani designer butikban. Estére szinte révült állapotban voltam a Metropolitanben látott műtárgyorgiától, öt képet vettem a múzeum raktárából, és feltétlenül meg akartam ajándékozni Izabellát is valami drága dologgal. Ez a kisestélyi lett belőle. A mályvazöld szatén lágyan megtörik a mendencecsontján, ahogy lép. Azon az estén, ott, a Central Parkra néző hotel lakosztályában vol-

tunk együtt utoljára. Nem emlékszem, valóban őt kívántam-e meg, vagy csak a közös élmények eufóriája ébresztette fel bennem a vágyat, de annyi biztos, hogy azóta sem értem hozzá – úgy. Látszólag nem neheztel érte. Talán természetesen veszi, ennyi év után. Nekem meg így a legkönnyebb.

Felállok, segítek a pakolásban. Elveszi tőlem a húsos tálat, olyan udvariasak vagyunk egymással, mint két törzsvásárló a könyvesbolt szépirodalmi polcai előtt. Mikor a konyha kész, átsétálunk a nappaliba. Izabella leheveredik a kanapéra, kezébe veszi a tavaszi aukció katalógusát, csendben lapozgatja. Elhúzom a függönnyt, kitárom a franciaerkély ajtaját, a korlát-nak dőlök, rágyújtok egy szivarra. A villamosok kitaróan járnak a körutat, hét óra múlt, lassan besötétedik. Egy csapzott hajú anyuka két kisfiút húz maga után a járdán, kiabál velük, a gyerekek sírnak. Izabella üres méhére gondolok, amit sosem tudtam megtermékenyíteni. Aztán Emmát látom magam előtt, ahogy fölém hajol, lehunyja a szemét, és beborít meztelen testével. Alig telt el egy nap azóta, hogy együtt voltunk, hiánya mégis belém hasít.

Elnyomom a szivart, ledobom a járdára. Becsukom az ajtót, elhúzom a függönyöket. Bent Izabella szűrős tekintetével találok szembe magam.

– Mi az? – kérdezem.

– Csak nézegetem a Regőczy-képeket. Hat-százezer, nyolcszázezer és egymillió-egy. Ki becsülte fel ezeket?

– Takács Laci.

– Micsoda összegek egy fiatal, ismeretlen kortársért!

– Takács érti a dolgát, nem kérdőjelezném meg.

– Mégis ki ez a nő? Te találkoztál már vele?

Kimegyek a konyhába, elfújom a gyertyát, mozognom kell, miközben válaszolok.

– Egy fiatal lány. Tehetséges, de éretlen, ki kell még futnia magát.

– Hány éves?

– Húsz körül lehet.

Izabella leteszi a katalógust, megint engem néz.

– Te mit gondolsz a képeiről?

– Nem rosszak – felelem. A bárpult előtt matatok, mintha keresnék valamit. – Talán az *Aktok magamról* sorozata sikerült a legjobban. Élénk, telített színekből komponált, szürrealista kompozíciók. Friss és meglepő mindegyik, vinni fogják.

– Takács közel annyira árazta be őket, mint Bukta Imre vásznait.

– Én megbízom benne – felelem. Vállat vonok, amilyen hanyagul csak tudok. – Szerinted a sajtgyáras figura megveszi holnap az összes Jákobyt?

– Meg – bólint a feleségem. Feltápáskodik a fotelből, most még a szokásosnál is öregebbnek látom. – Fáradt vagyok, megyek, lezuhanyozom.

– Én is jövök mindjárt – szólok utána.

Amint eltűnik, előveszek még egy szivart. Kinyitom az ablakot, kattán az öngyújtóm, meggyullad a dohány. Remegő kézzel pöckölöm le a hamut, meg kell végre tennem, amit hónapok óta halogatok, de hiába keresem hozzá a szavakat, erőt, alkalmat, nem találok. A nő, aki megélte mellettem a gyermektelenséggel járó lelki út összes stációját, nyilván nem azt érdemeli, amire készülök.

Elegem van a napból, elfáradtam. Bemegyek a fürdőszobámba, fogat mosok, pizzamát veszek. A hálóban félhomály dereng, csak a Tiffani lámpa ég, Izabella olvas. Haját kontyba csavarta, fekete keretes szemüveg ül az orra hegyén, nem néz fel a könyvéből. Befekszem mellé, hátat fordítok neki, magamra húzom a takarót. A Bazel melletti kis falura gondolok, amiről Emma beszélt. Képzelmem csak el, mondta, egy pici település, hatszáz lakossal, körben lila hegyek, olajzöld fenyvesek, hajnalban köd borul a tájra, de reggelre áttörik a napsugarak. Megszökünk a világ elől, csak mi hárman, suttogta a fülemben, aztán megint legombolta rólam az

inget, pedig már épp készülődtünk. Furcsa vele lenni, mióta megnőtt a hasa, mégis mindig eléri, hogy akarjam. Beleszédülök a gondolatba, hogy ötvenkét évesen apa leszek. Félek Izabellától. Azzal nyugtatom magam, hogy okos nő, meg fog érteni. Ha mégis akadékoskodik, több pénzt adok neki. Vajon hogyan festette meg Emma az *Aktok magamról*-t? Pornográf képek lógnak a galériámban a saját szeretőmről. Kattan a lámpakapcsoló, csukott szemmel is tudom, hogy sötét lett a szobában. Álmos vagyok, de át kell gondolnom, mit viszek magammal, ha tényleg elmegyünk. Kész röhej, hogy belehabarodtam egy tizennyolc éves lányba. Nem értem, miért nem beszél magáról soha. Bárcsak tudnám, milyen forrásból törnek fel a képei. Forrás. Patak. Tenger. Miért látok magam előtt hullámokat, mikor az előbb még Emmára gondoltam?

A riasztó hangjára ébredek. Kiugrom az ágyból, a falióra hajnal kettőt mutat. Csörög a telefonom, felveszem.

– A biztonsági szolgálattól hívom, betörést jelez a rendszer. Otthon tartózkodik?

– Igen – felelem.

– Észlelt valami rendelleneset?

– Aludtam.

– Maradjon a helyén, járőreink öt percen belül érkeznek.

– Rendben. – Leteszem.

Izabella felül az ágyban.

– Biztosan téves – suttogja.

– Lemegyek, szétnézek.

– Jövök veled.

– Szó se lehet róla. – Nem értem, miért vagyok ideges, évi egy-kétszer előfordul hibás riasztás. Köntöst veszek, kisietek az előszobába, beütöm a kódot, elhallgat a vinnyogás. Zsebre rakom a kulcscsomót, előkapok egy régi golfütőt az esernyőtartóból, kilépek a lépcsőházba. A papucsom klaffogva verődik a talpamhoz, ahogy lefelé futok. Benyitok a galéria hátsó bejáratán, hangokat hallok. Mellkasomat egyre gyorsabban veri a szívem. Zörgés, lábdobogás szűrődik ki a kék teremből. Megszorítom

a golfütőt, benyitok. Két férfi áll a falaknál, kés-sel hasogatják a vásznakot. Az egyik abba-hagyja, rám néz. Szeme megcsillan a fejére húzott harisnya alatt. Elkiáltja magát, hogy húzzunk innen, jó ez már így. Kirohan a szobából. A másik belevág még egy képbe, csak azután tűnik el.

Elejtem az ütőt, tompán puffan a piros szőnyegpadlón. A *Vezúv kitörése* cafatokban lóg ki a keretből, hasonlóan járt a másik három Szi-nyei Merse Pál-kép is. Ráteszem a tenyerem egy Fényes Adolf-festményre, ujjamat megvágja a kemény, kettévágott vászon. Egy pillanatra belém nyilall, hogy talán csak álmodom, mindjárt kinyitom a szemem, és visszajutok a hálószobába Izabella mellé, de hiába akarok felébredni, nem megy. Állok a szoba közepén, a papucsomat bámulom. Beront a terembe három fekete ruhás férfi. Az egyik megfogja a karomat, rám ordít.

– Ki maga?

– Auer Balázs. A tulaj.

Leültetnek egy székre, kérdéseket tesznek fel, nem tudok válaszolni. Zúg a fejem, szédülök. Szirénák hangja szűrődik be az utcáról, egyre többen tapossák a szőnyeget. Megjelenik a feleségem. Végre. Ő majd intéz mindent. Becsukom a szemem, de a kék-piros fények tovább villognak a retinámon.

Emma négykézláb térdelt a kádban, eltűnődve hallgatta a forró víz csobogását. Megringatta a hasát, nézte, ahogy jobbra-balra leng, mint egy kitömött zsák. Mikor a víz már köldökéig ért, belefeküdt. Várta, hogy teljesen ellepje a testét. Kétesélyes volt a dolog: vagy alább-hagynak a fájások, vagy beindul a szülés.

Szombaton, késő este kezdődött a rosszullet, miután Balázs hazahozta a hotelből. Először arra gondolt, az együttlétek miatt nincs jól, a szülés kiírt időpontjáig még két hét volt hátra. De a fájások több mint egy napja tartottak, és az utóbbi órákban egyre sűrűbbé, erősebbé váltak. A forró víz nem segített, pár percen belül a görcsök tovább fokozódtak.

Kilépett a kádból, leült a szennyestartóra, copfba kötött, vörös hajáról vízcseppek gördültek a hátára. Maga köré csavart egy törölközőt, visszament a szobába. Összekucorodott az ágyon, a falnak támasztott képeket nézte. Új sorozatának a *Harmadik trimeszter* címet adta. Lefestette magát minden oldalról, szögből, perspektívából. Azt remélte, így talán sikerül közelebb kerülnie ehhez a terhességhez, amit még mindig idegennek érzett magától.

Amint alábbhagyott a fájás, felkelt az ágyból. Kinyitotta a ruhásszekrényt, elővette a sporttáskát, átnézte a bepakolt holmikát. Tisztálkodószerek, papucs, hálóing, babaholmik. Melléjük dobott még pár utcai ruhát. A többit majd megveszi Bázelen, ha kijutottak. Megvárt még egy méhösszehúzódot, aztán nagy levegőt vett, és felhívta a nagybátyját.

- Azt hiszem, elkezdődött – szolt a telefonba.
- Indulnunk kell a kórházba.
- Elment a víz?
- Nem, de rosszul vagyok.
- Azonnal jövök – felelte a férfi.

Emma nekitámaszkodott a falnak. Egy ideje a nagybátyja hangjától is kirázta a hideg. Persze sokkal jobb volt az élete, mióta nála élt. Kapott új ruhákat, puha, illatos ágyneműben aludt, csurig pakolt hűtőből válogathatott magának ennivalót minden nap. Nyugodtan járhatott szakközépbe, nem tartották otthon az unokatestvérei, hogy körbevegyék, és lerángassák róla a ruhát. Sem nővérei közönye, sem anyjának dühkitörései nem hiányoztak neki. Csak a falu határa jutott eszébe időnként, ahova kijárt a tanárnőjétől kapott vázlattömbbel, és tájképeket, magányos fákat, kiégett autóroncokat rajzolt. Mióta futotta a zsebpénzéből olajra és ecsetre, egymás után festette a színektől vibráló vásznakat. Még akkor is, ha a költözés után pár hónappal már tudta, új életének ára ugyanaz, ami miatt a régitől elmenekült.

Elsétált a folyosó végéig, benyitott a műtőrembe. Fogott egy fadóbozt, bepakolta a kedvenc festőszerszámaival, elsüllyesztette a sport-

táskába. Kihúzta a terem sarkában álló komód legalsó fiókját, összefogta az egymás mellett álló pénzkötegeket, eltette azt is. Lentről zörejeket hallott. Kiszaladt a folyosóra, becsapta maga mögött az ajtót.

Nagybátyja kettesével szedte a fokokat, zihálva szaladt föl az emeletre. Szögletes, borostás arca sápadt volt, tekintete kemény, hideg.

– Biztos vagy benne? Elvileg még van két hetünk – mondta.

A lány bólintott, kikerülte a férfit, lement a földszintre.

Hangtalanul szedelőzködtek. Kint hűvös szél fújt. Beültek a fekete sportautóba. Emma úgy érezte magát, mintha egy szinttel a forgalom alatt utazna, és a feje bármelyik pillanatban belecsapódhatna egy másik jármű lökhárítójába. A Krisztinavároson hamar átértek, de az Alagút előtt dugóba keveredtek. A férfi nyugodt hangon, szisztematikusan káromkodott.

- Kérlek, hagyd abba – nyögte a lány.
- Felhívtad az orvost?
- Igen. – Nem hívta fel.
- És a szülésznőt?
- Persze. – Nem hívta fel őt sem. Általában hazudott a nagybátyjának. Még akkor is, ha nem volt rá szükség. Legalább a gondolataitól távol akarta tartani.

A magánkórház recepciós pultjánál bárány szemű, platinaszőke nő fogadta őket.

– Kedves nevét, legyen szíves – mosolygott a férfira.

- Regőczy Áron. Dr. Krasznaihoz jöttünk.
- Sajnálom, de a doktor úr ma nincs ügyeletben.

– Azonnal kerítse elő, az unokahúgom mindjárt szül.

Emma négykézlábra ereszkedett a padlón. A görcs ezúttal fentről lefelé forgó spirálként haladt végig a testén, összeszorította a gyomrát, a méhét, medencecsontjait. Nyöszörögve dülöngélt. Amint valamivel jobban lett, besietett a szülőszobába. Egyedül akart lenni, hogy megírja Baláznak, már a kórházban van. Leült

*Festőnők vendégségben (balról jobbra: Amrita Sehrgil, Frida Kahlo, Kiss Márta, Sofonisba Anguissola)
(90 × 130 cm, olaj, vászon, 2011)*

a terem végében, elővette a telefont. Megjelent a nagybátyja.

– Mindjárt itt az orvos – mondta.

– Kérlek, hozd ide a táskámat. Át akarok öltözni – kérte a lány. – Szeretném, ha mégsem lennél itt a szülés alatt.

A férfi felnevetett.

Kinyílt az ajtó, bejött a szülésznő. Arca piros volt, haja zilált, minden mozdulata sietségről árulkodott. Kezet mosott, felkapta a köpenyt, Emmához lépett.

– Nos, kedvesem, hogy állunk?

– Egyre nehezebben bírom.

– Mikor kezdődött?

– Ma reggel – mondta a férfi.

– Szombat este – javította ki a lány.

– Nézzük meg, mi a helyzet. – Az asszony megkérte Emmát, hogy feküdjön a szülőágyra. Szabaddá tette a hasát, elhelyezte rajta a CTG-

készülék érzékelőit. Megvárta egy méhösszehúzódot, közben bólogatott. Pár csepp levendulás illóolajat kent a lány csuklójára, megnyugtatta, hogy minden a legnagyobb rendben van, majd kiment a szobából.

Emma visszahúzta hasára a hálóinget, és az oldalára fordult.

Nagybátyja körbesétálta, majd megállt a feje mögött, és halkán megszólalt.

– Ma jártam az Auer Galériában. Irtó giccses hely, de a festményeid még azon a buzikék falon is jól mutattak. – Megsimogatta a lány haját. – Persze furcsa volt téged ott látni, kinagyítva, meztelenül. Kissé illetlennek éreztem, de hát a művészeknek szükségük van a szabadságra, nem igaz?

Emma a torkában érezte szívverését. Nem tudta, mit feleljen. Lehunyta a szemét, villódzó fényeket látott maga előtt, törött vonalakat,

semmibe tartó íveket. Megint heves fájdalom tört rá. Felült, hátrament a terem végébe. Letérdelt egy fotel elé, fejét az ülőrésznek támasztotta. Becsukta a szemét, befelé figyelt. Kereszte az egyensúlyt, be akart kapcsolódni a testét uraló áramlatba, de amint megérezte maga mellett nagybátyja jelenlétét, figyelme szét hullott.

Egy órával később a nőgyógyász közölte, hogy a vajúdas ismeretlen okokból lelassult, burokrepesztést kell végrehajtani. Emma felfeküdt az ágyra, lába remegett. Hüvelyébe hideg fémtárgy csúszott, a szúrás fájdalma koponyacsontjáig hatolt. Amint elengedték a térdét, oldalra fordult. Combján meleg folyadék csorgott végig. Görcsei alábbhagytak.

Dr. Krasznai egy ideig értetlen arccal bámulta a CTG-készülék monitorját, majd megkért mindenkit, hogy menjen ki a szobából, mert szeretne négy szemközt beszélni a páciensével. Odahúzott egy széket a szülőágyhoz, leült Emma mellé.

– Hogy érzi magát?
 – Álmos vagyok.
 – Fél valamitől?
 – Nem – mondta a lány, de arcán könnycsepp folyt végig.
 – Sajnos leállt a vajúdas. Nem tehetünk mást, várunk kell.

Emma bólintott, kezével eltakarta a szemét.
 – Azt javaslom, pihenjen egy kicsit. Magán hagyjuk a készüléket, hogy hallja a magzat szívverését.

– A nagybátyám – suttozta a lány.
 – Igen? Mi van vele?
 – Ne engedje vissza. Kérem.
 Az orvos bólintott. Felállt, lekapcsolta a nagylámpát, és kiment.

Emma egy ideig még hallgatta a folyosóról beszűrődő vitatkozás hangfoszlányait, aztán magára húzta a lepedőt, és elaludt.

Álmában Balázst látta, ahogy egy bepólyált újszülöttet ringat. Szólni akart neki, hogy a gyereknek nincs se keze, se lába, de hiába ki-

abált, nem jött ki értelmes hang a torkán. Magára nézett, ő is fehér szövetbe volt tekerve, valaki szorosan lekötötte a végtagjait. Magas, sápadt arcú férfiak közelítettek hozzá, karjukról piros festék csöpögött. Letépték róla az anyagot, megérintették a vállát, hasát, combját. Minél jobban ellenkezett, annál inkább összekenték. Bőre piros lett, száját elöntötte a terpentinnel kevert olaj íze.

Hajnal ötkor a saját sikítására ébredt. Felült az ágyban, lihegve kapkodta a levegőt. Beletelt néhány másodpercbe, mire rájött, hogy a kórházban van. Bácsikája és a szülésznő mellette álltak. Lecsúszott az ágyról, belekapaszkodott az infúziótartó állványba, kis híján felborult vele. Előrehajolt, jobb lábán vércsík folyt le. Léptek dobogását hallotta, saját kiáltozása idegenül csengett, olyan dolgokat mondott, amiket maga sem értett. Valaki messziről azt parancsolta, hogy toljon. Testét nem ő irányította, hanem a fájdalom. És mikor úgy érezte, minden átfordul belülről kívülré, meghallotta a baba sírását.

Reggel nyolc múlt, de a galéria még mindig tele van rendőrökkel. Ülök az asztalnál, Izabella egyik sarokból a másikba fut, hadonászva telefonál. Nincs kedvem végignézni, mi renoválható, mi nem. Annyi biztos, hogy ez a két fickó pár perc alatt kivégezte az aukciós anyagot.

Összeszedem magam, felállok, kezet rázok a főkapitánnyal, elköszönök. A feleségem rám szól, hová megyek. Sétálni, felelem halkán. Kilépek a törött üvegajtón. Átjár a hideg. Elindulok a Margit híd felé. A szembe jövő gyalogosok furcsán néznek rám, talán a köntös, talán a papucs, talán a kikandikáló pizsama miatt. Megrezzem a telefonom, kiveszem a zsebemből. Üzenetem jött. Emmától. Megállok. Beütöm a kódot, a hüvelykujjam érintésére felugrik egy kép: rózsaszín pólyából pislogó babaarc. Olvasom a szöveget: *megszületett a lányunk, gyere a kórházba szerda reggel, indulásra készen várlak!*

Szédülök, fullasztó nyomást érzek a mellkasomon. Tűszúrások hatolnak a szegycsontom

alá, éles fájdalom sugárzik a vállamba. A bordáim nem engedik fel a tüdőmet, félek, hogy megsemmisülök. Leülök egy kapualjba, nyugtatom magam, hogy minden rendben lesz, megszökünk, csak mi hárman, az Alpokba. El sem kell mondanom Izabellának, rajtam múlik minden. Egyetlen döntés, és szabad vagyok. Kissé csillapodik a rosszullét, de amint eszembe jutnak a cafatokban lógó festmények, rám tör a hányinger.

Egy fiatal, tagbaszakadt férfi lehajol hozzám, azt kérdezi, jól vagyok-e. Mielőtt felelnék neki, kiöklendezem a tegnapi vacsorát. Borjúhús darabok folynak szét a törött járdán, a férfi gyorsan odébb áll. Letörülöm a számat, és utána szólok, hogy várjon, segítsen hazamenni. Visszafordul, elröhögi magát, azt mondja, kikapám, nem vagy semmi, hálóköntösben jársz piálni. Aztán felhúz, eltámogat a kapualjunkig. Pénzt ígérek neki, ha felkísér. A lépcsőházban egyszer elmegy a kép, de aztán újra visszajön. Becsengetek. Izabella döbbenten néz rám. Kérem tőle, adjon egy ötezet az úriembernek. Szótlanul engedelmeskedik, majd bezárja az ajtót, odavezet az ágyhoz. Betakar.

Mikor újra kinyitom a szemem, világos van. A feleségem egy széken ül az ablak mellett, olvas.

– Mennyit aludtam? – kérdezem. Rekedt a hangom.

– Két napot – feleli. Becsukja a könyvet, mosolyog.

A könyökömre támaszkodom, szétnézek.

– A telefonodat keresed? – kérdezi. Benyúl a szék karfáján lógó retikülbe, kiveszi a mobilomat, átnyújtja. Elveszem, de nem nézek a képernyőre.

– Milyen nap van ma?

– Szerda – feleli. Kimegy a szobából.

Beütöm a kódot, keresem Emma üzenetét, de nincs sehol. Nem csak a kép tűnt el, az összes sms-ének nyoma veszett. A feleségem léptei egyre közelebről hallatszanak. Hátradőlök a párán, sípol a fülem. Nem lett volna szabad eddig

várnom, de most már mindegy. Vége a hazudozásnak, megbeszéljük a dolgot felnőtt, intelligens emberek módjára. Letisztázzuk az anyagiakat, aztán szépen elbúcsúzunk egymástól.

Izabella belép a szobába, kezében tálca, rajta narancslé, croisson, vaj és lekvár. A szokásos reggelim. Leteszi az éjjeliszekrényre.

– Enned kell, túl vagy egy enyhe szívinfarktuson. Az orvos két órája ment el. Azt mondta, óriási szerencséd volt. Már nincs veszély, de kímélned kell magad.

Képtelenül hangzik, amit a feleségem állít, de az előbb még éles, határozott gondolatok elmosódnak, bizonytalanná válnak.

– Ne aggaszd magad a lány miatt, a nagybátyjával megbeszéltem mindent. Ahhoz képest, hogy nyilván valami bűnöző, és mentálisan beteg, egész kulturáltan lehet vele tárgyalni. Mivel a biztosító minden kárt kifizet, felajánlottam neki, hogy leállítatom a nyomozást. Egy kis szívességért cserében. – Felvesz egy lapot a komódról, arcán furcsán görbül a mosoly, nem akarom tudni, miért.

Az ágyammal szemközti falat nézem. Három kép lóg egymás mellett. Balra egy Paál László, jobbra egy Rippl-Rónai, középen Reigl Judit hommes sorozatából a vörös-fekete, meztelen férfi torzó. A vastag, szurokfekete ecsetvonások megelevenedve vibrálnak előttem. El akarok merülni bennük, beleolvadni a vászon finom szövetébe, átváltozni fej, kéz és láb nélküli testté, amely semmi mást nem érez, csak a hiányt.

Izabella közelebb lép hozzám, paplanomra ejti a lapot. Önkéntelenül felveszem. A bal felső sarkában három nagybetű áll kékkel, DDC. Alatta kisebbel DNA Diagnostics Center. Középen, egy fekete keretes táblázatban az anya nevével Regőczy Emma, a gyermek nevével Regőczy Adrienn, a feltételezett apa rubrikában pedig Regőczy Áron. És legalul, egy külön sorban, az apaság valószínűsége felirat mellett egy hosszú, nagyon hosszú szám: 99,9998%.

Finta Éva

(1954, Beregszász) költő,
tanár, Sárospatakon él,
József Attila-díjas

Finta Éva

Belső kert

Mit gondoljak az árulásról, az emberekről,
a megbocsátás hamujáról mit gondoljak,
bontott téglahalmaz az emlékezetem,
bontott falmaradványok halmaza a múlt.
Lebontom, kitörlöm belső tájaim csúf mementóit,
átépítem belső tájaimat, kertjeimet,
mintha harmadnapra, harmadhónapra,
harmad- vagy harmincadévre
feltámadtam, feltámadok.
És átépítem meggyógyított kertemet,
belső tájaimon új sorsomat rendezem,
fenyők, tölgyek, kőrisek és platánok között
teregetem, szárítom sorsom vásznát,
vakíttatom fehérségét a nappal.

Időtlen

És felrepül az ember, mint a labda.
Nem kő, azt már megírta Ady Endre.
A földet érés ismét felhajtja,
igaz, csak annyira, hogy visszaesne.

Mély és magas között ingáz a létünk,
miként ha folyvást mozgásban lehetne,
amíg a végső vízszintesbe érünk,
s szépek leszünk, amiként Ady Endre.

Hogy játék lenne az, ami a lélek
szintjeiben megújul és feléled,
vagy küzdelem, keserves és magányos,

véreztető, halálosan időtlen,
s nem gyógyult meg, ki átélte előttem? –
Vitorlázó kövek közt száll a táltos.

Szimbólumokba rendezett, egyetemese tapasztalat

Kiss Márta
(1974, Budapest)
festőművész

Kiss Márta festőművész a klasszikus festészet eszközeivel fogalmaz meg a mai világunkat érintő jelenségeket. Számos sikeres kiállítás és több éves indonéziai tartózkodás után budapesti műtermében dolgozik.

– Beszélj a kezdetekről, az iskoláidról! Kik voltak számodra a meghatározó mesterek, példaképek?

– Gimnazista koromban kezdtem el rajzolni először Üveges Gábor, majd Göbolyös Gyula rajzszakkörein, rajzóráin. Nagyon sokat jelentettek ezek a rajzórák, két különféle megközelítés volt, de mindkettő nagyon izgalmas. Teljesen beszippantott a látvány leképezésével foglalkozó világ. Az érettségi után szerettem volna még Gyulától tanulni, így elvégeztem a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola esti tagozatát. Ezek alatt az évek alatt érlelődött meg bennem, hogy mivel is akarok foglalkozni. A Kisképzőben ötvös szakra mentem, és miután fél évig dolgoztam egy ötvösműhelyben, rájöttem, hogy ez nem az én utam. Egy nyáron kőszobrász-restaurátor anyámnak segítettem az ócsai református templom helyreállítási munkáiban, ahol festő restaurátorok is dolgoztak a templom freskóin. Szüleim kőszobrászok, de engem sosem érdekelt igazán a szobrászat, mindig is a képek és a színek világa vonzott. Nagyon megérintett a képrestaurálás gondolata, és eldöntöttem, hogy restaurátor leszek. Céltudatosan készültem a felvételire, és mire befejeztem a Kisképzőt, fel is vettek a festőrestaurátor szakra. Csodálatos tanáraim voltak itt, Menráth Pétertől és Görbe Katalintól kiemelkedően

sokat tanultam, de megannyi tanárt említhetnék. Nem beszélve arról a sok régi nagy festő-mesterről, akiknek a képeit évekig másoltam. Elmélyült és munkával telt öt év volt ez az egyetemen. Rengeteget köszönhetek az itteni tanulmányaimnak, és egyáltalán annak a szemléletnek, amit restaurátorként tanultam. A képhez való közelítés alázatát, a türelmet, a tervezést, a megértést. Én tényleg úgy készültem, hogy restaurátor leszek, de az élet mást hozott. Rögön a diploma után magánéleti ügyek miatt Chicagóba mentem, és fél évig maradtam ott. Az Amerikában töltött idő gyökeres változást hozott bennem. Sok olyan dolog történt, ami abba az irányba terelt, hogy saját képeket kezdjek el festeni. Ha Magyarországon maradok, ez meg sem fordult volna a fejemben, de a szabad amerikai közeg beindított valamit. Sőt, több vízióban megláttam, hogy mivel kell foglalkoznom az életemben.

– Milyen víziókban?

– Volt például egy álmom. Egy épület legfelső emeletén járok, és a folyosó végén találok egy szobát, aminek a falai üvegből vannak. Odamegyek, benézek, és rengeteg festményt látok. Be akarok menni, megnézni a képeket, de az üvegajtó zárva van. Azzal kelek fel, hogy meg kell találnom a kulcsot. Ez az álom nagy hatással

volt rám, és közrejátszott abban, hogy tényleg elkezdtem festeni a saját képeimet.

– *Chicago mellett Jáván is hosszabb időt: két és fél évet töltöttél. Milyen fontos élmények értek ott?*

– A tér, az idő és a pozitív értelmű magány. Ösztöndíjasként kerültem Jávára, gamelán zenét tanultam, de mellette volt alkalmam festeni is, sőt, idővel egyre nagyobb teret kapott a festés. Azt festettem, amit akartam, senki nem szólt bele, a kísérletezéshez és a belső kutatáshoz megvolt minden háttér. Jáva persze önmagában egy hatalmas élmény volt.

– *Festészeti világod hangsúlyos karakterjegyei a posztimpresszionizmusra emlékeztető erős, nyers színek, a megfagyott pillanatok motívuma, az egy mástól hangsúlyosan elkülönített testek és tárgyak lebegése, valamint perspektíva helyett gyakran alkalmazol stilizált térábrázolást. Sturcz János a meditatív önmegismerést emelte ki munkáid kapcsán, Lackfi János groteszk emberi történetek gyűjteményeként mutatta be alkotásaid, Feledy Balázs festményeid spirituális atmoszféráját emelte ki. Mi a te saját megfajtasd a munkáidra vonatkozóan?*

– Nehéz lenne tömören összegezni. Az idézett kiemelések érvényesek, mind egy-egy olvasata a festészetemnek. Fontosnak találok a képeim személyes jellegét, azt, hogy a belső világból, megéléseimből táplálkoznak, ugyanakkor a világ megfigyeléséből és régi mesterek, illetve különféle kultúrák megközelítéséből, megfajtasd is. Azonban a személyesen túl érdekel a kollektív emberi tapasztalat, mindaz, ami szimbólumokba rendezhető.

– *Hogyan születik meg benned egy ötlet, és milyen festészeti technikával valósítod meg?*

– Motívumokkal dolgozom. Ezeket különféle módokon gyűjtögetem és raktározom magamban. Képnézegetés közben ér egy benyomás, vagy elcsúsz egy mozdulatot, arckifejezést, ami megérint, és így tovább. Emellett érdekelnek a mítoszok, a kollektív történetek, ebből adódhat, hogy szeretek szimbólumokban gondolkodni. Izgalmasnak találok, amikor a képe

sokféle jelentés sűrűsödik. A különféle módokon elraktározott motívumok és benyomások olykor egész váratlanul alakulnak bennem képé. Kicsit hasonlít ez az álmodáshoz, de ezekhez a belső képekhez tudatosan is hozzányúlok. A felmerülő ötleteket alaposan megkomponálok, kitalálok, előre megrajzolom. Amikor leülök a friss vászon elé, a kép legtöbbször már kész van a fejemben. A képi gondolkodásomhoz és az alkotói folyamataimhoz az olaj technikát találtam a legmegfelelőbbnek.

– *Min dolgozol most, és mik a jövőbeli tervek?*

– Néhány éve rátaláltam valamire, ami nagyon elkezdett foglalkoztatni: a képre való ráhímzés. Mindig is érdekelt, hogy a képeimen megjelenítsék más világokat, olyanokat, amelyek a hétköznapi érzékelés számára nem elérhetőek. A hímzés alapvetően díszítő funkciót lát el, de én más lehetőséget találtam benne. A képre való öltöztetés meg tud nyitni egy új teret, egy új értelmezési szintet. Ezzel kezdtem el kísérletezgetni. Tavaly év végén volt egy kiállításom, ahol ezek a hímzett képek már láthatóak voltak, de egy csomó téma még bennem van, amiket körül szeretnék járni. Most egy újabb hímzett képes sorozaton dolgozom. Idén szeptemberre terveztünk egy kiállítást az Ady 25 Galériában, de a járványhelyzet következményei miatt a kiállítást jövő tavaszra halasztottuk.

Oláh Máttyás László

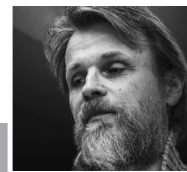

Oláh Máttyás László
(1975, Budapest)
festő- és szobrászművész,
Strabag művészeti díjas

Halmai Tamás

Harmat a cipőn

Mezey Katalin költészetéről

Halmai Tamás
(1975, Pécs)
költő, esszéista, Bárka-díjas,
MMA-ösztöndíjas

„Korán indultam, későn érkezem.”

Mezey Katalin

„Mindenkivel onnan kezdte,
ahol az éppen tartott,
ahol az éppen elakadt.”

Lackfi János

1

Keresztényi hit, mely illúziótlan keserűséget is ismer; hétköznapi kicsiségekből példázatot kibontó tekintet; magánetikát társadalmi horizonton is próbára tevő ethosz; a természet lényeinek ámuló szolngatása; a lírai én bátorítóan szelíd jelenléte (és eltűnni vágyása); gyermekded játékoság az elégikus közlésrend alakzataiban; szemérmesen eszköztelen alig-verstan: Mezey Katalin költészetének jellegadó vonásait gazdagon mutatja föl a szerző gyűjteményes kötete, az *Ajánlott énekek* (2016).

Ez az összegzés is hív arra a gondolatjátékra: a mind kevésbé értelmezhető „népi–urbánus” törésvonal vagy a modern–posztmodern dichotómia mellett (túl vagy innen a transzhumanizmuson) egy látásmódbéli, sőt lelki-szellemi kétirányúságról is érdemes beszélünk. A hívő, istenkereső, szakrális tónusok melegsége bizonyos művekben – s a rezignáltan immanens vagy elidegenedetten poszt egzisztencialista magatartás más szövegekben: mintha egy efféle kettőséget is fölvázolhatna az erre fogékony irodalomtörténet-írói tekintet. (A távlatosság néha akkor is szemet gyönyörködtet, ha a közlés szakszerűtlenséget kockáztat...)

Mezey Katalin ama szerzők közé tartozik, akik nemcsak beszámolnak a hidegről, de a melegenítés műveleit is versről versre, kötetről kötetre kipróbálják.

2

Ez az „autentikus és megvilágosító sorsirodalom” (Bertha Zoltán) legtisztább szólamaiban a növényi tisztaságot dicséri. Olyannyira, hogy a beszélő identitása köré is a természet műveletei rajzolnak kontúrt – s talán szellemi aurát is: „Itt heverek már órák óta a parton. / A rétről rovarok röppennek fel, / s egy-egy kört írnak le fölöttem, / arcomra katáng virága hajol, / nézi magát a szememben. [...] nézz rám, majd ha e partot elhagyja a nap / ruhámba én is belebújok” (*Katáng*). (A *Növények nevére* című vers egyenesen a flórához hasonulás szándékát taglalja.)

Tanulságos, hogy szakrális helyszínen sem a megszentelt terek, hanem a terek szentsége vonja magára a verstudat figyelmét: „A Pannonhalma alatti rét / füveiben akartam tetten érni, / megragadni a Mindenséget. [...] Már nem tudom, hogy veled voltam-e, / de jól emlékszem, besötétedett, / és a harmat úgy jelent meg a cipőnkön, / mintha a földből eső hullott volna” (*Pannonhalma alatt*). A rigódal bukolikus misztikája hívja elő a beszélőből a hála – metafizikus rangú – érzületét az *Egy tányér cseresznyével* című költeményben: „Egy tányér cseresznyével / kiültem a lépcső fölé, a küszöbre, / néztem a távolban a Balatont. [...] Nem értettem, mégis, önkényesen / lefordítottam átható énekét. /

Nem szólhatott másról, mint hogy:
/ nyár van, béke van, megérett
a cseresznye. / Hála legyen minde-
nért, mindörökre.”

A nemzeti (s általában: közös-
ségi) önazonosság természetét is
fontos sorok definiálják – jambu-
sok és rímek nyomatékával: „Nem
több, mint pusztá érdekesség, /
melyik fajtából hány csepp vér ke-
ring / ereinkben, ha felismerhetőn
/ összetartozunk tetteink szerint”
(*Parafrázis*). Mezey Katalin poé-
tikájának szembetűnő tehetsége
s késztetése van a nagy ívű lírai
allegóriához (*A solymász, Elmentek
szánkózni* stb.); ám karcsúbb mun-
káiban is olyan elemi kérdésekre
tapint, mint az ember *metafizikus
identitása* („Ott kezdődünk, / ahol
a Festő / abbahagy” – *Olyan vagyok*)
vagy a test–lélek viszony kiszolgál-
tatottsága a korszellemnek: „A test
már nem a lélek temploma. / In-
kább szegényes albérleti szoba, /
s ha vékony falain sikoltozás / hal-
latszik át, a rendőr is vigyáz, / nehogy még idő-
ben be kelljen nyitnia” (*A lélek temploma*).

A *Forró papiruszok* álomi szcenikája a Lo-
gosz teremtette kreatúrák teológiáját veszi
komolyan, amennyiben a szent betűk világá-
ba írja vissza az emberpár létét (az idősíkok
összevonásában játszik szerepet az is, hogy
a *papirusz* jelölőbe a vers helyesírása a *papír*
szót illeszti): „Két papirusztekercs, / és mind-
kettőre / az Evangélium / van följegyezve. / Tud-
tam mégis, / hogy az egyik te vagy, / a másik én.”

Nagyszerű, ahogy a szerelmes összetarto-
zás szcenikájában a *Múzeumban* című vers ösz-
szekomponálja a meghittség és a játékoság
állapotait; úgy stilizálva és örökítve műtárggyá
a párt, hogy mindeközben a külső szemlélők
érzelmi avatatlanságára és esztétikai képzet-

Ma mindenki kap egy pohár fényt (67 × 65 cm, olaj, vászon, 2012)

lenségére egyaránt fény derül: „Ültünk a múze-
umban. Én / faragott zsámolyon, / te meg – fe-
jed a térdemen – / a deszka-pádimentumon. //
Szép volt, de azt hittem, bejön / valaki, s azon-
mód kivág. / Ehelyett, mint a szobrokat, / meg-
néztek és mentek tovább.”

Ugyanez az érzékenység talál szavakat a
kapcsolati zavar, a családi diszharmónia, a ku-
darcos magánélet jelenségeire is – az alábbi
példában a ritkásan használt „szíjács” önértékű
poétikumát és az „üvegtárgyak” személytelenít-
ő szóképét békítve össze: „Ülsz a karosszékekben,
/ és mosolyogva figyeled / hiábavaló küszködé-
semet, / hogy a köztünk lévő távolságot / kö-
zömbös szavakkal kitöltsem, / mintha szíjácsot
tömködnék / üvegtárgyak közé. / Hogy össze
ne ütődjünk / valahogy” (*Kettős arckép*).

A bizonytalanság, fenyegetettség vagy kiszolgáltatottság létállapota rendre érvényes és eredeti képi erővel szólal meg – lett légyen szó emlékezetes metaforáról („Felrobbant repülőgép / üszkös darabjai, / beborítják a földet” – *A varjak*) vagy tényszerűségek baljós nyugtázásáról („furcsa érzés késekkel teli szobákban élni” – *Késekkal teli*).

Különösen jellegzetes – mert a verstudat hajlandóságairól árulkodó – mozzanat, amikor a kérdésnél („Honnan kapja fényét?”) lényegibbé válik a kérdésbe foglalt tapasztalás, a fény forrásánál maga a fény: „Sötét van. / Csak kint a terrazon / egy ott felejtett tálkában / csillog a víz. / Honnan kapja fényét? / Ő se tudja” (*Sötét van*).

Legmaradóbbnak s legjellemzőbbnek a hites lelkiség retorikája hallik Mezeynél. Csillagtávlatok transzcendenciája ígér kozmikus rendet több ihletett kompozícióban: „Imádság fonala tartja / ég és föld között a várost” (*Imádság fonala*) – „Az ég fölöttem / csillagos, / távoli, tiszta. / Ha föl se nézek, / akkor is / alatta élek.” (*Az életemet*) – „Rögtön megjön a kedvem / még a tavak kiolvasztásához is. / Pedig ahhoz megnyit kell lehelni!” (*Tedd jóvá*).

3

Mezey Katalin egyik legszebb s legtöbbet idézett verse öt egyszerű mondatban ad számot a törődés lélektanáról. (Mely a földi gondviselés alakváltozata – a szereteté tehát.)

Minden elemében kimunkált persze ez a formális egyszerűség: az istenes költészet, a tárgyas líra, az időszembesítő verstípus és az anyaversek hagyománya érintkezik össze a költemény eszmélő poétikájában. „Műfögből, szemüvegből, / néhány régi ruhából / összetákolom / anyámat reggelente. / Csontváz lába közé / pelenkát simítok, / harisnyát, szövet- / papucsot adok rá, / aztán két kézen vezetve / kicsoszogunk a nagyszobába. / Az önállóság bajnoka, ő, / aki soha nem szorult senkire, / és

a szabadság bajnoka, én, / aki már kamaszfővel / elszöktem tőle, / nem akartam a szigorában élni. / Csodálkozhat most az, aki / ismert bennünket azelőtt. / Akár a rozsdás késeket, / egymással élesít / minket az Isten” (*Akár a rozsdás késeket*).

A szövegtest filigrán volta a jelenet lényegiségét fejezi ki, s érzékelteti a betegség lesóványította jelenlétet is.

A fölütés („Műfögből, szemüvegből...”) a tárgyi létezésbe aláhullt személy sérült, törődött fizikai identitására („összetákolom”) enged rálátnunk. (A „Műfog” és a „szemüveg” ezenfölül a mesterséges támaszoknak kiszolgáltatott ember attribútumai.) A „Csontváz” jelző a halál peremére rajzolja az esemény sor résztvevőit, a „pelenka” motívuma pedig a második, reflexiós szerkezeti egységet („Az önállóság bajnoka...”) készíti elő – amely a felsorolva leíró szavak után értelmezni próbálja a fölfoghatatlant.

Anyá és gyermeke között az idő megfordította a jótét cselekvés irányait. Aki gondoskodott rólam, arról most nekem kell gondoskodnom. Az ő önállósága oda – s látszólag az én szabadságom is. De mi egyéb rendelkezett volna sorsa mellé, ha nem a szabad akarat kései szépsége?

Homonímia veszi pártfogásába – mintegy isteni terv szerint – a vers zárlatát: az *él* ige és az *él* főnév azonosalakúsága az „élesít” kifejezésbe az *élet* végzavát kódolja (szövegszerűen is: „**élesít**”). Külön-külön: romlandóak vagyunk (hiszen rozsdásak). De ha ez a két esendőség egymással eleven kapcsolatba kerül: életté fényesül, ami gyarló.

Magára is rátalál, aki a másikkal vesződik – aki a másokban vész el.

4

„...itt már a líra csak közvetít a személyek között, és minden felolvad ebben az együttélésben, mely csupa izgatott rezgés, de végső lényegében csupa szeretet” (Weöres Sándor).

Rózsássy Barbara
(1979, Budapest)
költő, József Attila-díjas

Rózsássy Barbara

Az Emlékezés palotája

Mirtse Zsuzsa: *Tizenhárom bűvös tükör – Mesék felnőtteknek*

Egyszer volt, hol nem volt egy költő, aki arra vállalkozott, hogy félreteszi felnőttiségének minden nyűgét, gondját-baját, kilép végre a taposómalom hétköznapjaiból, és átéli a csodát: újra találkozik kislány-önmagával. „Játsszuk azt, hogy most én leszek újra te” – mondta neki. – „Akkor visszamegyek képzeletben oda, amikor még utoljára együtt voltunk, majd fokozatosan elveszítettelek téged: tizenhárom éves koromba.” – S amint e szavak elhagyták a száját, igen-igen természetesnek tűnt, hogy a dolog, miszerint meglátogathatjuk Őt, aki valaha voltunk, korántsem képtelenség. Mintha csupán le kellene szaladnunk hozzá egy lépcsőn. S mint tudjuk, lefelé mindig könnyebb. Talán csak egy emeletnyi kettőnk között a távolság...

Ám egy efféle kaland, bármennyi lépcsőfokot kell leküzdenünk hozzá, nem kevesebbet kíván az embertől, mint önnön lelke legmélyebb zugainak feltárását, a múlt szövevényes labirintusának feltérképezését, ahol ki tudja, milyen sötétség honol, milyen veszedelmek leselkednek ránk a rég elfeledett sarkokban, fordulóknak. Csakhogy Mirtse Zsuzsa csöppet sem félt holmi félhomályos termekbe nyíló, fénytelen folyosóktól! – Tudta jól, egykori önmaga „csupa tűz volt, olyan volt, mint az ördöglámpás: belülről világított. [...] Nem ismerte az ürességet, a céltalanságot”. – Pontosan ezért akarta újra kézen fogni őt, s mert rájött: vissza kell találnia hozzá, ismét egygyé kell válniuk ahhoz, hogy ráléphessenek a harmónia ösvényére, ahol végre minden kérdésükre meglegelhetik a választ. S ha közben úgy tünne, valamely dolog mégis megválaszolatlanul marad, az

csakis azért lehetséges, mert ez esetben maga a kérdés volt a felelet.

Mivel a mesemondás teljesen magától értetődő és természetes volt számára (épp csak annyira, mint afféle született mesemondónak, akinek még a történetmesélők ősi céhének megbecsült tagjai is megbabonázva hallgatták szavait), úgy határozott, ilyen formában veti papírra kettejük kalandjait. Az volt a célja, hogy önmagán segítsen ezzel? Vagy sokkal inkább nekünk nyújtott kapaszkodót, akik a felnőttek hűvös, mesétlen világában értetlenül állunk a csodálatos, a lehetetlen, a megmagyarázhatatlan előtt; akik már rég nem emlékszünk rá, miként lép a rajzlapról egyszeriben elének a varázsló, az erdő tündére, a királyfi és a „Tökéletes Királyné”; akik talán egyszerűen csak képtelenek vagyunk eligazodni saját korábbi döntéseink (vagy épp döntésképtelenségünk) következményeinek útvesztőjében? Ki tudná ezt megmondani? Annyi azonban bizonyos, hogy az erdő-birodalomban, ahol éldegélt, s ahol keze nyomán napról napra szaporodott a tinta a papíron, minden fát egyenként ismert – hiszen „fabölcsőben” ringatták egykor, ha pedig szomorúnak érezte magát, kedvenc fájára menekült fel. S az is egészen megkérdőjelezhetetlen: ez a végenincs, burjánzó vadon kicsit a miénk is lett, mire bejártuk vele minden zegét-zugát.

Pedig kezdetben nem akartuk (Ő, Ő és én) elhinni, hogy egy efféle utazás során igazán megismerhetjük önmagunkat. Egyáltalán nem tűnt valószínűnek, hogy kislány-énünk segítségünkre lehet, ha ki óhajtunk kecmeregni sáros, kátyús hétköznapjainkból. Mert innen, az

állandóan csak tornyosuló feladatrengeteg mögül kitekinteni is nehéz, nemhogy még *önmagunkba* pillantgatni, elmélyülten elemezni saját vélt vagy valós problémáinkat, sorsunkat, s azt, miért, mi módon lettünk azzá, akiknek manapság tartjuk magunkat. No hiszen! Eleinte még az sem volt világos, „Hogy ki vagyok én?” „Nem tudom bizonyossággal” – vágtuk rá, majd morfondírozva így folytattuk: „Azt mondják, a lányokat sokáig nem is tartották számon, csak az számított, kinek hány fiúgyereke van. Ez nekem mindig rosszul esett, hiszen nekünk is van testünk, félelmeink, éhesek vagyunk, szomjasak vagyunk, vannak emlékeink. Szerintem én sem vagyok rosszabb, mint a fiúk, mégis, ez így volt szokás sokáig mifelénk. Azt mondják, még gyerek vagyok a tizenhárom vacak kis évemmel, és senkinek sem okoz örömet az a gondolat, hogy lassan ideje lenne már felnőnem.”

Jaj, bűvös tükör, minek nézzek beléd, ha már tizenhárom évesen is ilyen reménytelennek tetszett a világ? Azt hittem, abban az időben még gondtalanul éltem, és most tessék, kiderül, hogy akkor kezdődtek csak igazán a bajok. Ha

ma visszatérek oda, aki ott voltam, egyszeriben emlékezni fogok arra, amire ő emlékezett akkor. Márpedig én „gyakran nagyon szeretnék felejtetni: vonszoló magamon uszályként nem szeretem emlékeimet, amelyekre soha, de soha nem akarok emlékezni. De mert mindig velem vannak, mindig ott csücsülnek, kiabálnak a fejemben, nem tudok megszabadulni tőlük. [...] Olyan világban akarok járni, ahol egy nagy rádírral bármit ki tudok törölni a fejből. Amit csak akarok. A Felejtés palotájába akarok eljutni, és megkeresni azt a sosemvolt herceget...”

Akarom, akarom, akarom! – ismételtük elboruló tekintettel, s nem kizárt, még topantottunk is egyet hozzá. S közben kicsit sem számítottunk arra: kiderülhet, tévedtünk a herceggel kapcsolatban. A titokzatos palotában ugyanis (ami sejtelmes feketén kéklik könyvünkön, s amelynek „Tornyai tejfehér párába veszték”) minden másképp van, mint ahogy vártuk. „A homályban, a falakon, gyertyák fényével megvilágítva, különféle díszes keretekben képek imbolyogtak.” „Ezek a te képeid” – szölt a herceg –, „a te árnyaid és szörnyeid, neked kell legyőznöd őket, a képek pedig csak előtted nyílnak meg. Más hiába nézi, nem lát semmit. Nem mutatják meg magukat idegennek. Hiába állnak százan is előttük, csak falakat látnának mindenütt. De ami másnak csak fal, neked kapu is lehet. Állj szóba az emlékeiddel, merj szóba állni velük, és akkor maguk közé fogadnak.”

Bármily kevésbé fülött is hozzá a fogunk, ezen a ponton rá kellett döbbernünk: a Felejtés palotája valójában a becsapások becsapása. Pedig milyen csalogató név volt! S most kiderül, nincs más választásunk, mint emlékezni, egyre csak emlékezni. Vagy létezik, hogy az ember emlékezés közben tanul

ma visszatérek oda, aki ott voltam, egyszeriben emlékezni fogok arra, amire ő emlékezett akkor. Márpedig én „gyakran nagyon szeretnék felejtetni: vonszoló magamon uszályként nem szeretem emlékeimet, amelyekre soha, de soha nem akarok emlékezni. De mert mindig velem vannak, mindig ott csücsülnek, kiabálnak a fejemben, nem tudok megszabadulni tőlük. [...] Olyan világban akarok járni, ahol egy nagy rádírral bármit ki tudok törölni a fejből. Amit csak akarok. A Felejtés palotájába akarok eljutni, és megkeresni azt a sosemvolt herceget...”

Üveggolyó (65 × 90 cm, olaj, vászon, 2016)

meg felejteni? Akkor pedig nem is felejtés ez tulajdonképpen, inkább önmagunk építgetése; akárha egy kicsiny házikó lenne az én, amelynek falaiba bekerültek az ép, egyenletes felületű téglák, meg a mindenütt repedésekkel tarkított, málló darabok egyaránt, mégis az egészből, az összesből épült fel az, aki mi vagyunk. Ha jól ismerjük minden elemét, s gondos kézzel illesztettük azokat egymáshoz, nem omolhat ránk saját falunk. Ez így már biztatóbb gondolat.

S innen nézve már az sem meglepő, ha történetünk végén, a tündérré lényegült nagymama házában bátran megkóstoljuk a levendulás süteményt, pedig tudjuk, aki eszik belőle, annak könnyebb lesz felejtenie, vagy épp: emlékeznie. „Amióta ebben a kertben lakom, mindig csak anyyim van, amennyi éppen megtörténik velem. Minden csak abban a pillanatban létezik. Ha valaki benyit az ajtómon, örömet érzek. Ezekért a pillanatokért élek – akkor is, ha tudom, hogy másnapra elillannak nyomtalanul. Már nem lesz belőlük emlék sajnos.” – Tündér-nagymama szavait hallgatva boldogság és szomorúság hirtelen egyforma erővel önt el minket. (Vajon olyan ez is, mint az emlékezés és a felejtés? Egyik sem létezhet a másik nélkül.) Hiszen nagymama már nem emlékszik ránk, de még nem felejtette el, hogy nem gyűjthet több új emlékeket. S közben itt, a felejtés és emlékezés mezsgyéjén, mégis a legnagyobb harmóniában telnek napjai. Békében önmagával. De leszünk-e a helyében egyszer mi is? S ha igen, lesz-e elég erőnk közben boldognak maradni?

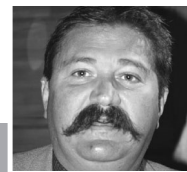
Vagy ahogy telnek az évek, egyre inkább azt érezzük, hogy az idő kitép a világból, mint egy elhasznált füzetlapot. Az Idő, aki nem is oly rég még bölcsőben ringatott, aki egyszerre volt anyánk és apánk, majd félelmetes rémalakká változva magasodik fölénk, nő csak, nő, egyre nagyobbra, míg nem karmai kiharásítanak minket önmagunkból. – Mondd meg hát, tizenhárom éves én, hogy segíthetnél te ezen? Te,

aki még alig tudsz valamit a világról? Te, aki még sosem láttad, milyen feketén hullik a föld azokra, akiket oly sok év alatt szívedbe zártál. Aki nem hallottad még a rögök tompa puffanását, ahogy potyog egyik a másik után, mintha belőlünk esnének apró darabkák a mélybe. – „Azzal, hogy én még nem ismerem az időt. Illetve, ismerem, de nem félek tőle. Végtelen időm van. Emlékszel, szeptemberben milyen rossz volt belegondolni abba, hogy még négy hónap van karácsonyig? Örökkévalóságnak tűnt az a négy hónap... Te már felnőtt vagy, ezért félsz az időtől. Minden felnőtt fél tőle titokban. Nem tudsz belesimulni. Türelmetlen vagy, hogy nem leszel kész, kapkodszt, nem élvezed a haszontalan órákat, csak mindig el akarsz jutni valahová. Én még ráérek. [...] Én még örülni tudok minden pici dolognak, és hatalmas álmaim, vágyaim vannak. Ha nem ölsz ki magadból, akkor mindezeket te is újra érezni fogod.”

Kedves tizenhárom éves Ő, téged hallgatva hirtelen olyan egyszerűnek tűnik mindez, mégsem vagyok benne egészen biztos, hogy holnapról követni tudom a példátokat. Legalább két fontos dologra azonban minden kétséget kizáróan megtanítottál: ha meg akarom találni a tizenhárom éves ént, hogy feltehessem neki a kérdéseimet, és elbeszélgessünk a magunk dolgáról, akkor nem lefelé kell indulnom azon a bizonyos lépcsőn, hanem sajnos: felfelé. Ráadásul számolnom kell vele: a kaptató elég meredek lesz. És: ha el akarom kerülni „Semmisejő-szigetet”, ahol „semmi barátságos nincs”, és ahová „egy-egy elrontott nap végén” visz sebesen a csónak, akkor hozzád fordulok majd. Fölapozom valamelyik történeted, és újra emlékezetembe vésem például, hogy „hiánnyal úgy is élhet az ember, ha túl sok mindene van”. De olykor talán elég lesz csupán elnézegetni a Felejtés palotájának titokzatos tornyait, amint egyszerre törnek ég felé, és lebegnek fehéren az éjszakai víztükrön. – Aki nem hiszi, járjon utána!

Bálint Péter

A mesehős rejtélyes eltűnése az erdőben

Bálint Péter
(1958, Debrecen)
író, egyetemi tanár,
József Attila-díjas

Miért is vetődhet fel bennünk egyáltalán az a gondolat, hogy a mesehős erdőbe menekülése és Jézus pusztába kivonulása között lehetséges párhuzamot vonnunk? Talán, mert némely exegeta és folklorista meggyőződése szerint mindkettőjük „kivonulásának” hátterében a megkísértésnek kitettség és az ellenállás próbája rejtezik? Talán, mert a befelé fordulás idején mindketten az égbeemelkedettség állapotában, a mennyekből való megszólításra, a kinyilatkoztatásra és küldetésük megerősítésére várnak? Talán, mert bizonyítaniuk kell, hogy életük ezen szakaszában olyan szellemi erővel, kijelentésből/kinyilatkoztatásból merített megbizonyosodással, elszántsággal telítődtek, amely képessé teszi őket a „nehéz faladataik”, illetve küldetésük megvalósítására?

Mielőtt választ adnánk ezekre az etnohermeneutikai kérdésekre, vegyük szemügyre, miként írják körül a kivonulás helyszínét: a sivatagot (vagy magyar földrajzi megfelelőjeként: a *pusztát*) és az oda visszahúzó emberek életformáját a különböző diszciplínák képviselői. Susanne Bickel archeológus arról ad hírt számunkra, hogy: „Az ősi Egyiptomban a sivatag pontosan a holtak birodalma. Minden temető a megművelhető területen kívül helyezkedik el. [...] Hiénák, kutyák és sakálók, kígyók és ritka madarak lakják ezt a barátságtalan vidéket”¹. Christian Cannuyer katolikus teológus tovább

árnyalja a fenti képet: „[...] a Fáraó alattvalói ennek a veszélynek mindenütt jelenlévő megnyilvánulásait látták a sivatagban és az éjszakában. Ahogyan az éj a napvilág határán, a sivatag a termékeny völgy szélén a természetlen zűrzavart jelképezte”². S cseppet sem véletlen, hogy a sivatagi kősziklák és az üres falaikra vésett/rajzolt petroglifák mint a magány feloldására, az űr betöltésére készült nyomok/jelek viszonyáról ír filozófiai esszéjében Hamvas Béla is: „A sziklák kivétel nélkül mind sivatagban vannak. [...] Sehol semmi bokor, fa, fű. Víztelen kopárság, homok és kő. Ilyen élettelen tájon még a vipera se lakik. Nem különös, hogy éppen ezen a tájon, éppen a sivatag szikláin vannak a képek? Valami összefüggés mindenesetre van a kép és e haláltáj között.”³

A magyar folkloristákat is hagynunk kell e tekintetben megszólalni. Tánczos Vilmos adatközlőinek vernakuláris élményeire és a valásbólcseleti szakirodalomra egyaránt hagyatkozva a pusztát tökéletesen megfelelő helynek tartja arra, hogy a remete „Isten közelében éljen, és csak saját belső lelki erejére, valamint Isten segítségére alapozva győzze le a végső megvilágosodás, az üdvözülés útjában álló démonokat.”⁴ Bickel és Tánczos megállapításában láthatóan fontos elem, hogy a gazdaságilag

1 Bickel, Susanne: „Le désert dans la vie des anciens Égyptiens”. In. *Les premiers temps se saint Paul à saint Augustin* (Textes présentés par Marie-Françoise Baslez) Éd. Gallimard, Paris, 2004. 578.

2 Cannuyer, Christian: „Du désert des pharaons à celui des anachorètes”. In. *Les premiers tepms*. i. m. 590.

3 Hamvas Béla: „Az észak-amerikai petroglifák”. In. *Uó: Arkhai*. Medio Kiadó, Szentendre, 1994. 147.

4 Tánczos Vilmos: *Szimbolikus formák a folklórban*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2007. 66.

művelhető téren *kívül* és vadállatok vagy szellemlények *társaságában* talál/remél istenközeli menedéket az oda kivonuló/menekülő ember. A civilizált világon kívül lenni és a vadállatok között élni a közties-lét állapota; egyfelől Isten és a pogányok között az istenélmény megismerésének és újraélésének magányban töltött időszaka, másfelől az elemi természeti erőknek és a remete-magány egzaltáltságában megjelenő szellemlények kísértésének kitettség élethelyzete. Mondhatnánk: nyugtalanító hely; nem is beszélve a magány létállapotából fakadó *félelemről*, ahogy Cannuyer jegyzi meg: az első szerzetesek nyilvánvalóan örökösei a sivatagi szárazság és magányosság félelmének⁵. De a félelem mellett cseppet sem elhanyagolható az a lelkiületet meghatározó, belső építkezést elősegítő érzület sem, amelyet a sivatag nyújt a kora kereszténység vallásos emberének: a visszavonultság és a szellemi béke ajándékát.

Akkor hát miért is olyan vonzó némelyek előtt a sivatagba ki- vagy visszavonulás, hogy már a kereszténység előtti korban és az azóta eltelt évezredek alatt is tudatosan választják ezt a közties létformát? Cannuyer arról is beszél nagyon meggyőzően, hogy a sivatagnak pozitív aspektusai is vannak: „Létrejöttek néha olyan csodák, amelyek kinyilvánították ezen remetéseknek az isteni tulajdonságát. Főként a keleti sivatagban kelt föl minden reggel a nap, Ré, a kozmikus rend látható megnyilvánulása, és a nyugati sivatagban nyugodott le minden este, egy következő újjászületés előjeleként.”⁶

A mesenarratívákban – s nem csupán a Kárpát-medenceiekben – az *erdő* számos szimbolikus jelentéséből arra következtethetünk, hogy – némely eltérés ellenére is – hasonló funkciót tölt be, mint amelyet a bibliai történetekben a sivatag; a „borzalmas nagy erdő” alapvetően

ugyanolyan félelmetes, kiismerhetetlen, vadállatokkal, madarakkal és szörnylényekkel lakott helynek tűnik mind a hallgató, mind a hős számára: „Most már mit csináljanak és merre facsarodjanak, nincs sem kenyér, sem pénz, de még emberfélét sem láttak ott az erdőbe, csak a szirti sasokat, és vercsék repdestek a fejek felett, és ha eljött az este, csak a farkasok és a medvék bunkolásokat [kendertörést] hallották, ami még rosszabb volt az éhségnél es, de már elszánták az életjüket, hát lesz, ami lesz, egy életünk s egy halálunk, s ha meghalunk, azt sem bánjuk, Isten neki s egy fakereszt, s ha eltörik, a' sem lesz.”⁷

Gilbert Durand az erdővel kapcsolatban igencsak szűkszavú: fölfogásában az erdő a bensőségesség központja, talán, mint a ház, a barlang vagy a katedrális; az erdei zárt vidék a szent alkotó helye⁸ – jegyzi meg lakonikusan. Tánczos Vilmos a maga részéről azt a konklúziót vonja le, hogy „Az erdő a természet szentélye, a beavatás színtere, a másik létállapotba való átjutás, vagyis a halál helye”⁹. Cannuyer pedig egyértelműen állítja: ott találja magát a magányban, hogy a szentséggel találkozzon.¹⁰ Ugyanakkor nem felejtkezhetünk el arról sem, hogy az erdő, akárcsak a sivatag: a bűvőhely és öneszmélkedés, az elkülönítés és kitaszított-ság, az elbujdosás és elmenekülés színtere is, a hős sorsában kiemelt jelentőségű szakrális tér, legalábbis ezt bizonyítják a vizsgálat alá vont mesenarratívák.

Tegyük föl a másik jelentős kérdést is: a hős erdőben tartózkodása során miféle beavatásról

5 Cannuyer: i. m. 590.

6 Uo. 591.

7 „A gyapjas galamb”. In: *Estefia, éjfélfia, hajnalfia. Csík-szentdomokosi népmesék Belatini Braun Olga gyűjtésében*. Szerk.: Benedek Katalin, Balassi Kiadó, Budapest, 2013. 382.

8 Durand, Gilbert: *Les structures anthropologiques de l'imaginaire. Introduction à l'archétypologie générale*. Éd. Dunod, (11e édition), Paris, 1992. 281.

9 Tánczos: i. m. 256.

10 Cannuyer: i. m. 593.

tudunk számot adni? S ha „a másik létállapotba való átjutás, vagyis a halál helyéről” beszélünk, mit értünk a *halál* kifejezés alatt, csakugyan azt, amit a hétköznapi értelemben szoktunk használni, vagy valami mást is? Elsőként forduljunk Mircea Eliade-hoz: „[...] felhívjuk a figyelmet az őserdőbeli elkülönítés kétértelmű szimbolikájára: mindig a profán lét számára való meghalásról van szó, de legalább annyira 'szellemé' válásról is, mint egy új lét kezdetéről, tehát az újszülöttekéhez hasonlítható állapotról”.¹¹ Másodszer levonhatjuk azt a következtetést, hogy a beavatás nem pusztán a természet ritmikus körforgásán nyugvó időrendbe bevezetés; a termékenység és elmúlás élményének személyes megélésébe való beiktatás; a Nap-Hold és a csillagok életvitelt és tájékozódást, égiekhez viszonyulást és mágikus-rituális tettek végrehajtását meghatározó hagyományba való illeszkedés volt; hanem az évszázadok óta átörökített törvények, bölcsességek megismétlése és újraértelmezése, egyben az Isten teremtésében és igéjében való elmélyedés is. A beavatás ekként a létezés megértésének és az adományozott létről szóló gondolkodás manifesztációjának időről időre való elsajátíttatása, amely egy, a teljesség igényével zajló rítus révén gyakorolható.

A sivatagba vagy erdőbe kivonuló/menekülő ember számára a kozmikus világrendből való részesülés nem más, minthogy e szakrális térben Isten közelségét megérezve, lassan helyreáll a belső rend, éléssé válik a hallás, a látás, és befogadóvá válik a szív. Részesedni abban lehet, ami korábban már tőlünk függetlenül is adott volt – mint a teremtett világ és annak isteni rendje –, csak nem birtokoltuk megfelelően, vagy nem eléggé értettük meg az adomány valódi jelentőségét és számunkra szóló aktuális jelentését. Órigenész gondolatmenete

11 Eliade Mircea: *A szent és a profán*. Ford.: Berényi Gábor, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 37.

tét követve: az ember birtokolt valamennyit a világ ismeretéből, „mivel azonban elhanyagolta, hogy megismerje magát, és kikutassa, ki is ő, mit és hogyan tegyen, és mit nem szabad tennie, azt mondják neki: 'Menj ki' – mintegy kiküldi őt az Úr a hanyagság eme vétsége miatt”.¹² A mesehős ennek a kiküldési parancsnak engedelmessé, vagy éppen a sorsszerű elsodortatása, a kényszerűségből fakadó eltávolítása következtében „hanyagsága” rémisztő voltaival szembesül. Szó szerint szemtől szembe kerül magával, hogy magányosságában lépésről lépésre nyugodtan átgondolja azt, hogyan tökéletesítheti tudását, kire hallgathat, kinek a tanácsát fogadhatja el az önkiteljesítés során. A narratíva egy bizonyos szakaszában olyan segítő lényel találkozik (legyen akár remete, akár Isten küldötte, akár egy állat), aki összezavarodottságában megvilágítja számára kitaszítottsága, eltévelyedettségének okát, emellett erős hitet és a wolffi értelemben vett kitartásra ösztönző reményt¹³ kelt benne a diskurzusuk alatt, s aki nem tesz mást, minthogy beavatja *sorsába*, tanácsaival alapvetően változtatja meg a hős telosát, átlép egy magasabb spirituális létezésbe, és megváltozik világszemlélete.

Az egyik Ondava menti mesében a sokféle segítő szereplő közül egy róka áll a hős elé:

„Űk ketten csináltak mindjárt egy kunyhót, és abba' a kunyhóba' laktak. Ott vótak egész nap. Este pedig azt mondja neki:

– Most figyelj ide! Most beme gyünk. Mikor nyóc óra lesz, akkor ki fog nyilni a kapu. És ottan tizen négy boszorka erre a madárra vigyáz. De az a madár egy régi kalitkába' van, és mellette van egy új kalitka. De azt ne próbáld,

12 Órigenész: *Kommentár az Énekek énekéhez*. Ford.: Pesthy Mónika, Atlantisz, Budapest, 1993. 121–122.

13 Wolff, Hans Walter: *Az Ószövetség antropológiája*. Ford.: Blázi György, Harmat, Budapest, 2003. 191.

az új kalitkához hozzányúlni, mer' akkor megfognak.”¹⁴

De a segítő lény személyes jelenléte és „sugallatos” tanácsa nemcsak a hős szemléletét és karakterét változtatja meg, hanem a viszonyulását is a mégoly rémisztő vadállatokhoz: „figyelmeztető beszédükre” hallgatva eltekint ösztönösen támadt vadász szándékától, nem lövi le a védtelen kölykeiket, a kígyót/békát kimentti az égő bokorból, az elférgesedett testű állatok húsát megtisztítja, mivel felismeri, hogy ugyanabban a kozmikus/szakrális térben, és olykor ugyanolyan kiszolgáltatottan, űzött vadként léteznek, mint ő maga.

Egyes bibliai történetek narrátorai tudnak az erdőben lakozó vadállatok halálos fenyegetéséről, de az erdő nyújtotta védelemről is: ez a kettősség jelenik meg a mesenarratívákban. A bibliai Dávid kapcsán olvashatjuk: „Gád próféta azonban így szólt Dávidhoz: 'Ne maradj a rejtékhelyeden, hanem menj és költözz Júda vidékére.' Dávid tehát elindult és Heret erdeibe ment.” (1Sám 22,5). A teológusok is úgy vélekednek, hogy az Isten által újjáteremtett földön is helye van az erdőknek: „megszüntetem a gonosz vadakat a földről, hogy bátorságosan lakhassanak a pusztában és alhassanak az erdőben” (Ez 34,25). A mesemondó nem „megszünteti” a gonosz vadakat, hanem jó esetben a kölcsönös tisztelet és felelősségvállalás (jó tett helyébe jót várj), mondhatni a felebaráti szeretet kialakítására törekszik, aminek nyomán a hős elnyeri/kiérdemli segítségüket.

Ne feledkezzünk meg a másik kérdésünkről sem, amely így szólt: s ha „a másik létállapotba való átjutás, vagyis a halál helyéről” beszélünk, mit értünk a halál kifejezés alatt, csakugyan azt, amit a hétköznapi értelemben szoktunk használni, vagy valami mást is? A mesenarra-

tívákban nem hiányzik sem a természetes, sem valamiféle csapásból bekövetkezett, sem az erőszakos cselekedetből fakadó halál: a szülők, testvérek, idősek az élet rendje szerint *bevégzik* az életüket, a démonok csapdába csalják, és *el-veszejtik* áldozataikat. Nincs is ebben semmi rendkívüli, a halál a parasztember életének szerves része. Ám a mesehős a narratív történetekben hol a feladat-végrehajtás (sárkánnyal vagy más ellenféllel folytatott párviadal) során aprítottatik fel, hol az ellenség legyőzése után a sárkány anyja, a boszorkány öli meg fondorlatos módon becsapva őt, hol pedig a saját anyja vagy testvérei áldozzák fel önös érdekeiket szem előtt tartva. Ezek – noha nem ismeretlenek sem a valóságban, sem a mítoszokban, sem a mondákban – rendhagyónak nevezhető halál módok, az elbeszélt történetekben sokféleképpen megjelenő változatok nem csupán a lélektani hátteret és az alantas indítékból elkövetett borzalmas tettet mutatja meg, de azt az elemi rémületet és heves elutasítást is, amelyet a hallgatóságban természetes reakcióként vált ki. Ezekben a halálesetekben rendre valaki segítségével és valamilyen csodás módon elevenítik/támasztják föl a hőst provizórikus halálából. De a folkloristákat a mítoszkutatókkal együtt, „a másik létállapotba való átjutás”, az *oda-át*-levés alatti tapasztalat- és tudásszerzés, az *itt*-létbe való visszatérés, s a hős egész „utazását” követő spirituális és egzisztenciális változása érdekli. E tekintetben, a mesenarratívák hőséneke alvilágjárása (de még az égbeemelkedése is) közelebb áll a mítoszi-mondai hőskéhez, mint Jézus emberek közé jöveteléhez vagy mennybejutásához. Ez az át-lépés az *oda-át*-ba és vissza-lépés az *itt*-létbe egyfelől a földi időszámítás felfüggesztése, és az idő ciklikusságának, illetve az „örök visszatérés” ideájának a megjelenítése a hallgatóság számára. Másfelől ez a kettős irányú mozgás nem más, mint az istenitől és démonikustól fermentáltság tudatosítása az istenélményt és a hiedelemtörténe-

14 *A csodatevő madár megszerzése II.* In. Géczi Lajos: *Ondava menti népmesék és mondák.* Madách-Posonium, Bratislava, 1994. 70.

teket egyaránt magához közel érző emberben. Végül a rituális meghalás és feltámadás (másodszori megszületés¹⁵) bemutatása, amely a fikcionalitása ellenére is valóságosnak és kívánatosnak tünteti föl a hívekben azt a vágyat, hogy részt vehet az üdvözülésben (Jézus megfeszítését követően a feltámadás ígéretében), ezt pedig a prédikátorok a kerügmában: „Isten közelgő Országában” jelentették ki számára.

Azért, hogy egészen pontosan össze tudjuk hasonlítani Jézus és a mesehős „kivonulásának” és pusztában/erdőben tartózkodásának narratív történetét, induljunk ki a szinoptikus evangélista elbeszéléséből (Mt 4,1–11). Vizsgálódásunk szempontjából nem az exegetikai kommentárok és bölcséleti érvelések a lényegesek; sokkal fontosabb a népmese narratív szerkezetében a megalapozó történet, tudniillik, hogy Jézust küldetése teljesítésének kezdetén viszi a lélek a pusztába; a mesehős rögtön az elindulása után maga is ezzel a lokális közösségen kívüli, mondhatni önálló/különös szakralitással bíró térbe kerül. A hős „borzalmas nagy” erdőbe jut, ahol járatlansága és tapasztalatlansága miatt nem képes tájékozódni, a labirintusból a kivezető útra rátalálni, ám a sötétség ellenére csakhamar egy kis pislákoló fényt lát a távolban, odaérkezésekor tudatosul benne, hogy a házban ismeretlenek/idegenek laknak:

„Mént, mendedélt, hetedhét országon is túl ért, éccer bejért egy erdőbe, egyedül vót, de senkivel sem találkozik, csak madarakkal a fán. Ráestelődik, hát ű itt most megalszik. De fét, mint fiatal gyerök, mint ahogy egy tizennyóc éves gyerök fél. Most mi lesz vele éjszakának idején? Nem mer ű lefekünni, hanem mëgy, amit az isten ád neki. Bejér az erdőbe, éccer lát ott egy tőgyfát, néz föl, hát mintha egy ház volna fönt a tőgyfa derekán. Láti, hogy van ott egy létra is, fölmegey a létrán, ott egy rendes ajtó van.

15 Eliade: i. m. 135.

Kinyiti az ajtót, bemëgy, ott egy rendes kis szoba, asztal, három szék és három tányér megterítel.”¹⁶

A félelem és bizonytalanság, az erdei veszélyek általi fenyegetettség és démoni erőknek való kiszolgáltatottság, a terebélyes fák, a sűrű csalitosok oltalma és a kínálkozó kunyhó/menedékház biztonsága egyszerre hálózza be az ott tartózkodó hős tudatát, és vezeti be a hallgatóságot a borzalmat sejtető fikció világába. Mindkettő megfeledkezik önmagáról, a borzongás csakhamar átadja a helyét a cselekvésnek, a habozás az elköteleződésnek, ugyanis az egyhelyben topogásnál célravezetőbb a személyes experimentum, melyet az erdőben létezése alatt szerezhet.

Más variánsokban az tudatosul a hősben, hogy a sűrű erdő által biztonságot nyújtó házban zsványok mulatoznak¹⁷, akik igyekeznek megkísérteni őt (álljon be közéjük, és lopjon velük¹⁸ stb.); az ellenállás tanúsításakor a rablók vezérével szemben az anyja veszi védelmébe a fiút, ám később mégiscsak összeszűri a levét a „vezérrel”, hogy a fia megölését készítsék elő.¹⁹ Ez a radikális pálfordulás az anya részéről nem csupán a hűtlenség, a gonoszság kinyilvánítása (vö.: a „gonosz anya” típusú mesékkel), hanem az apát/férjet helyettesítő zsványvezér hatalmának kiterjesztésére történő kísérlet. Ennek

16 *A tölgyfa vitéz*. In. Penavin Olga: *Jugoszláviai magyar népmesék*. ÚMNGy. Szerk.: Ortutay Gyula, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 58.

17 *Pistuka*. In. Csenki Sándor: *A cigány meg a sárkány. Püspökladányi cigány mesék*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974.

18 *Mindenki segít, csak az anyja üldözi*. In. Banó István: *Este, Éjjel, Hajnal. Baranyai népmesék*. ÚMNGy II. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1988.

19 Görög-Karady Veronika: *A cigány mese és Babos István mesei világa*. In. Szuhay Péter: *A három muzsikusz cigány. Babos István meséi. Babócsai cigány mesék*. Európai Folklor Intézet–L'Harmattan, Budapest, 2003. 27–54. (47.)

a megakadályozóját – a volt apa státuszát helyreállítani iparkodó fiút – a szálakat háttérben mozgató anya a rituális gyilkosság áldozatának szánja. A fiú ennek az „apa-helyettesítésnek” és rá irányuló gyilkosságnak a szándékát torolja meg a zsványvezér megölésével, előkészítve saját jövőbeni pozícióját. Ez státuszvesztéssel jár az anya számára, amit viszont már nem óhajt eltérni: ezért folyamodik a fiúgyilkossághoz.

S persze ismerünk olyan variánsokat is, amelyekben a hős egy öregasszony/boszorkány/ királynő házába kerül, aki rejtélyes módon tudja „küldetését” okát és célját²⁰, ám a hős számára átadandó tudás és a „táltos ló” megszerzésének feltételeként azt szabja meg, hogy három napot/évet kell szolgálnia: állattá változtatott lányait megőriznie, („[...] egy-egy napot egy-egy esztendőül számítottam néked.” [Ez 4,6]), különben az életével fizet, mint oly sokan mások előtte.

„Azt mondja a fiú az öregasszonynak:

– Mondd meg az utat, hogy én merre menjek, hogy e sűrű erdőből kiérjek! Már két hete, hogy itt kóborgok, mégis nyílást, pusztást, ösvényt se látok.

Azt mondja az öreganyó:

– Itt maradsz te nálam három évig, s három év után megmondom neked, hogy merre menj majd innét.

Már az öregasszony tudott mindent, azt es tudta, hogy mire ő érdemes.”²¹

A megkísértés egyaránt tartalmazza az ígéretet és az ítéletet; egyaránt bevon a cselvetés diskurzusába, és elindítja a túlélésre irányuló

gondolatok láncolatát. A meseszöveg logikáját mind a mesemondó, mind a hallgatóság ismeri: eszerint a megkísértő és a hős is tudja, hogy ki-ki a kísértés/csábítás, illetve az ígérettevés és segítők bölcs tanácsával való élés révén megcsalja majd a másikat, a kérdés csupán az, hogy miként hangzik a megcsalás/átverés narratívája. A démoni erő (boszorkány, sárkány stb.) elpusztítása mind a lét védelme, mind a sátáni erőszak megfékezése szempontjából azonnali és feltétel nélküli megértésre és támogatásra talál a közösségben.

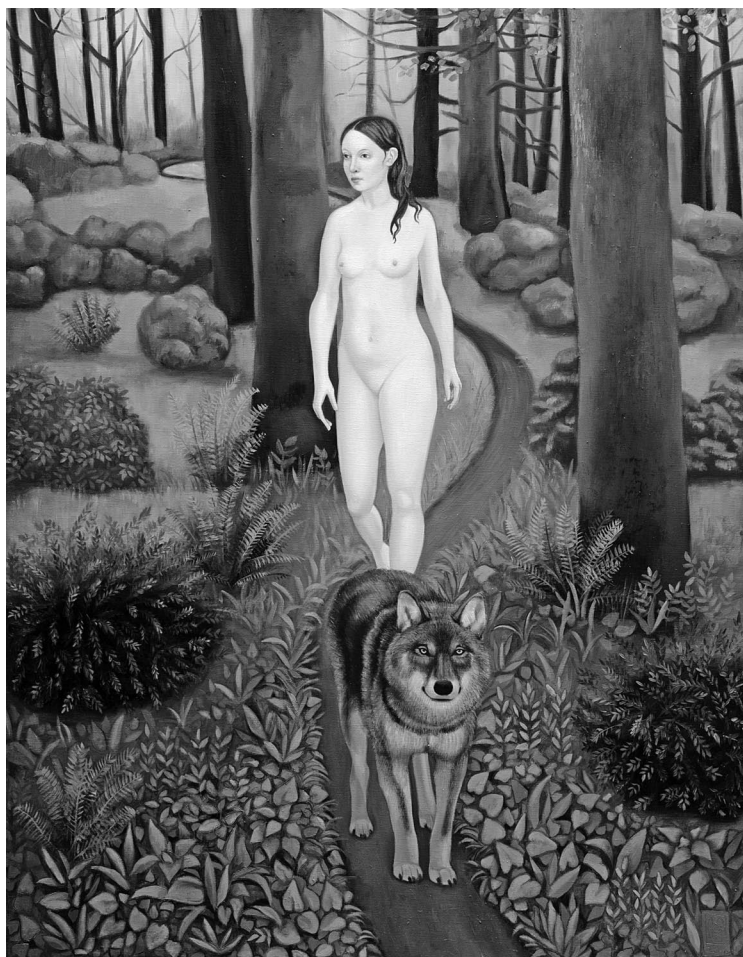
Természetesen, a mi szempontunkból azok a legfontosabb mesevariánsok, amelyekben a hős útja során találkozik az erdőben egy ősz öregemberrel, akinek a narratívabéli funkcióját a francia etnológus, Denise Paulme ekként összegzi: „az aggastyán, legyen férfi vagy nő, aki feltűnik az úton, közvetítőként segíti a hőst, aki szívességet tett neki vagy csak udvariasan köszöntötte őt, feltárja előtte a titkot vagy rábízta a mágikus fegyvert, minek köszönhetően győzedelmeskedni fog”.²² Ennek az aggastyánnak, többszöri nógatása/buzdítása után, szégyenlősen vagy bátortalanul elpanaszolja zavarodottsága, számkivetettsége, bujdosása okát. Ő pedig a kettejük között zajló diskurzusban, az ígéretes és tiltások, a tanácsok és feltételszabások kimondása nyomán olyan elhalasztathatlan döntés meghozatalára kényszeríti a hőst, amikor is egyszerre kell az észérveket és a különböző tapasztalatokat, a morális életet érintő útmutatásokat és a segítő parancsait/tilalmait mérlegre tenni.

Visszatérve az erdőben rejtekező hóshöz, azt tapasztaljuk, hogy a végleges döntése meghozatalához, a tanácsok és ígéretes mentén való elköteleződéshez elengedhetetlenül szüksége van a *csendre*. A csendben a belső hang és a meg-

20 „–Na, te Laci, én ismerlek tégedet, s tudom hová indutál. De amétt te ezt a jót tétted, én és jót tészék veled.” *Vas Laci*. Dégh Linda (szerk.): *Kakasdi népmesék II. Palkó Józsefné, Amdrásfalvi György meséi*. ÚMNGY IX. (szerk.: Ortutay Gyula), Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1960. 18.

21 *Csodakardú János vitéz*. In. *Estefia, éjfélfia*.

22 Paulme, Denise: *La mère dévorante. Essai sur la morphologie des contes africains*. Éd. Gallimard, Paris, 1976. 268.

Erdei séta (90 × 70 cm, olaj, vászon, 2018)

szólító/elhívó külső hang egyaránt „zúgásként” hallatszik (e *zúgás* számos Ó- és Újszövetségbeli helyen más-más konnotációval rendelkezik), s olyan elemi erővel hat, hogy a remete és/vagy szerzetes jobban beleborzong, mint a vészjósló állatok artikulálatlan sivalkodásába vagy a kígyó sziszegésébe.

Ezen túl azok a variánsok tartanak számot figyelmünkre, amelyekben a hősnek a sorsát meghatározó döntés előtt ki vagy el kell vonulnia az erdőbe, ahol felmászik egy „égig érő” fára (az égi szellemekhez közeli világba emelkedik), hogy képessé váljon önmaga „volt-vagyok” léteinek „belátására” és a „helyes út” megtalálására.

A látszatra zavarba ejtően sokféle, teljességgel eltérő választások közül, az értelmet megvalósító szó az, amely a világban benne-létező jelző nyelv segítségével a lehetséges legjobb döntés kimondásához segít: amihez égi sugallatra és a Lélek/szellem útmutatására van szüksége a hősnek, mivel „Mind a halál, mind az élet a nyelv hatalmában van” (Péld, 18,21). *Kimondani* ekkor annyit jelent, mint valamilyen ígéretben anticipált cél és jól átgondolt életterv mentén elköteleződni: az önmeghaladás és önkiteljesítés definitív bejelentésével egy időben a segítőnek adott szó/eskü megtartása, illetve a felszabadulásra és/vagy megváltásra várakozónak tett ígéret valóra váltása mellett. Ennek értelmében az elköteleződés egyben elhatárolódás is a *volt*-éntől (ó-embertől), a tapasztalathiányból vagy énelőttiség állapotában elkövetett vétkektől, a szívbeli eltévelyedésektől. Ez a feltétele az új-lét afirmációjának, amely a követésre ajánlott és az elvégzett *tettekben* mint narratív történetekben követhető nyomon mind önmaga, mind mások/sokaság számára. Elköteleződni továbbá azt is jelenti, hogy láthatóvá és átláthatóvá kell válni, a transzparenciával együtt el-

lenőrizhetőnek és számon kérhetőnek kell lenni. A definitív elhatározástól kezdve ugyanis minden tétovaságból elkövetett félrelépést, felesleges tévelygést, megbocsáthatatlan bűnelkövetést azonnal visszazuhanás követ egy korábbi létállapotba, ahonnan a hősnek nem csekély erőfeszítés árán kell újfent elrugaszkodnia, ami persze nem idegen a meseszöveg logikájától. Az újrakezdés narratív lehetősége a hallgatóság drámai élettapasztalatának korrigálhatóságára irányuló figyelmeztetés, ekként olyasfajta példázat erejével hat, amely serkenti az azonosulásra és a rossz tapasztalat felülírására való szándékát.

Bene Zoltán
(1973, Kecskemét)
író, szerkesztő,
Szegeden él

Bene Zoltán

Isten, ítélet

részletek a regényből, melyekben a királyi pár vadászni megy, és egy asszony megözevgyül

Nagyon lassan telt az idő. Elérkezett az újesztendő, s olyan lassan cammogtak a hónapjai, akár a vénséges, köszvény kínozta kolduló barátok a nápolyi síkátorokban. Az év háromnegyede eseménytelenül múlt el Dél-Itália fölött, legalábbis Szórád Lőrinc úgy érezte, megőrjíti az unalom és a vágyakozás, amelyet Esta után érzett.

Aztán 1345 szeptemberének elején András herceg végre megkapta a királyi címet, és az egész udvar nyomban készülődni kezdett a koronázásra, amit maga a pápa vállalt magára. Nápoly városának nagyobbik része szívében áhítattal, kisebbik hányada háborgó lelkében gyűlölettel várta a Szentatyát. Kistapolcsányi uram és környezete elégedetten dőlt hátra, egyedül a titkára dolgozott éjt nappallá téve. Toprongyos alakokat, kolduló barátokat, poros gallérú lovagokat és szófukar dalmát kalmárokat fogadott egész álló nap, s néha éjszaka is, bezárkózott velük a szobájába, és hordatta a bort a szolgálókkal.

Mindazonáltal napokig, hetekig továbbra sem történt semmi különös. Nápolyra mélységes csönd ereszkedett.

– Ez a csönd a legkevésbé sem tetszik nekem – mondta a titoknok, amikor magához hívatta Lőrincet. – Holnap a felséges pár vadászni indul. Azt szeretném, ha a herceggel mennél. Van okom az aggodalomra, főképp a főkamrás miatt, aki a Tarantóiakkal is és a Durazzóiakkal

is túl sokat sugdolózott az elmúlt hetekben, mióta a koronázást szervezi az udvar.

– Mitől tartasz, uram?

– Merénylettől. – Olyan természetesen ejtette ki a baljóslatú szót, mintha mindennap ezt mondogatná. – Ennek elhárításában pedig te vagy a legjártasabb.

– Régen volt... – szabadkozott Lőrinc, mint mindig, ha szóba került a Zách-ügy.

– Azóta még erősebb és ügyesebb lettél! – szigorúan csengett a titkár hangja. – Roberto barát meggyőzte a felséges urat, hogy vele kell tartanod, kéznél kell lenned, ha netán szükség lenne arra, hogy a Szentatyának sürgős levelet írjon, vagy felséges bátyja követei érkeznének meg.

– Követeket várunk?

– Nem – rázta a fejét a titkár határozottan.

– Füllentettünk a hercegnek.

– Értem.

– És szeretném, ha beszélnél urunkkal arról a sienairól, akivel Rómában találkoztál még tavasszal, midőn felséges asszonyunk ahhoz a nagyralátó, múltban élő rómaihoz küldött.

– Giannino di Guccióról?

– Ő az, igen. Azt mesélted róla, nagy valószínűséggel amolyan ártalmatlan bolond, aki ettől függetlenül erre-arra használható lehetne.

– Képes őszinte ábrázattal előadni képtelennek tűnő történeteket – tárta szét a kezét Lőrinc.

– Nagy erény – bólogatott a titkár. – András urunk talán tényleg ismeri, ahogyan állította, talán nem. Ezt mindenesetre ki kellene derítened.

A szerző azonos című regénye szeptemberben, az idei Ünnepi Könyvhétre jelenik meg.

Lőrinc szíve szerint megkérdezte volna, ugyan mi a csudáért? Mi értelme, mi haszna lehet a sienainak? Annak idején sokat töprengett, egyáltalán beszámoljon-e Gianninóról és mindarról, amit elmesélt neki, mindenekelőtt a találkozásról Andrással, akit a kuzinjának tekintett. Végül nem hallgatott el semmit, de olyan kurtán beszélt, amilyen kurtán csak lehetett. Utána úgy érezte, még ennyit is hiba volt mondania.

Szép, őszi meleg volt. Az udvari nép Nápolytól északra, ligetes, szép vidéken vadászott napokig. Johanna királynő és András herceg is szerették a solymászatot, ezúttal is ezt választották. Lőrinc Edömérrel és Mahmuddal az oldalán álló nap mögöttük lovagolt, a személyzet soraiban. Mahmud furcsa sapkára cserélte a turbánját, hogy senkinek ne szúrjon szemet, mert jóllehet tudták róla, miféle szerzet, azért jobbnak látták erre senkit sem emlékeztetni.

Amikor leszállt az este, rendszerint valamelyik kastélyban szálltak meg, s Lőrinc a herceg közelében kapott hálóhelyet mindig, ehhez ragaszkodott Kistapolcsányi uram, és bár a nápolyiaknak nem tetszett az intézkedés, nem vitatkoztak vele. Lőrinc attól tartott, csak azért nem, nehogy gyanút keltsenek.

Szeptember 17-én este azonban egyetlen udvarházba sem tért be a királyi pár és kísérete. Sátrakat vertek föl, hogy azokban aludjanak. Edömér, szokásához híven, a lovak után nézett, Lőrinc pedig elbarangolt a táborban. Gondolataiba merülve sétált, ám egyszerre Giannino di Gucciót pillantotta meg. Egy ösvérvet vezetett kantárszáron, az állat hátán csomag himbálózott. Utána kiáltott, de a sienai nem hallotta, vagy úgy tett, mintha nem hallaná. Lőrinc erre fogta magát, nekiiramodott, utol is érte hamar, ám Giannino keresztülnézett rajta.

– Giannino uram? – szólította meg.

– Nem így hívnak – morogta az zavartan, és megszapora az lépteit. Lőrinc nem követte. Nem látta értelmét; nyilván oka van annak, hogy nem akarja fölfedni a kilétét. Fáradt volt

és törődött, visszatért a sátrukhoz, aludni vágyott. Minek ezzel a bolonddal foglalkozni? Fölösleges vesződés.

Másnap egész nap vadászott a királyi pár.

Este Aversában volt szállásuk. A falakhoz közeledve Kistapolcsányi Miklós léptetett Lőrinc mellé.

– Te, az embered meg a mór szolgátok a herceggel maradtok – parancsolta. – A San Pietro a Maiella-kolostorban háltok mind, ahol a királyi pár. Mi a falak mögé megyünk, a kolostorban nincs elég hely. Légy éber!

Így is történt, bár az udvarmester erősen fintorgott, amiért az írtnoknak meg a két kísérijének helyet kellett találnia, de nem mert ellenkezni Miklós úrral. Lőrinc és Edömér egy szűk cellát kaptak – a királyi pár szobájától nem messze, bár egy másik folyosószakaszon, egy kanyarulaton túl –, amiben éppen hogy elfértek a padlóra terített pokrócaik. Edömér, miután minden elcsöndesedett, még egyszer megnézte a lovakat, mint mindig, ha úton voltak, ellenőrizte, jól bánnak-e velük az istállóban. És meglátogatta Mahmudot is, aki, kicsiny cellájukból kiszorulva, a lovak mellett készült tölteni az éjszakát. Lőrinc eközben hanyatt feküdt a cellában, a mennyezetet bámulta. Talán egy fertályóra telhetett el, amikor Edömér visszatért.

– Baj lesz, úrfi – ráncolta a szemöldökét.

– Miből gondolod?

– Az a Tomaso nevű apród...

– Tomaso Pace, a herceg ajtónállója?

– Az.

– Mi van vele?

– Nem tudják, hogy értek mindent... még az se biztos, hogy látták, ott vagyok...

– De hol, az isten szerelmére, és mi a baj?

– Az udvarmesterrel meg Artus Károllyal és a fiával pusmogott az udvar sarkában. Ez a Tomaso... Arról beszéltek, hogy az éjjel ki kell csalni a hálószobából a herceget, ez lesz Tomaso feladata. És hatan fognak rá várni. A hercegre...

– Hatan?

– A hálószoba előtt...

Lőrinc járt arra aznap, alaposan körülszimatolt; tudta, hogy a királyi pár hálólhelyisége egy sötét loggiára nyílik, amely egyik irányba a kolostor fogadótermébe vezet, a másik irányba abba a zárt folyosóba torkollik, amelyen az ő szobácskájuk található. Nyilván azzal csalják majd ki Andrászt, jutott eszébe, hogy fontos hírnök érkezett, s mivel a magyar urak is azt hazudták neki, hogy a bátyja követet küld hozzá, hihető is lesz a történetük. Márpedig egy követet csakis a fogadóteremben, semmiképpen sem a hálósobában illik fogadni.

– Mit tegyünk? – emelte Lőrincre aggódó tekintetét Edömér.

– A testőrség benn van a városban, a falak mögött. Biztosan rájuk zárták a kapukat, és nincs kétségem afelől, hogy az összeesküvőknek, ha valóban azok, van emberük a városi poroszlók között. Se bejutni nem tudunk, se kijutni nem tudnak onnan a mieink... Vagy megoldjuk mi magunk, vagy meggyilkolják a herceget.

– Szóval úgy véled, úrfi, nem tévedek...

– Tudom, hogy már elég jól értesz olaszul... Hiszek neked... Miklós úr titkára is attól tartott, merényletre készülnek a nápolyiak... Esta úrhölgy is figyelmeztetett...

– Mit tegyünk hát? – kérdezte ismét Edömér. Lőrinc töprengve meredt maga elé.

*

Lukrécia gondosan kifestette a szemét, kipirosította az arcát, aztán lassú, egyenletes mozdulatokkal fésülködni kezdett. A velencei tükör nem hazudik, állapította meg keserűen, egyre több nyomot hagy rajtam az idő. Legalább százszor végighúzta a fésűt vörös hajtincsein, közben az idő és az élet múlásán töprengett mélabúsan. Nem akart még megfordulni, nem akarta látni a holttestet. Tudta, hogy hamarosan föl kell majd öltöztetnie. Nem derülhet ki, hogy a karjai között halt meg. Sőt. Tulajdonképpen benne. Vénember létére nagyon is virgonc

volt az ágyban. Meglehet, ez lett a veszte, kesergett az asszony. De most meg kell erősítenie a szívét, mert bár jó előre gondoskodott arról, hogy azután is ő maradjon a vár úrnője, miután a herceg megtér az őseihez, azért azt mindenki tudja, hogy az ördög sosem alszik.

Nagy sokára mélyet sóhajtott, a fésűt az asztalra helyezte, kelletlenül fölállt. Végigmustrálta a testét a tükörben. Fitalabbnak tűnt az arcánál. Ez némi elégedettséggel töltötte el. Először maga öltözött föl, majd nagy nehézségek árán fölöltöztette a férjét. Egy testet, amelyből elszállt a lélek. Miután gondosan elrendezte az ágyban a tetemet, a lovagterembe sietett. Hagyta, hogy a könnyek elkenjék a szemfestékét, de azt nem, hogy meglágyítsák a vonásait.

A lovagteremben a kapitány és három másik férfi hideg sült kappant reggelizett csámcsogva. A kapitány Lukréciaival szemben ült a súlyos tölgyfaasztalnál, a többiek háttal.

– Az uratok meghalt – lépett be közéjük a magas, sudár asszony.

A férfiak abbahagyták a rágást, marcangolást.

– El fogjuk temetni tisztességgel, de minden marad úgy, ahogyan eddig volt – Lukrécia hangja nem remegett, de szomorúan zengett. – Mindössze annyi változik, hogy a parancsokat ezután tőlem kapjátok.

– Nem változol, hölgyem. Olyan vagy, amilyen mindig is voltál – emelkedett föl, s fordult felé egy köpcös, elnyűtt csuhát viselő, deresedő halántékú férfi, aki addig háttal ült neki.

– Damján testvér – tátotta el a száját Lukrécia, és közben észre sem vette, hogy nem olaszul, hanem magyar nyelven beszélnek.

– Mi vagyunk azok – pattant föl egy hórihorgas lovag is.

– Úrnómet keresték, érthető nyelven szóltak hozzám. Nem akartalak zavarni – mentegetőzött a kapitány, a tekintete idegesen cikázott Lukrécia körül a vendégekre és vissza. – De ha úgy gondolod, asszonyom, elzavarom őket, ne háborgassanak a gyászban.

– Az ujjaid köré csavartad ezt a fickót is, ha nem tévedek – vigyorodott el Nagy.

– Beszéljetez emberi nyelven! – förmedt rá a kapitány, az asztalnál ülő negyedik férfi pedig talpra szökkent, és a kardjára csapott.

Lukrécia magasba emelte a kezét.

– A barát és kísérője nagyrabecsült vendégeim! – kiáltotta olaszul, majd magyarul folytatta. – Hajnalban elhunyt a férjem. Hallhatátok.

– Umberto herceg, aki régóta nem is igazi herceg már – bólintott Nagy. – Fogadd együtt-érzésemet!

– Isten nyugosztalja – vetett keresztet Damján testvér.

– Szerettem, akár hiszitek, akár nem.

– De attól még ezt a hős hadfit...

– Pierluigi a vár kapitánya, hűséges embere volt a férjemnek, és hűséges emberem marad nekem is – fojtotta a szót a lovagba a nő. – Márpedig erről gondoskodnom kellett. Magamról. A magam módján.

– Helyesen cselekedtél, lányom – nyugtatta Damján testvér.

– Mit kerestek itt? – Lukrécia hangja és termete egyaránt tiszteletet parancsolt. Pierluigi és a másik olasz elismerően bámulta úrnőjét. Bár nem értették, mit mond, azt nagyon is, ahogyan mondja.

– Ha azt gondoltad, nem tudjuk, milyen sokra vitted, tévedtél. Ha egy ilyen jelentéktelen udvarban – Nagy lovag gúnyos hangsúllyal nyomta meg az udvar szót –, mint a graffinói, nem is tartunk senkit, azért van a közelben szemünk és fülünk. És ne vedd zokon, ha nem szólítunk fenségnek.

– Bocsáss meg a lovagnak, lányom, mindig is nyers volt és érzéketlen – szabadkozott a szerzetes.

– Ne karattyoljatok! – bődült el a kapitány, látva, hogy asszonya egy pillanatra elbizonytalanodik. Az asztallapra támaszkodva főlegyenesedett. – Tudtok ti civilizált nyelven is beszélni, használjátok azt!

– Pierluigi! – nyugtatta Lukrécia az embe-
rét. Fejét fölvetette, újra ura volt a helyzetnek.

– Inkább szalassz valakit az asszonyokért, az uradat elő kell készíteni az utolsó útjára, és valaki tegyen rendbe gyorsan két szobát is! A vendégeknek – biccentett a barát és a lovag felé.

– Szívesen elmondom az urad fölött az imákat – ajánlotta Damján testvér olaszul.

– Inkább azt mondd el, miért jöttetek! – váltott vissza magyarra Lukrécia.

– Annak is eljön az ideje, amikor beszélgetünk a birodalom ügyeiről – ereszkedett vissza az asztal mögé a szerzetes. – A temetés után.

Nagy is visszaült, s mind a ketten újra mekiláttak a kappannak. A két olasz elviharzott, és Lukrécia is a vár udvarára vonult lassú, elnyújtott léptekkel.

Délután eltemették az egykori herceget. Damján testvér és a kísérője távolról nézték, ahogy a várnép meg a katonák együtt imádkoznak a közeli faluból érkezett plébánossal. A végtisztességet követő toron szerényen meghúzódtak egy sarokban, s csak miután leszállt az éj, akkor telepedtek a vár úrnője mellé.

– András hercegből király lesz – közölte Damján testvér.

– Akkor boldogok lehettek.

– Inkább maradunk óvatosak.

– Mit tehetek értetek?

– Nem kérünk semmit, csupán a barátságod.

– Nem szeretném elhagyni Graffinót.

– Nincs rá szükség, hogy elhagyd. Arra kérünk, hogy futáraink megszállhassanak nálad, ha úgy adódik.

– Mire készültök?

– Mi semmire. De a nápolyiakért nem tenném tűzbe a kezem.

– Tudod, hogy Esta is ott él? – szólt közbe Nagy lovag.

– Mindenki tudja, hogy Esta Nápoly legsikeresebb kurtizánja. Még mindig nektek dolgozik?

Damján testvér mosolyra húzta a száját.

- Természetesen.
 - Persze – Lukrécia megigazította a haját.
 - Ostoba kérdés volt.

- Ugyan! – a szerzetes jóindulatúan mosolygott. – Mi holnap elmegyünk, de néhány nap múlva egy kisdud csapat érkezik majd hozzád, bebocsájtást kér a várudba, és szállást egy-két éjszakára. Utána galambdúcot állítanak föl a falad tövében, az udvarodon. Azt szeretném, ha gondoskodnál a madarokról, miután elmennek az embereim. Semmi többre, csak erre kérek.

- Öröömre szolgál, ha segíthetek – mosolygott Lukrécia.

Damján testvér elégedetten bólintott, és egy féltényérnyi bronzmedált húzott elő a csuhája alól, hogy átnyújtsa a nőnek.

- Jól teszed, ha ezt megőrzöd, és magadnál tartod – mondta. – Bármi történjék is, bármilyen idők jöjjenek, a magyar király emberei erről mindig tudni fogják, kihez tartozol.

Lukrécia elvette a medált, és az erszényébe csúsztatta.

- Úgy mi nyugovóra is térnénk – búcsúzott el a barát, és valóban vissza is vonultak mindketten a szobáikba.

Pierluigi kérdően tekintett úrnőjére. Lukrécia a fejét rázta. Nem, nem érdemes ujjat húzni a magyar király szolgálival, kiváltképpen nem érdemes éppen ezt a kettőt levágni álmában. Még az is lehetséges, hogy néhány éven belül egész Itáliában ők parancsolnak majd.

- Attól pedig az Isten óvjon mindannyiunkat – suttogta maga elé az özvegy.

Az Akasztott, a Csillag (90 × 70 cm, olaj, vászon, 2017)

A lokalitás létjogosultsága

Beszélgetés Bene Zoltánnal

Fotó: Vadócz Dávid

Aki kicsit is ismeri kortárs irodalmunkat, annak Bene Zoltán „A Szegedi Író”. A jelenleg tizenhat kötetes szerzővel a kötődés fontosságán és irodalmi munkásságán túl alapélményeiről, a rendszerváltás utáni kiábrándulásról, a civilizációs határhelyzetekről, a változatlan emberi fajról, a mítoszok hiányáról és szükségességéről beszélgettünk, világhírű sportolórokonait és a popkultúra közállapotokra rímelő szövegeit is megidévezve.

– *Városod valósággal a hazád, szinte minden írásodnak része. Hogyan szövődött bele ilyen mélyen egész lényedbe és írásművészetedbe? Biztonságérzetet ad, vagy a szerelmes földrajz helyezi ide szereplőidet, történeteidet? Definiálható ez a szegediség, vagy csak átérezhető?*

– A szerelmes földrajz érzése elsődleges, s nyilván számít, ha az író személyesen is ismeri, amiről ír. Nem vagyok minden ősiemet tekintve tősgyökeres szegedi, a szélrózsa minden irányából származom. Kecskeméten születtem, bár ezen kívül semmi közöm a városhoz. A Bene-ág somogyi, a szintén odaválói egykori focista, Bene Ferenc nagypapám unokatestvére volt. A szegedi szálat apai nagyanyám családja jelentette, a húszas évek földosztásaikor onnan költöztek a kiskunsági Jakabszállásra, ahová később nagyapám helyettesítő postamesterként keveredett. A munkája folytán sokfelé elkerült, 1956-ban például Letenyén volt a Forradalmi Tanács elnökhelyettese, le is csukták, s a hatóságok el akarták venni nagyanyámtól édesapámat, hogy állami gondozásba adva ki-

emeljék az „ellenforradalmár családból”. Szegedi rokonoknál bújtatták el, s így kisebb megszakításokkal 1957-től itt él. Édesanyám Borsodból jött a szegedi főiskolára, neki a pingpong-világbajnok Jónyer István az unokatestvére. Itt ismerkedtek meg apámmal, majd tanárként Tiszakécskére, Kecskemét mellé kerültek, így születtem én is a megyeszékhelyen, és laktam Kécskén tízéves koromig. A szüleim végül 1983-ban kaptak Szegeden munkát, így a szocializáció is ide kötődik.

– *Írói pályád mégsem a várossal, hanem az ókori Egyiptommal indul. A Fekete föld egy írónok fiktív emlékirata, élete fordulópontjainak dilemmáival. S hogy máris borítsuk a lineáris vonalat: az Áramszünetben, legutóbbi regényed világméretű áramkimaradásának apokalipszisében is óegyiptomi mitológiai alakok neveit viselő szereplők jelentik a mentsvárat. Mivel mutat túl önmagán a régi Egyiptom?*

– Talán sokszínű, szabad szellemű kultúrájával. Óegyiptom volt az első komoly birodalom, nagy területű államszervezettel, amikor

Mezopotámiában még csak városállamok léteztek. Gondoskodó állam volt, hivatalnokai nyugdíjszerű juttatást kaptak, a nőknek komoly jogokat biztosítottak. A madáchi kép bizony hamis, nem rabszolgák építették a piramisokat, jól megfizetett munkásokkal dolgoztattak, s csak a cselédségnek megfelelő házi rabszolgaságot ismerték. Ebből az izgalmas világból sokat merített a nyugati civilizáció, de már az antik kultúra is. Maga a *Fekete föld* a civilizációs határhelyzet miatt volt számomra fontos, a korszakváltások mindig izgattak, s ezzel a regénnyel az óegyiptomi, még nem hellenizált állam utolsó szakaszában járunk.

- *A recepció már itt kiemeli későbbi jellemződet, a cselekménybe beépülő esszéisztikus, filozofikus gondolatmeneteket. Ezt a nagy műveltségről számot adó, analógiákat láttató, ugyanakkor elvont példák helyett élvezetes életbölcseégeket összegző attitűdöt legutóbb az Áramszünet főhősénél, Czeredi Hunor Gábornál önironikusan szószátyársággént és tudásfitogtatásként írod le.*

- A jó irodalom mindig is filozofikus, főleg kelet-közép-európai tájainkon, ahol a filozófia először irodalomként jelentkezett. Mindkettő többdimenziós: kétségeket és szempontokat fogalmaznak meg, bár az irodalom ezt leegyszerűsítve, zanzásítva, életszerűvé téve és a szereplőhöz igazítva teszi. CHG tudálos figurájával egyébként a magyar értelmiség úgy kilencvenöt százaléka azonosulhat. Okoskodó nép vagyunk, szeretjük megmondani a tutit.

- *Hogyan lett első publikációd mindjárt egy regény, folyóirat-megjelenések nélkül? S mi indította az írás felé? Édesapád irodalomtörténész, irodalom tanszéket vezetett – a tanárszülők környezete hatott?*

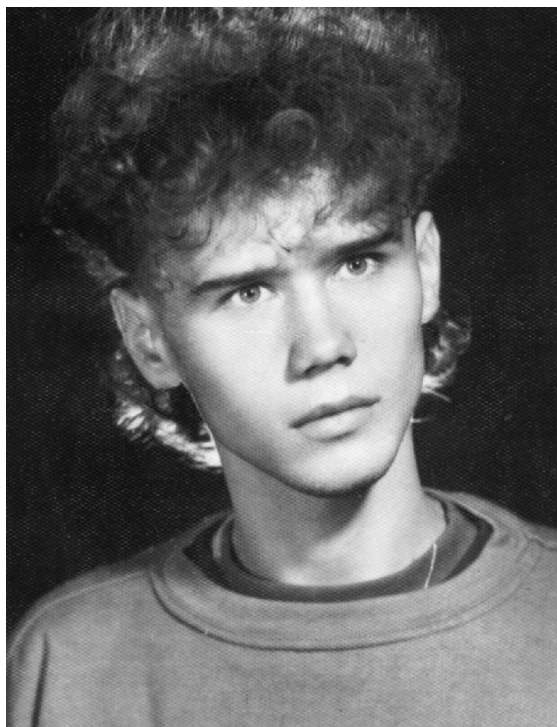
- Nyilván, hiszen tele voltunk könyvekkel, s miután megtanultam olvasni, attól kezdve sokat is olvastam. Ennek hatására kezdtem írni. Kamaszkorban persze mindenki ír. Többnyire verset. Én mindig prózát. Az első regény végül ismeretségek és véletlenek révén jelent

meg 2001-ben. Igen sokáig írtam, sokat tanultam közben magamról.

- *Rövidebb írásokkal nem is próbálkoztál?*

- Korábbi novelláimat csak ezután küldözgettem ide-oda. Oláh János közölt először, a Magyar Naplóban jelentem meg 2002-ben. Ebben az évben ki is adták első novelláskötetemet *Változatok, lehetőségek* címmel, éltem a megjelenés lehetőségével, bár elsietett könyv volt, nem állt még össze, meg kellett volna szűrni a szövegeket.

- *Két évvel később az Út című kisregényeddel folytattad. Erdély itt jelenik meg először, míg a kritika azt emelte ki, hogy nincs katarzis, de a hiányérzettel együtt valószerű, kerek és befejezett a mű. Ez a lezáratlan lezárás, a félig-meddig nyitva hagyott kérdések ismét jellemzőek a műveidre.*

Tizenhét évesen

- Könyvtár szakos hallgatóként jártam először Erdélyben, tanulmányi kirándulásokon, megfogott a furcsa, tarka, archaikus milió. Az

említett jellemző kapcsán: nincs nálam a bölcsék köve, nem tudok jó megoldásokkal szolgálni. A történeteim azért a sztori szintjén lezárulnak – az *Út* is, amelyben hárman keresnek egy negyediket, végül meg is találják –, ám a mélyebb rétegekben nem. Lehetne happy endeket gyártani, mintha nem lenne veszélyben a civilizációnk, de attól még veszélyben van. Fogyunk, előregszünk, ami valószínűleg természetes folyamat. Egyetértek Spenglerrel: a civilizációknak életciklusaik vannak, mint az embereknek, természetes úton öregednek el és halnak meg. Sokszor persze jön egy erősebb, és véget vet az addigi világnak. Jobb esetben magába épít sok mindent abból, amit talál, mint tette korábban a mi civilizációnk is – az antikvitást, a zsidó-keresztény és a germán törzsi kultúrát –, ám ez az egyén szemszögéből nem vigasztaló.

Ballagás 1991-ben (Szécsi Imre, Bene Zoltán, Fábíán Attila, Kiss László)

– Hatalmas történelmi tudásanyag jellemzi szövegeidet – ebből a kútforrásból választod a témádat, vagy a témák találnak meg téged, aztán belemélyülsz az adott környezetbe, viszonyokba?

– Ez is, az is igaz. Néha úgy érzem, egy-egy általam ismert jelenség, sztori megér egy misét – amibe persze szintén bele kell mélyülni –, s van, hogy szembejön valami érdekes, tanulságos, bár kevésbé ismert, amit fel kell térképezni. Elengedhetetlen a tárgyi tájékozódás, történelmi és kortárs közegnél egyaránt. Mindig bele kell helyezkedni az adott korszakba, be kell tájolni a történelmet, de a ma viszonyait is: a körülmények ismerete létfontosságú.

– Az *Ásatás kortárs kurtanovelláival* – bár a novella eleve rövid műfaj – új alműfajt alkottál, vagy csak egy szegedies elnevezést találtál ki?

– Tárcánál, karcolatnál alig hosszabb írások ezek, s mivel az egyperceseket Örkény már kitalálta, a fél- meg kétpercesek pedig átlátszó utánzások, ezt a besorolást gondoltam kellően találónak.

– *Hőseidet a való életből veszed, és a történelmi regényeidben is hitelesen tudod ábrázolni, mivel, mint nyilatkoztad már, az emberi jellem koroktól független, állandó. Ez a stílus, ábrázolásmód visszamutat valakire, akit elődnek, mintának tekintesz?*

– Ugyanaz a faj vagyunk, ezért vagyunk annyira egyformák az évezredekkel ezelőtt élő elődeinkkel. Az előképeket illetően a világgépre, módszerekre nem tudok konkrét választ adni. Sokakat szerettem, olvastam régen is, most is. Egy író számára a legfontosabb az olvasás, de nehéz megmondanom, kinek a hatását tudnám visszakövetni. Ízlésemet, orientációimat biztosan befolyásolta Rejtő Jenő, majd Ottlik Gézától Szakonyi Károlyon át Temesi Ferencig még nagyon sokan. Említhetném Tömörkény Istvánt, Szeged szinte elfeledett elbeszélőjét is.

– Az *Év-könyvben*, *Fehér Klára-díjjal* jutalmazott, *Monarchia-korabeli regényedben tűnik fel először Nagyszeg, a mezőváros, ami később, az Üledékben már kifejezetten Szeged ellenpontjaként jelentkezik.*

– Nagyszeget önmagát túlnőtt, tipikus alföldi „nagyfaluként” képzeltem el: viszonylag so-

Feleségével, Pusztai Virággal

kan lakják, de szerkezetét tekintve nem város, a központon túl falu vagy lakótelep áll. Az *Évkönyv* a régi mezővárosban játszódik, minden hónapban egy-egy történettel, visszatérő szereplőkkel, helyszínekkel: novellafüzér kerekedett regénnyé. Szeged sosem volt mezőváros, bár az 1879-es nagy árvíz előtt nem volt klaszikus városi struktúrája sem, de semmi esetre se tekinthetjük mezővárosnak. Az árvíz utáni újjáépítéssel pedig elnyerte mostani, körutasugárutas szerkezetét. Az *Üledék*ben napjaink Nagyszége élesen szemben áll a szegedi közeggel. Eltelt egy évszázad, és a Nagyszeg-féle, perifériára szorult kisvárosok provincializmusa súlyossá, nehéz teherré vált. Amilyen izgalmasnak, mitikusnak érzünk egy ilyen települést a Monarchia alatt, olyan sivárnak látjuk az 1990-es években és az ezredforduló után.

– *Nem az eltelt idő mondatja ezt? A maga korában nem lehetett ugyanilyen provinciális, csak arról nincs személyesen élményünk?*

– A korabeli feljegyzések pezsgőbb vidéki városokról szólnak, de a megéltség is jelentheti

a különbséget, ezt nem tagadom. Az 1990-es évek már ifjúkorom személyes emlékeinek időszaka, s én borzalmas korszakként idézem fel. A nagy várakozások és nagy pofára esések ideje, a vadkapitalizmus visszataszító, durva, ízléstelen közege, makkos cipővel és lila öltönnyel... A kiábrándultság pedig rányomja bélyegét generációnk értelmiségére. 1991-ben érettségiztem. Előtte tudtuk, hogy egy rossz birodalomnak vagyunk a rabjai, s hittük, hogy a másik oldalra áttörve a szabadságba jutunk. Aztán pár év alatt ráeszméltünk, hogy erkölcsi értelemben véve nincs különbség, pusztán Orwell 1984-éből átkerültünk Huxley *Szép új világába*. Mindkettő disztópia, s bár a legtöbb szempontból jobb a mai kor, mint a '90 előtti, a saját ideáihoz képest éppúgy a béka segge alatt van, mint elődje. Belecsöppentünk a nyugatnak már természetes, mindent felélő fogyasztói világába, s meredten néztük, ahogy elpusztított gyökereink, közösségeink, egymásrautaltságunk nélkül szétesik minden. Ha nyílt társadalmakról beszélünk, akkor magányról beszélünk,

mert ha mindenki self-made-man, akkor semmihez, senkihez nem tartozunk. Se emberhez, se helyhez. Minden globális, és tessék: reggel felüti a fejét egy kór Kínában, s estére már megérkezik hozzánk. Szerintem a lokalitásnak, a helyhez, identitáshoz és a kisközösségekhez való ragaszkodásnak kell, hogy legyen létjogosultsága. „Egység a sokszínűségben”, ez az Európai Unió jelmondata. Csakhogy a fogyasztói társadalom és a globalizáció pont a sokszínűséget nyírja ki. Ha mindenhol minden ugyanaz, még ha pazarul széles is a kínálat, az mitől sokszínű? Ha bárhol vacsorázhatok indiai étteremben, akkor mindegy, hogy Bombayben vagy Londonban teszem. Minimális a különbség, és közben egyiknek sem tudom, mi a lényege. A '90-es évek alapélménye ez a kiábrándulás, a mérhetetlen arroganciával kialakuló hatalmi pozíciókkal és a ránk szakadó értékválsággal. A Tankcsapda *Mennyország Touristjának* keresetlenül egyszerű szavaival: „az jelenti a rangot, hogy mennyire állat az autód, mekkora mellű a nőd, és hogy meddig bírod feltekerni a kocsiban a hangerőt”. Biztosan meghatározza a történelmi átmenetek iránti érdeklődésemet, hogy ekkorra esett az eszmélkedésem. Attól tartok, csak a kulisszák változnak.

– *Ez az új világ a generációs élettérzést is szétverte? Erre utalna az Üledék alcíme, a NEMzedék-regény?*

– Erre, mert bár a '70-es évek elején születetteknek a rendszerváltás mint cezúra még közös alap, ami utána jött, ezt is szétrobbantotta. Azóta a virtuális világ ennyit se hagyott, egy-két évig szavatos kulturális elemek határoznak meg alapélményeket, egymásra torlódtak a generációk, nincs közös nemzedéki élmény.

– *Felsorakoztatod itt korábbi vagy későbbi műveid alakjait, mint Asztalos Péter vagy Szomor Zsolt. Kortárs viszonyok között játszódo alkotásaidnak ez védjegyévé lesz, ám az adott főhős vagy narrátor mindig az alteregódnak is tűnik.*

– Mindenki az alteregóm, igen: egykorú, egyazon korban élő, vidéki magyar értelmiségiek

vagyunk. De vannak valós előképek is, különböző ismerőseimből, barátaimból egybegyűrva. Az irodalmi figurák markánsabb jelleműek, alakjuk, történeteik dramatizáltak, s a kétely is kevesebb bennük, mint mondjuk bennem, noha ők is kételkedők.

– *Az Áramszünet Czeredi Hunor Gáborra is sokban hasonlít rád, mégis össze-összefut könyvesboltjában Bene Zoltán íróval. Hogyan kapcsolható össze az önmagát a műbe emelő író posztmodern gesztusa a történetmesélés hagyományaival?*

– A posztmodern irodalom egyes technikái mára szervesültek a cselekményvezetésbe is. Ami használható, azt föl kell használni, mert frissíti a tradíciót. Ugyanakkor a történet, a narratív logika, a világértelmezés igénye, a mitológia mindig fontos. A posztmodernitás filozófiai-művészeti alap gondolatai, vagy a többértékű logika, az egymásnak ellentmondó következtetések következtében elkenődő igazság korjelenség. Meghatározó. S ily módon a stabil, biztos kiindulópontok vesznek el. Ugyanakkor bármennyire is relatívnak tűnik az igazság, nem mondhatunk le a kereséséről, a saját igazságunk felvállalásáról, kimondásáról. Akkor is, ha a posztmodern világérzés ezzel nem tud mit kezdeni.

– *Filozofikus szkeptikusságukkal is határozott igazságérzetű hőseid a posztmodern ellentétjét jelentik?*

– Felfoghatjuk így is. Kétkednek, de megpróbálnak hinni, mint ahogy – az elvakultakon kívül – sokan így teszünk. Szeretnénk bizonyosak lenni, bár mindig marad bizonytalanság. A gyors és könnyű kielégülések korában azonban már ez sem általános. Az emberiség lassan nem tesz föl kérdéseket, nem keres válaszokat, nincs igénye megmagyarázni a körülötte lévő világot.

– *A mitológiára is jellemző narratív logikával és történetmeséléssel máris az általad korábban többször hangoztatott visszacsodásításnál járunk. Erre a kritika is kitér a Keserédes kapcsán, ahol a magány feloldásának hol komikus, hol tragikus kísérleteivel szembesülünk.*

– A *Keserédesben* a szerelem jelenti a csodát, bár nem katarzisként, csak esély gyanánt... Csodátlanított a világunk, ezért mindinkább csodaváró a korunk. Gyerekkorunkban szétszedtük a kisautót, és felfedeztük a lendkereket. A mai gyerekek szét se tudják szedni, egybe van öntve. Digitális eszközeinket sem tudjuk szétkapni, hogy belekukkantsunk. Arra vagyunk szocializálva, hogy ne is érdekeljen, mi mitől működik. Elromlik, eldobom, veszek másikat. Magas szintű technikát használunk, de gőzünk sincs a működéséről. És ettől furcsán misztikusává válnak. Csak éppen a valódi mítoszban nagyon erős az okság, napjainkban viszont szép lassan megszűnnek az ok-okozati összefüggések. Nem igazán érdekli az embert, mi miért van úgy, ahogy. A tudományos világkép bizony a mindennapokban a legkevésbé sem tudományos, sokkal inkább dogmatikus. És a dogmák sokszor csődöt mondanak éles helyzetekben, például az etika és a transzcendens kérdéseiben. Utóbbin, ugye, a modern tudományos világkép talaján álló ember csak mosolyog. Ennek ellenére igény van a transzcendensre, a csodára, a mitológiára. Nem véletlenül tarolnak a Marvel-filmek, a superhősök, a mitológiapótlékok, még ha logikátlan történetvezetésük is inkoherens korunkat jellemzi: a néző nem filózik azon, mi miért van.

– *Mitől lehet a visszacsodásítás tömegigény? Valamiféle primér hiányérzettől?*

– Erről szól az *Áramszünet*. Meg kell változniuk a körülményeknek.

– *Minden út az Áramszünethez vezet, de előbb érintsük két ikerregényedet, a Hollók gyomrát és a kicsit későbbi Farkascseresznyét. Mindkettő 16. századi, szegedi, török kori – mi adja a korszak jelentőségét?*

– A határhelyzet. A reneszánsztól a felvilágosodásig tartó csodátlanítás folyamata, amelynek végére a racionalitás veszi át az uralmat, s a tudománytól a kultúrán át a gazdaságig mindenütt a haszon lesz a legfontosabb tényező. Magyarországon a török hódoltság Trianonnak is megágyaz a véráldozattal, az elnéptelenedő falvakkal, majd a betelepítésekkel. Szeged megjelenését ez is indokolja: a török kor előtti 8000 lakosú, szinte színmagyar várost a hódoltság négyezres, felerészt délszláv lakosságú településsé változtatta. Az élni akarás azonban mindig utat tör, miközben a szereplők dilemmáit a morális kérdések jelentik, választás a karrier és az erkölcs között.

– *Az ikerművek között született egy kritikaköteted, A méltányolás ideje, illetve egy novellásköteted és egy drámád, a Továbbmondott történetek és a Bujdosók. A szabadságharcok, háborúk között nem először tűnik fel a nemiség túlírt naturalizmusa, amit a kritikák a jellemfej-*

Baka Tündével, Szörényi Lászlóval és Ilia Mihállyal Szegeden, 2015 őszén

lődés eszközének is tekintenek, ugyanakkor a harctéri barbárságok túlcsofordulása alkalmas lehet olyan, általad köztudomásúlag nem vallott klisék alátámasztására, mint a középkor sötétsége. Milyen dramaturgiai szerepe van a szexualitás aprólékos

ábrázolásának vagy a hősi halálok profanizált leírásának?

– Nekem ez realizmus, nem naturalizmus. Az is klisé, ahogy a történelmi kulisszákat idealizálja a közízlés, s hajlamosak vagyunk elhinni például, hogy a régi falusiak nem káromkodtak. Pedig emberi mivoltunkból eredően minden nagyon hasonló. Ha a szexualitás pornográf-nak hat, azért furcsálljuk, mert nem maradtak, illetve alig ismertek korabeli ábrázolásai. A viktoriánus Anglia prúd színpalái mögött hasonló jelenetek zajlottak, mint a viking harcosoktól leigázott városokban. Ha ma is szűrő-vágó eszközökkel háborúznánk, ugyanolyan kéjesen tapicskolnánk egymás zsigereiben, mint az ősök. Nem sokban különbözünk tőlük, bár szeretjük ezt hinni, így azt is, hogy a középkor milyen sötét volt, holott messze nem annyira, mint ahogy azt az aufkléristák beleplántálták a köztudatba.

– Hová jutunk a különböző korok civilizációs különbségeit és azonosságait összevetve?

– Abban – talán – biztos vagyok, hogy nem a fejlődés a legmegfelelőbb szó az emberiség történelmének leírására. Technikai fejlődés van, de kétkem, hogy ez az emberi fajra vagy társadalomra is igaz. Biztos mindenben jobb a polgári demokrácia, mint a görög poliszok? Az emberi jellem civilizálódik? Ha lehull a máz, ugyanolyanok vagyunk, mint az őseink, s a történelem azt mutatja, nincs abszolút, örök érvényű civilizáció, amely mindentől megóv. Amíg létezik egy keretrendszer, addig biztonságosabb az élet, de civilizációk jönnek-mennek, s az átmenet mindig durva. Most is erre tartunk, bár a magas szintű technológia miatt a folyamatok másképpen zajlanak, mint korábban.

– A Kurta élet *kocsmánovelláival megint a ma abszurdjába jutsz, falusi és szegedi groteszkekkel, visszatérő antihőseiddel, Pózával és Zével, no és az emberi sokféleséggel, amivel egyesek Hamvas Béla Karneválját állították párhuzamba.*

– Az értelmezéseknek legyen is széles a skálájuk, különben didaktikusságot feltételez-

hetnénk. Az itt ábrázolt világot viszonylag jól ismerem, ezért térek vissza-vissza hozzá, s később más szereplőkkel ugyanezt folytattam az *Isten háta* novelláival is.

– Így érkezünk el Az érdekes, nemes Rózsa-sándor kalandjaiig, a nagyon komoly visszhangú betyárpikareszkig. Rózsa Sándor, a betyár alakját már korábban legendásították, amire itt egyszerre erősítesz rá, és karikírozod is a jelenséget. A visszacsodásítás visszáját mutatod be?

– A mítosz lényege önmaga, mert vigaszt nyújt, közös alapot teremt. Attól, mert ironikusan, mulatságos kalandok formájában vonok le általános következtetéseket, még nem parodizálom a mítoszt. Az én egybeírt nevű Rózsa-sándorom mind a valóságban élt cégéres gazember alakjától, mind az irodalmi Rózsa Sándoroktól, Jókai, Krúdy, Móricz és a borzalmas Szinetár-filmsorozat figurájától eltérő olvasat. Rózsa Sándor, a rablógyilkos haramia egyszer csak ikonikus hőssé vált, ez tény, igazságtevővé nemesült, s a mítosznak sosem a tényszerű valóság alap a lényege. Hiszem, hogy ha nincs nemzeti mitológiánk, nemzeti identitásunk sincs. A mítoszokat újra és újra el kell mesélni, a korábbiakra reflektálva, mert telik az idő, változnak a történetek. Ha már nem változik, akkor meghalt a mítosz. Ezért meséltem el újra ezt a történetet.

– Rózsa-sándorod saját tapasztalataiból örök következtetésekre jutsz, a magunk történelmi tanulságait is levonva.

– Látod, a posztmodern is beszivárog a mítoszba: a nézőpontok meghatározzák a következtetést, más-más perspektívából másnak és megint másnak mutatkozik az igazság arca. Ugyanakkor az igazságtevők mítoszaiban az igazság mindig nagybetűs, egyetlen és magasabb rendű igazság, amelyet helyre kell állítani. Egyébiránt ez a Marvel-univerzum alapja is, az is az igazságtételről szól. Elgondolkodtató, hogy milyen világban élünk, miért van ekkora igény az ilyen történetekre. Amelyekben lehet számos relatív elem, de valahol, mindenek mélyén,

*Az Áramszünet bemutatója a Magyar Írószövetség könyvtárában Horváth Bencével és Nagy Koppány Zsolttal
2018 novemberében*

a leglényegesebb ponton a jó, az jó, a rossz, az rossz. Miközben a való világban azt tapasztaljuk, hogy ami tegnap jó volt, az ma már rossz, amiről tegnap azt állítottuk, nem helyes, az mára elfogadhatóvá vált, és így tovább. S közben minden széthullik.

– El is jutottunk a folyamatosan szóba hozott Áramszünetig, utoljára megjelent művedhez. Mintha e disztópiád munkásságod alfája és ómegája lenne, s benne összegződne mindaz, amit korábban írtál, gondoltál.

– Én is így gondolom. Sok mindenre vissza-
utalok, az Űt, az Üledék, a Keserédes több szempontból is ezt a regényt készítette elő.

– Van egy nagy, közös ellenség, még sincs kartartikus összefogás, mint a hollywoodi szuperprodukciókban: mindenki saját primér túléléséért, érvényesüléséért, igazáért küzd, s ellenséget keres. Amit a vírushelyzet alá is támasztott, az ember a bajban sem tud kibújni saját bőréből.

– Ahogy már mondtam: mert nincs közösség, nincs egymásrautaltság. A megmenekedés felté-

tele ez lenne. Mára minden közösségi funkciót átvett az állam: neveli a gyerekeket, gondoskodik a betegekről, ellátja az időseket – hol vannak a családok? Hogy merjünk ennél nagyobb közösségre gondolni, ha már család sincs, vagy éppen-hogy-csak van? Ma, ha az állam szétesik, minden szétesik. Az egymásrautaltsághoz csak akkor találunk vissza, ha ránk kényszerítik. És akkor újra építhetjük a közösségeinket.

– Nem is megnyugtató, hogy a realitás helyett a fantasztikum a megoldás, bár idealistának is láthatjuk a lezárást, ahogy az óegyiptomi nevek mögé bújó bölcsök előre látják a katasztrófát, és készülnek annak elhárítására.

– Az ókori görögök a bölcs előrelátást tekintették az egyik legfontosabb erénynek. Ma már jónak számít, ha három-négy évre előre látunk. Ahogy a történet halad, az Áramszünet egyre szimbolikusabbá válik, a Menedékben például nem nehéz ráismerni a mennyei Jeruzsálemre... Csak szimbolikus megoldások vannak. Mértéktartóvá nem leszünk magunktól, a nyu-

gati ember mindenből a maximumot akarja, „a sok jóból jó sokat”, ahogy az Európa Kiadó énekelte. De az emberiség történetében volt már több katasztrófa, és mindig akadt túlélője. Szomorú, de ez voltaképpen vigasz...

– *Csekély vigasz... Nézzünk a derűsebb jövőbe inkább: mivel készülsz mostanában?*

– Három művem is mindenórás. Az *Isten, ítélet* nyomtatásban a szeptemberi könyvhétre fog megjelenni a Kortárs Kiadó gondozásában, illetve előtte e-könyvben, a Petőfi Irodalmi Ügynökség Kárpát-medencei Igazgatósága pályázatának jóvoltából. Ez egy 16. századi regény, az Anjouk korából, Szeged, Buda és Visegrád mellett főleg itáliai helyszínekkel, Páduával és Nápolyal. Itt is civilizációs határhelyzetben vagyunk, a reneszánsz előtt, magyar szempontból az Árpád-ház kihalása után. A főszereplő egy korabeli értelmiségi, akit bevonnak politikai játszmákba, többször próbára téve hűségét, ami mára szintén háttérbe szorult erény. A másik két mű két kisregény, a *Mandola története* e-könyves megjelenése szintén körvonalazódik az Irodalmi Jelennek köszönhetően. Ez egy, a '90-es és a 2010-es években játszódó szerelmes krimi, egy eltűnés története, míg a *Sarki fény* ukrónia, azaz „Mi lett volna, ha?”-történet, amelyben nem voltak se világháborúk, se Trianon, áll még a Monarchia, s ennek gyarmatára, a Ferenc József-földre számúznak egy embert, aki elbeszéli a maga történetét. Ezeken kívül lassan majd összeáll egy új kötetre való novellaanyag is, ez azonban még messze nem konkretizálódott. És írom a regényt, amire az MMA-ösztöndíjat nyertem, de erről többet nem szeretnék elárulni.

– *Szóba hoztad a Petőfi Irodalmi Ügynökség Kárpát-medencei Igazgatóságát, ahol tudtommal a KMI12 projekt tagja lettél, bekerültél a tizenkét kiemelt szerző közé.*

– Így van, ezzel a megtisztelő felkéréssel jövő tavaszig megoldottá vált a hivatalos programjaim nagy részének menedzselése, bár kérdés, milyen események megrendezését enged meg

a vírus. A szerzők közös antológiáját viszont biztosan nem érinti, abban hamarosan olvasható lesz néhány novellám.

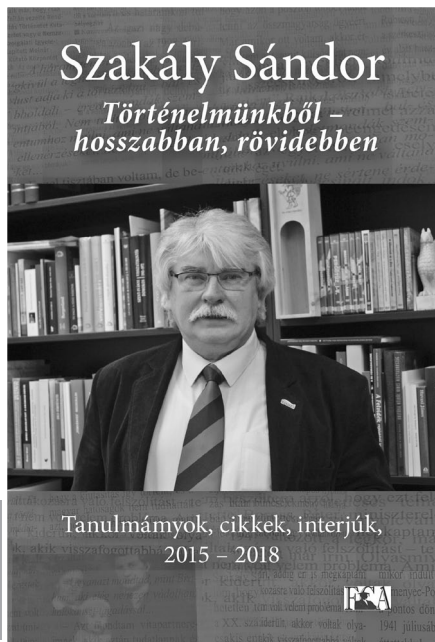
– *Szegeddel kezdtük, zárjuk is a városoddal. A város díjazott Kölcsey-éremmel, kétszer elnyerted a helyi alkotói támogatást, miközben sok munkádat is Szegeden, Szegedért végzed. Kölcsönös a szerelmes földrajz a hivatalos Szegeddel?*

– Százhatvanezres a város, de a kultúrkörök szűkebbek: mindenki ismer mindenkit, a viszony többnyire baráti. A politikával nincs szoros kapocs, de nem is akarok belefolyjni. A helyi hivatalos munkámat a Szeged című folyóirat főszerkesztése jelenti, amely a városi és megyei könyvtár kiadásában, önkormányzati céltámogatásból megjelenő helytörténeti és kulturális folyóirat. Elsődleges irodalom nincs benne, de mivel a Károli Gáspár Református Egyetem kreatív írás kurzusán óraadó vagyok, valamint a Pannon Tükör és az Irodalmi Jelen folyóiratok prózarovatát is vezetem, így marad elég kapcsolat az irodalommal. De az irodalmon kívüli munkák is inspirálnak, mint például a szegedi egyetem főiskolai karához is kötődő TiszapART Televízióban végzett tevékenységem, bár már inkább csak háttérfeladatokat látok el. És ott vannak az irodalomszervezési munkák, a Madách Irodalmi Társaság és az Írószövetség megyei csoportjának elnöki posztja – de korábbi művelődési házi és könyvtári munkáimhoz képest még így is több időm és energiám marad az írásra.

Luzsicza István

Luzsicza István
(1975, Budapest) költő,
szerkesztő, Fótton él

Történelemről – közérthetően

Dr. Tóth Tibor
(1974, Tiszafüred)
történész, szociálpolitikus,
Budapesten él

Szakály Sándor: *Történelmünkől – hosszabban, rövidebben. Tanulmányok, cikkek, interjúk 2015–2018*, Facultas Humán Gimnázium, Budapest, 2018.

Gyakran hallható és olvasható politikusok, társadalomtudósok, közírók megnyilatkozásaiban, hogy régiókban és Magyarországon a történelmi, különösen a jelenkori események iránt fokozott érdeklődés tapasztalható nemcsak a kutatók, a politikusok és a közszereplők, hanem a szélesebb olvasóközönség és a társadalom jelentős részében, generációs hovatartozástól függetlenül. Az első világháború kitörésének századik évfordulójától kezdve olyan események centenáriuma emlékeztünk és emlékeztünk idén is, melyek nem mentesek az aktuálpolitikai, különösen az emlékezetpolitikai vitáktól, elfogultságoktól, de próbára teszi a közvélekedésben hőn áhított és számos politikai vezető által nemcsak kívánatosnak tekintett, hanem hivatalos külpolitikai programszintre emelt közép-európai közeledést, történelmi megbékélést. Az első világháborút követő politikai változások, a Monarchia és vele a történelmi Magyarország felbomlása, a forradalmak, a vörös-, majd fehérterror, a Horthy-korszak genezise, a trianoni békediktátum, Magyarország második világháborús szerepvállalása és számos ismert vagy mára elfelejtett történelmi személyiség pályafutásának

megítélése fokozott érdeklődést vált ki az említett olvasóközönségben. A történelmi kérdésekben való objektív, tényeken alapuló eligazodást megnehezíti, hogy az átlag elfogulatlan érdeklődő ugyanazon történelmi kérdések kapcsán gyökeresen eltérő megnyilatkozásokat, értékítéleteket hallhat kutatók, vagy magukat „kutatónak” mondó „írástudók”, illetve médiaszereplők, pláne politikusok – vagy valamelyik politikai irányzat szellemi holdudvarához tartozók – véleményeiből, nem szaktörténésznek számító értelmiségiek médianyilatkozataiból.

Szakály Sándor tanulmány- és cikkgyűjteménye ezen viszonyok ismeretében különösen hasznos. Olyan „hosszabb-rövidebb” írásokat foglal magában a kötet a 20. századi magyar történelemről, melyek azon olvasó érdeklődését is felkeltik, aki – nem lévén tudósként – nem szándékozik jegyzetekkel ellátott, terjedelmes monográfiákat elolvasni az őt érdeklő témáról, de tudományos kutatásokkal alátámasztott, hiteles megállapításokra és véleményekre alapozott tájékoztatást viszont igényel. A válogatás értékéhez és hasznosságához az is hozzájárul, hogy olyan kiadványokban megjelent írásokat, megnyilatkozásokat tartalmaz

a gyűjteményes kötet, amelyek jelentős része a társadalomtudományokban nem járatos olvasó előtt kevésbé ismeretes: például a Kolozsváron megjelenő és az ottani szellemi élet egyik vezető kiadványa, a *Korunk*, a nyugati és tengeren túli magyar sajtótermékek, vagy a számos neves magyarországi tudós születésnapjára készült ünnepi kiadványok.

A kötethez az ajánlást Boross Péter volt miniszterelnök (1993–1994) írta, aki prófétaszzerűen fogalmazta meg a 20. századi magyar történelem kutatójának sorsát és küldetését. „Akik a történelmi igazság érdekében csatasorban álltak, támadások kereszttüzeiben állnak. ... De aki missziót vállal, annak ezzel számolnia kell.” A szerző bevezetőjében maga is

kifejti azon törekvését, hogy a kötet koncepciójában, szerkesztési elveinél is a szélesebb érdeklődő közönségre, az Olvasóra gondolt. „A történész ugyanis nemcsak a vaskos monográfiákban, nagy terjedelmű tanulmánykötebekben fogalmazza meg gondolatait, véleményét, hanem kisebb tanulmányjellegű/értékű írásokban, rövid cikkekben és feszesre szabott interjúkban. ... Mint örök optimista, bízom a betűben, a nyomtatott szóban és az érdeklődő Olvasóban. Nekik ajánlom tehát ezt a könyvet!”

A kötet több mint fele részét általában jegyzetekkel ellátott tanulmányok teszik ki. Olyan sorsfordító eseményekről ír, mint az *Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása*, megemlékezik számos két világháború közötti katonai vezetőről, például Kiss János 1944-ben kivégzett altábornagyról, a legendás olimpikon, Hajós Alfréd katonai szolgálatáról, vagy Nagy Vilmosról, aki egy különösen nehéz és a személyes sorsokra is mélyen kiható kockázatos időszakban, a Kállay-kormány idején volt honvédelmi miniszter. Nem nehéz megjósolni, hogy a legnagyobb figyelem többek között a Horthyról szóló tanulmányt kíséri. Konszenzusra való törekvés igénye olvasható ki a Horthy személyét és gyakorlati tevékenységét kísérő élénk belpolitikai, közéleti viták összegzésének megfogalmazásában. „Horthy és cselekedetei a múltunk részét képezik. Azét a múltét, amelynek teljes vállalása kötelességünk. Vállalni valamit azonban még nem jelent azonosulást a vállalttal. S ha vannak, akik úgy vélik, a néhai kormányzó nevét tér, utca kell, hogy őrizze, és közadakozásból szobrot, emléktáblát avatnak neki, legyen! Akik pedig másban látják eszméik megvalósítóját, tegye-

Végre tisztán látni (45 × 40 cm, olaj, vászon, hímzőfonal, 2018)

nek ugyanúgy közadakozásból és közösségi támogatással.”

Hasonlóan egyoldalú és átpolitizált volt a tragikus sorsú magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnokának, Jány Gusztávnak is a megítélése és a magyar társadalomban való emlékezete. A második világháború számos eseményének és személyiségének az átpolitizált, illetve aktuálpolitizált látásmódja már az 1947-es népbíróság általi halálra ítéelésben is megnyilvánult. Szakály Sándor szerint Jány teljes körű, a jogi formulákat is meghaladó rehabilitációjára még nem került sor. „1993. október 4-én a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága bűncselekmény hiányában az ellene felhozott vádak alól felmentette. Tisztessége, becsülete helyreállt. Vezérezredesi rendfokozatát azonban – melynek elvétele minden jogszabályi háttér nélkül, törvénytelenül történt – a mai napig nem kapta vissza. Katonai becsületének helyreállítása közel negyedszázada várat magára. Vajon még meddig?” Talán az egyik legkényesebb, politikai áthallásokkal, előítéletekkel leginkább telített tanulmánya *A magyar királyi honvéd tisztikar és a zsidókérdés (1938–1942)* című írás. A két világháború közötti Honvédség antiszemizmushoz való viszonyulásának egyoldalú megítélésével szemben hoz fel általános jelenségeket és konkrét példákat is. „Nem ismeretes az, hogy a Honvédségen belül az antiszemizmus – rövidebb időszakot és kisebb csoportokat leszámítva – komolyabb teret kapott volna. A tábournoki és a tisztikar tagjai között számosan szolgáltak olyanok, akik az első világháborúban kiemelkedő katonai teljesítményt nyújtottak és zsidó származásúak voltak, jóllehet a többségük élete húszas éveiben ’kikeresztelkedett’, így már nem tartozott az izraelita hitfelekezethez.” Szakály Sándor szerint a zsidótörvények bevezetése a tábournoki és tisztikar többségében értetlenséget és ellenérzéseket váltott ki, mivel a hadsereg hatékonyságának csökkenését és személyi állományának gyengülését látták ben-

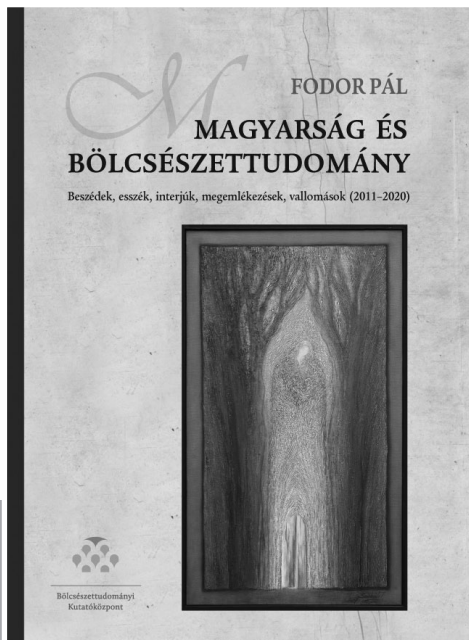
ne, ezért azok negatív hatásait igyekeztek mérsékelni.

A kötet második része hat kisebb cikket foglal magában, melyek többek között a Párizs körüli békékkel, a már említett magyar királyi 2. honvéd hadsereggel és ’56-tal foglalkoznak. Ezek közül kiemelkedik a 2015. szeptember 23-án a Magyar Hírlapban megjelent *Felelős felelőtlenység. Vajon meddig képes még tartani magát Európa, és meddig lesz még Európa?* című írás. A téma napjainkban – 2020 márciusában – aktuálisabb, mint 2015 őszén. Sok olyan kényes kérdést vetett fel a szerző, melyekre akkor az európai politikusok és a véleményformáló értelmiségiek többsége még nem volt nyitott. Napjainkban egyre többen és egyre hangosabban fogalmaznak meg hasonló figyelmeztető gondolatokat. Milyen Európa és az Európán kívüli világ hosszú távú kapcsolata? Milyen lesz a különböző civilizációk, vallások, kultúrák együttélése? A korábban dicsőített multikulturalizmus látványosan megbukott. E tekintetben milyen lesz a jövő Európája? Megmarad európainak? Szakály Sándor szerint „Európa fegyver nélküli elfoglalása zajlik.”

A gyűjteményes kötet harmadik része interjúkat foglal magában – többet között – a történelemkutatás helyzetéről, módszeréről, a tények tiszteletéről, a hamisított történelem veszélyeiről. A VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatójaként a szerző két interjúban is felvázolta az általa vezetett tudományos műhely céljait, küldetését. Tisztában van azzal, hogy olyan intézményt vezet, mely gyakran ki van téve a politikai, vagy politikai indíttatású, de szakmai köntösbe bújtatott támadásoknak. A történelmi pálya legfontosabb morális követelményének tekinthető az a kijelentése, hogy „a tényeket ne akarjuk átírni”.

Ez halmozottan igaz a közelmúltunk és benne a huszadik század történelmére.

Tóth Tibor

A világ dolgai között eligazodni

Iancu Laura
(1978, Magyarfalu) költő,
néprajzkutató, Velencén él,
József Attila-díjas

Fodor Pál: *Magyarság és bölcsészettudomány. Beszéd, esszé, interjú, megemlékezések, vallomások (2011–2020)*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020.

Négy évszakban gondolkodó, négy égtájratervező parasztember módjára négy halmazba rendeztem a könyv olvasása során készített jegyzeteimet. De, talán azzal a vallomással kellene kezdeni írásomat, hogy: istenkísértésnek éltem a vállalkozást. Hetek óta (legalább három évtizede), június négy levegőtlenességében élve, éppen olyan könyv olvasásába fogni, amely Trianontól visszavezet Mohácsig, onnan ide, szédületesen veszélyes. A tragédiákhoz való viszonyomat illetően (is) megmaradtam édesanyám lánya: ha térdre rogni kevés a hit, leülök hát búsulni. (Nagy kár, hogy ezt az okos szócskát az uralkodó gondolkodás holmi szégyenfoltnak, anyajegyként arcunkra sütötte, hogy már az is irtózik tőle, kit nem sodor válságba sem Mohács, sem Trianon. Bút megélni, búsulni a legnemesebb dolgok egyike, amire az ember képes. Mert, amikor a teremtmény szemébe húzza kalapját, egyik kezével a másikba kapaszkodik, és hajléka küszöbére ül búsulni, nem tesz egyebet, mint az eszével gondolkodik, a szívével érez, a lelkét pedig a Teremtő színe elé küldi. Tudományos nyelven: komplex vizsgálatot véggez.) Kicsit úgy érzem magam, mint a gyászme-

netben a pap, kinek akkor is énekelni kell, amikor mindenki sír. De mit szóljon a történész, aki azt kérdezi magától: „Meddig maradhat ép lelkületű az az ember, aki napi tizenöt órában ilyen témákat [Mohács, Szigetvár, Várna, Rigómező stb.] kutat, vagy ilyenekről olvas?” Vállalkozásom egyéb szempontból is határsértő, lévén, hogy néprajzkutató írása volna egy remek történelmi munkáról szépirodalmi folyóirat olvasói számára. Erre csak a bölcsészek lehetnek képesek – jöhetne a vád, de legalábbis a nem minden epe nélküli megjegyzés. A Fodor Pál könyvében olvasottakkal felvértezettén bátran áthangolom a mondatot: Erre egyedül a bölcsészek képesek.

Az első halmazba a beszédek, esszék, köszöntések, megemlékezések, interjúk és vallomások azon mondatait gyűjtöttem, amelyeket meg kell(ene) tanulni. Kívülről. Meglehet, helyesebb volna mégis bevallani: ezek a szentenciák valójában feladatok. Nemzeti feladatok, utódaink számára pedig kutatási programok. „Megannyi feledésbe merült alak várja, hogy méltóképpen megemlékezzünk róla.” „Európai műveltséggel felszerelve legyünk magyar polgárok.” „Ha

mi nem állunk ki magunkért, az emlékezeti harcban is vesztesek maradunk.” „Anélkül is okkal lehetünk büszkék őseink teljesítményére, hogy sosem volt rokonságokat találnánk ki vagy álmodnánk magunknak.” „A meghódolás az identitás elvesztésével jár. (...) Akik megintogtak, vazallusként előbb-utóbb elvesztették a birtokaikat.”

A második halmazba azokat a kérdéseket írtam ki, amelyek a hivatásos szakmabelieket és magyar honfitársaikat egyaránt foglalkoztatják. Miért? Miért emlékezünk megannyi szomorú eseményre? Nemzeti ünnepeink miért a gyásznapok? – kérdezzük szinte naponta magunktól. „Mert a mi történelmünk ez, ezt hozták össze, ezt hagyták ránk az elődeink, s nekünk ezekkel kell számot vetnünk, ezekből kell építkeznünk, ezeknek a tanulságait és a sok kudarc közepette felmutatott helytállás példáit kell felmutatnunk ahhoz, hogy valahogy ügyesebben alakítsuk a jelenünket és jövőnket.” „Szigetvár (...) felkerült a világtörténelmi jelentőségű helynevek listájára.”

Megérte? – kérdezzük. Hogyan tovább, és kell-e nekünk egyáltalán a bölcsészettudomány? „A bölcsészet mint a kultúra őrzője, értelmezője és termelője az egyik legfontosabb eszköz a társadalom mentális egészségének és önazonosságának megőrzéséhez.” Vajon ennek tükrében is érvényes a kérdés? Aztán. Mi vezetett Trianonhoz? „A török hódoltság bontotta meg a Kárpát-medence addigi etnikai arányait, s ez az etnikai átrendeződés vezetett el végül Trianonhoz.” És az irtózatos túlerő – hangsúlyozza újra és újra, a sokat emlegetett önvád, felelősségvárás, bűnbak és azok együttese helyett.

A harmadik halmazba azokat az okfejtéseket helyeztem, ahol tetten érni véltem a történész „trükkjét”, technikáját, filozófiáját. Honnan ez az eszményi pontosság és ügyesség a kérdésfeltevés és a válaszkeresés útvesztőiben

egyaránt? Hogy lehetséges az, hogy mindig mást mond/ír, mint amit korábban hallottunk, mint ami benne volt a levegőben, mint amire számítottunk? Ha a jeles tudósra nézve nem hatna bántásként, azt mondanám: a technikája a „búsulás”. Tud, mint a tudós, érez, mint a művész, és nyitott, nyugtalan kereső, mint a hívő teremtmény. (Lásd az R. Várkonyi Ágnesről írott megemlékezésben olvashatók: „A történetírás összetett munka: egyszerre mesterség, tudomány és művészet.”) Ennek a szédületesen egyensúlyozó „technikának” az illusztrálására a könyv 268 oldalát ide kellene idézni.

A részben a „főigazgatói reprezentációs kötelezettségek” következtében keletkezett írások voltaképpen a magyarság – szerényen számolva – elmúlt fél évszázadának történelmébe nyújtanak olyan bepillantást, amely megtisztító élményként hat. Sok-sok hamis, felesleges „tehertől” megszabadít, és a történettudomány, identitásunk, önképünk, jelenünk és jövőnk szempontjából is egészen pozitív és gyümölcsöző kutatási eredményeivel jutalmaz meg.

Fodor Pál történészzenész. Így. Hangszer. Úgy beszél, ír egy témáról, korszakról, úgy pengget egy húrt, hogy közben a hangszer egésze megszólal. Stílusa a harmónia. Aki azt gondolná, hogy ez a harmonikus rend holmi naiv illúzió, mítoszba rejtőzés, aligha tudja: a zene a feszültség maga. Hogy hallásunk olykor-olykor szelídnék hallja ezt a szívnek, észnek, embernek túladagolt feszültséget, ennyi igazságosság engedtesse nekünk meg.

A negyedik halmazzal kapcsolatosan tartozom még egy mondattal. E halmaz jegyzetei, Tisztelt Olvasó, Önt illetik meg. Ha nagyszerű, felemelő tudományos hírekre vágyott: Fodor Pál könyvének az elolvasása révén álmai itt és most teljesülhetnek.

Iancu Laura

Harc a felejtéssel – Kárpátalja krónikása

Dr. Deák András
(1954, Budapest) irodalom-
történész, az irodalom-
tudományok kandidátusa

Marcsák Gergely: *Fekete-Tisza*,
Előretolt Helyőrség Íróakadémia,
Budapest, 2019.

A „fehér” szó felbukkanását az olvasó hiába keresné e karcsú verseskötetben. A lapokon annál inkább sorjázik a „fekete” és annak jól ismert asszociációi: a halál és a gyász, az éj és a sötétség. Az ízléses könyvecske borítója is stílusosan fekete dombornyomásos betűkkel jelzi – mégpedig a baljóslatúan kavargó Fekete-Tisza habjai között – az alapvető szerzői és címadatokat. A folyó mint az eredet motívumának, a folytonos mozgásnak és a változásokkal óhatatlanul együtt járó felejtésnek a nyugtalanító képe, végigvonul a kötetben. Ez az a ravaszul a festői tájba ágyazott „fekete” sorscsapás, amely az előző nemzedékeket sújtotta, sőt sújtja ma is. Ez az a kínzó emlék, amely Marcsák Gergelyt „örök fogságban” tartja. A diszharmónia, amely e misztikus vidék és a keserves emberi sorsok között feszül.

Mármaros, Királyháza, Nagydobrony, Csornohora, Latorca, Ungvár. Az 1990-ben született fiatal költő világegyetemének központi égiteste Kárpátalja. Az a szemképrázatúan színes és zord tájék, ahová őseit az isteni szándék odavetette. Képzete – Petőfivel ellentétben – a „zordon Kárpátoknak / Fenyvesekkel

vadregényes” táját, és nem az Alföldet járja. Azt a vidéket „csodálja,” amelyen „rideg kavicságyán” nemcsak átfut a Tisza, nem egyszerűen a rónaság határa, vagy „az örült, ki letépte láncát”, hanem az a szűkebb tájék, ahonnan a folyó ered. Mert ennek az eredetnek valamiféle átkot is kell hordoznia. Mi más magyarázná a temérdek megpróbáltatást és azt a kiszolgáltatottságot, amit e tájon a közösségnek át kellett élnie? A Fekete-Tisza forrásából, „a halál fekete folyójából” fakadó rontás ellenére a költő és az általa szeretettel megidézt (de részleteiben egyáltalán nem dicsőített) táj megbont-hatatlan érzelmi egységet alkot. Marcsák, aki tehát sötéten látja a valóban gyászos múltat, „e rút század baljós [szín]darabját”, eltöpreng: van-e gyógyír, akad-e megváltás az e vidékre született magyarok gyötrelmes sorsára?

A remélt válaszokhoz tekintsük át a kötet három belső ciklusát! Kinek mi jut eszébe például *A vonatokról*, az első rész címadó verséről? Talán a nyaralásra indulás vidám percei? Marcsáknak viszont dédapja galíciai „kiruccanása”, illetve a malenkij robot, a háromnapos munkára való tömeges elhurcolás. Mert ezek a szerel-

vények annak idején nem a tengerhez, hanem más „nyaralóhelyek”, a Donbász és Vorkuta szénbányái felé robogtak, és tépték ki otthonaikból kényszerű utasaikat. Megállapíthatjuk, hogy Marcsák Gergely csak kisebb részben alanyi költő, sokkal inkább közösségének elhivatott krónikása. A magáénak érzi a tragikus múltat, noha a Gulaggal vagy 1956-tal kapcsolatban („Gloria Victis”) csakis többszörösen ráhagyományozott emlékei lehetnek. Egyszerűségükben megrendítő emberi történeteket mesél. A sorsközösségben tengődő lágerlakókra emlékeztet, akik nevében szól: „de melegítjük a maltert / hogy szavainkat összefogja / és ne hordja szét őket az idő”. Ha sorsunk fekete forrását nem is tudjuk megváltoztatni, emlékezni tudunk, sőt ez a kötelességünk, figyelmeztet a krónikás. A felmenőket idézi meg: a korábbi és a mai elvándorlást, az óhatatlan családi és nyelvi asszimilációt, a donbászai behívót, a fájdalmas népességfogyást. A remek *Jódesőben* a Kárpátalját sem kímélő csernobili katasztrófa kegyetlen következményeit. Marcsák összekötő kapocs szeretne lenni az előtte járt számos nemzedék és a jelen között. Az az alkotói küldetése, hogy legalább az emlékek, ha még oly hasogatóak is, a mának megmaradjanak. Sorait a csak a gyötrelmeket ismerő elődeivel szemben érzett kötelességtudat vezérli. Miért? „Mert élünk.” Ebben a ciklusban a költő számos legenda alakot idéz meg, jelezve a „baljós század” elmúlta után egy „*hőstenor*” iránti vágyakozást. A honi magyarság között talán kevésbé, de az ukránság számára nagyon is ismert bosszúálló betyár, a szegényeket a 18. században gyámolító Oleksza Dovbus személyében meg is nevezi, milyen megváltóra vágyódna. Amíg pedig az a dalia, aki a kárpátaljaiakat végre megszabadítaná eredendően tragikus sorsuktól, meg nem érkezik, a remény és az elbizonytalanodás határmezsgyéjén egyensúlyozó költő mi más tehet, mint emlékezik, és elhivatottsága okán emlékeztet?

A második, *Alkony a vitrinben* című ciklus tizenegy költeménye a megrázó sorsszerűséget hordozó kárpátaljai tájjal a mai eltárgyasult, PIN-kódos, minden misztikumától megfosztott és a költő által elutasított fogyasztói világot állítja szembe. A Vörösmarty tér zsiabongó vására, az ajándéktárgyak beszerzése nem okoz Marcsák számára örömet. A zabolátlan fogyasztás élménye (egy másik versben pedig az alkohol kínálta elfojtás) nem indítja arra, hogy elődei gyászos múltjának könnyedén hátat fordítson. Nem válhat hűtlenné az ősök hagyatékához, sőt, azt is érezzük, hogy ezt talán az őt rabul ejtő kárpátaljai táj sem engedné meg neki. Kötelességérzet munkál benne felmenői és a táj öröksége iránt. Az ő megélt személyes történetük is értékes és az „enyészet” ellenében megőrzendő örökség, nemcsak a szédítő szépségében és szándékaiban kifürkészhetetlen táj. Sőt az időleges egyéni boldogság, a szerelem beteljesülése, amely a tollát is megbénítja egy időre, belső vívódást okoz benne: vajon saját boldogsága lehet-e akadálya a krónikás állhatatos munkájának? Képes lesz eleget tenni küldetésének?

A kötet harmadik részébe (*Éber estén*) a költőnek a magányt, a hiányérzetet és a szexuális vágyódást nyíltabban megfogalmazó sorai kerültek. Helyenként azonban sajnálatos színvonalesés is mutatkozik. Ide szerkesztették be ugyanis a költő a megváltoztatott rímképlet által is jelzett, (talán) humorosnak szánt szárnypróbálgatásait és a különféle stíluskísérleteket. Az ebben a ciklusban szereplő művek nagyobb elmélyülést és igényességet érdemelnének. Magam inkább a korábbi tépelődéseket egyértelműen feloldó, határozott hitvallásra számítottam, de lehetséges, hogy ez az én hibám. A harmadik ciklus elvitathatatlan értéke ugyanakkor annak jelzése, hogy – a magára vállalt hivatástudata mellett – a költő nem utasítja el az élet örömeit, a krónikás nem enged a pesszimizmusnak. De még ennél is lényegesebb az alábbi felismerés: teljes bizonyossággal

e harmadik ciklus olvastán érezzük meg, hogy Marcsák Gergely költészete akkor a legerőteljesebb, amikor többes szám első személyben, közössége nevében szól.

Marcsák gondolatvilága kincshomoki születése okán eleve elrendeltetett. Ráadásul első – és az MMA Nívódíját elnyert – versesköteteh képest meglepően érett eszmevilágához lendületes, markáns nyelvezet, ugyanakkor időnként ösztönösnek tűnő forma párosul. A *Fekete-Tiszával* a fiatal művész kétségtelenül letette névjegyét. Szinte bejelentkezett, hogy kész az általa

név szerint (néha nem titkolt áthallásokkal is) megidézett Ady, Radnóti és József Attila nyomdokaiba lépni. Sőt, a saját útját is kijelölte: „És ha az alkony valamit felborít, azt az emléket az idő törí el.” Ez pedig nem más, mint harc a felejtést hozó kíméletlen idővel. Költészetével erre vállalkozott Marcsák Gergely. Elvitathatatlan tehetségével az olvasóközönségben egyúttal komoly elvárásokat is támasztott későbbi munkássága iránt.

Deák András Miklós

Virágárusok (110 × 90 cm, olaj, vászon, 2015)

Miklóssy Endre
VÁRKONYI NÁNDOR
olvasókönyv

Széphalom Könyvműhely

Az embert a hagyomány, a kultúra és a mítosz tette emberré

Pósa Zoltán
(1948, Debrecen)
író, költő, Budapesten él,
József Attila-díjas

Miklóssy Endre: *Várkonyi Nándor olvasókönyv*
– Kende Katalin: *Várkonyi Nándor életének
és munkásságának válogatott bibliográfiája,*
Széphalom Könyvműhely, 2019.

A néhány éve elhunyt Jókai Anna írásaiban is, előadásaiban is azt vallotta, hogy a tudat határozza meg a létet. Tradicionalistának tartotta magát, a nagy tradicionalista triász feltétlen hívének. E három gigászi gondolkodó Hamvas Béla, Kodolányi János és Várkonyi Nándor, az isteni könyvtáros. Utóbbiról írt kiemelkedően izgalmas, érdekes és hasznos könyvet Várkonyi Nándor olvasókönyv címmel Miklóssy Endre (Bercel, 1942 – Budapest, 2018). Miklóssy Várkonyihoz hasonló csöndes elvonultságban élt szakmérnökként 1990-ig. A rendszerváltozást követően számos tanulmányt és hat könyvet jelentetett meg a tradicionalista bölcseletről, Hamvas Béláról, Karácsony Sándorról, Fülep Lajosról és Várkonyiról. Az olvasókönyv második részét képezi az a tüzetes bibliográfia, amelyet Várkonyi unokája, Kende Katalin állított össze *Várkonyi Nándor életének és munkásságának válogatott bibliográfiája* címmel.

Miklóssy olvasókönyve időrendet is, műfaji tagozódást is követve tárja elénk a Várkonyi-jelenséget. Várkonyi Nándor 1896-ban született Pécsen, ugyanott hunyt el 1975-ben. A műéletrajzi szakaszában Miklóssy ismerteti Vár-

konyi fővárosi, felvidéki, pécsi stációit, rövidebb lapszerkesztői (Symposion, Sorsunk) és élethosszig tartó könyvtárosi korszakát. Ezt követően három nagy filozofikus fejezetben tárul elénk az életmű kritikusi, irodalomtörténeti, majd a legfontosabb: az eszmetörténeti, filozófiai szakasza. Kende Katalin bibliográfiájának világos, logikus taglalása az önálló művek felsorolásával kezdődik, a Széphalom Könyvműhely gondozásában megjelent életműkiadás-sal, a műfordítások, a tanulmányok, a cikkek, a szépirodalmi művek felsorolásával folytatódik, és Várkonyi életművének kritikái utóéletével zárul. Miklóssy Endrének, Kende Katalinnak és az életművet gondozó Mezey Katalin Kossuth-díjas költőnek, írónak, a Széphalom Könyvműhely vezetőjének közös érdeme, hogy ráirányítják a figyelmet e reneszánszra váró életműre és a tradicionalizmusra.

Miklóssy Várkonyi-kalauzájának gondolatmenete szerint döntő fordulatot jelent a nagy eszmetörténész életében, hogy a pozsonyi könyvtár a trianoni országmészárlást követően átkerül Pécsre, ahol Várkonyi 1924-től a bibliotéka szervezőjeként vált Kodolányi János

nyomán isteni könyvtárossá. Közben a Sor-sunk című lap szerkesztőjeként gyűjtötte maga köré mindazokat az írókat, gondolkodókat, akik mind a nemzeti, mind a nemzetközi szocializmus eszmei ellenfeleként határozták meg önmagukat. Várkonyit 1947 után tradicionalizmusából adódó eszmetörténeti idealizmusa haláláig mellőzötté tette mind a Rákosi-, mind a Kádár-korszakban. Ritkán szóhoz jutó persona non gratának számított. Az eltűnt kultúrákat varázslatos ihlettel élénk vetítő *Sziriat oszlopai* (1942) például megcsonkítva jelent meg 1972-ben és 1984-ben. A teljes kötet 2002-ben látott újra napvilágot a Széphalom Könyvműhely életműkiadásában. Miklóssy kifejti, hogy a kényszerű visszavonultság jelentős mértékben segítette a két világháború között elkezdett páratlan minőségű és nagyságrendű életmű létrejöttét. Várkonyi elszigeteltségét, magányát fokozta, hogy 1921-ben – a világháborúban szerzett sérülés szövődményeként – elvesztette a hallását. Az általa teremtett széleskörű mitológiai szintézis köszönhető annak is, hogy fotografikus memóriával rendelkezett.

A Széphalom Könyvműhely sorozata híven mutatja Várkonyi munkásságának nagyságrendjét. Tizenöt nagy alakú, mintegy hatszáznyolcszáz oldalas kötetbe foglalható a műfaji szempontból is mérhetetlenül sokágú oeuvre. Várkonyi volt szépíró, műfordító (többek között Huysmans, Claudel munkáit fordította), kritikus-irodalomtörténész (*A modern magyar irodalom 1880–1920; Összegyűjtött tanulmányok; Magyar katonaköltők* stb.), lapszerkesztő. A művek magnetikus erőközpontjai legendás szellemtörténeti összegzések: *Az elveszett paradicsom; Az ötödik ember I–III.; Varázstudomány I–II, Sziriat oszlopai* – és még sorolhatnánk. Bennük

Várkonyi soha korábban nem tapasztalt teljességgel tárja föl az eszmetörténet históriáját az őскеzdetektől mindmáig. Szerinte a kozmosz a modern tudományfelfogással ellentétben nincs alávetve a mechanikus és a dialektikus materializmus ok-okozati összefüggésrendszerének. A világegyetem és az emberi létezés lényege csak intuitív úton tárható föl. Az ember az isteni teremtés aranykori pillanatától kezdve tudattal rendelkező, égi szikrával, intuícióval megáldott lény volt. Az aranykor ősi boldogságának titka, hogy az ember személyes kapcsolatban állt a Teremtő Istennel, ahogy erre a zsidó, a keresztény, a hinduista, a buddhista, s az ennél is ősbib variáció rekvizitumait őrző pigmeus, karják, eszkimó, indián stb. kultúrák is mutatják. A személyes, Istentől vezérelt édeni totalitást ősszüleink az ősbűn révén veszítették el, amikor a rációt, a hamis tudást többre tartották a transzcendens és misztikus ősegységnél, és elindultunk lefelé a lejtőn. Az egyistenhit és a kultúra hanyatlásainak mélypontja, amikor az aranykorból eljutunk a vaskorba, hinduista terminussal élve: a kali jugába, melynek egyik megtestesülése volt a hanyatlásvégi Róma, a másik pedig a tágabb értelemben vett jelenkor.

Miklóssy Endre kiváló olvasókönyve bizonyítja, hogy Várkonyi, megteremtve az eszmetörténet legjelentősebb alapműveit, őszintén remélte, hogy újra elmozdulunk az újkor erkölcsi és kulturális mélyvilágából. Hitt abban, hogy visszanyerhetjük az aranykor egyetemességét, amelyet a tradicionalizmus és az egyistenhit hoz el számunkra úgy, hogy visszaadja a hívőknek az autentikus gondolkodás képességét. Azt a meggyőződést, hogy az embert a hagyomány, a kultúra és a mítosz tette emberré.

Pósa Zoltán